Nisan 2015
sayı
11

Albüm: 23 Nisan'lar

BUGÜNÜ ANLAMAK İÇİN

#tarih dergi

10 TL
KKTC Fiyatı 12 TL



ERMENİ KATLİAMLARI

Bir varmış 1915 Bir yokmuş 2015

100 YILLIK TRAJEDİ VE İNKÂR TARİHİ



100. YIL: ÇANAKKALE MUHAREBELERİNİN KADER ANLARI

MENGÜCEKOĞULLARI: ANADOLU'NUN GİZEMLİ BEYLİĞİ

50'LERDEN 2000'LERE POP MÜZİK: TÜRKÇE SÖZLÜ HAFİF TARİH





GÜRSEL GÖNCÜ



Türklerin ve Kürtlerin Ermenilerden alıp vermediği

Bu bir soykırım değil. Soykırımdan da beter. Bu bir tarihten-coğrafyadan silme girişimi. Bu sadece bir Teşkilat-ı Mahsusa operasyonu değil, dedelerimizin bizzat veya dolaylı katıldığı bir toplumsal linç hadisesi. Bu bir "onlar da haketti" değil, "onlar hiç yaşamamıştı ki" politikası. Bu bir tehcir değil, bir idam kararı ve infazı. Bu bir kıyım veya "karşılıklı boğazlaşma" değil, bir insanlık suçu.

Lafı dolandırmadan söyleyelim: Ermenileri, Türk-Kürt-Çerkez-Laz elbirliğiyle öldürdük. Mallarına, arazilerine el koyduk. Onların mallarını ve parasını, erken Cumhuriyet döneminin ilk sermayeleri yaptık. Kadınlarına, kızlarına tecavüz ettik. Hayatta kalanları Müslüman olmaya, adlarını değiştirmeye, gizlenmeye mecbur ettik.

Sonrasında, bu günahlarla yaşadık. İçimizdeki irini, sonraki günahsız kuşaklara taşıdık. Kimi zaman "esas onlar bizi kesti" diyerek kendimizi temize çıkarmaya çalıştık; kimi zamansa çeşitli vesilelerle "Biz aslında Ermenileri çok severiz" yaptık.

Yine kimi Ermenilerin haklı nefretini hiç anlamak istemedik; ama kendi anlamsız nefretimizi, küçümseme ve aşağılama hissimizi "afedersiniz" hiç sorgulamadık.

Vicdanımızı bıraktık ama tarih peşimizi bırakmadı. Ayrıca bu bir "sözde soykırım"dı, yani sözde kalmış, Ermenileri tam olarak öldürememiştik; hayatta kalanlar olmuştu! Bu hayatta kalanlar, ninelerinin-dedelerinin hatırasına sahip çıktılar. Buna itirazımız yoktu, ne de olsa hadiselerin üzerinden yıllar geçmişti. Ama kimileri, atalarının topraklarına, mallarına da sahip çıkmak istedi; zira borçlar hukukunda zaman aşımı pek çalışmıyordu. Para konusu açılınca "tamamen duygusal" bir ruh haline girdiğimiz için, bu noktada "hop" dedik. Zaten Ermeni diasporasının yıllardır "soykırım" tabiri üzerinde ısrar etmesinin politik olmaktan çok, bu anlamda hukuki bir sonuç doğuracağını idrak ettik (Bu bakımdan bugün resmî veya gayriresmî özür dilemeler ne kadar sembolikse, "soykırım deyip dememe" eksenindeki tartışma o kadar maddidir).

Katliamların 100. yılı, artık neredeyse tamamen politik bir mesele haline gelen "Ermeni soykırımı"nı, tarihî ve insani boyutuyla tekrar ele almak için bir fırsat yaratıyor. Devletler ve hükümetler ne derse desin, acıları kullanarak siyaset yapan çevreler ne tutum alırsa alsın, bu meselenin kamuoyu vicdanında hakiki bir rahatlama yaratması yolunda atılacak önemli bir adım var: Ailesi öldürülenlerin torunlarıyla, cinayetlere karışan ve Ermeni mallarına el koyan ailelerin, aşiretlerin torunlarının biraraya gelmesi.

İÇİNDEKİLER

#tarih dergi

AYLIK YAYGIN SÜRELİ YAYIN • SAYI: 11 • NİSAN 2015 • ISSN 2148-547X

YAYIN YÖNETMENİ
GÜRSEL GÖNCÜ

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
MURAT TOKLUCU
(Sorumlu)

DİJİTAL İÇERİK
İPEK CENT

GÖRSEL YÖNETMEN
MURAT KASPAR

YAYIN KURULU
MUZAFFER ALBAYRAK
ENİS BATUR
ŞEVKET DÖNMEZ
AYŞEN GÜR
HALİL İNALCIK
EMİN NEDRET İŞLİ
CEMAL KAFADAR
CENGİZ KAHRAMAN
ALP EJDER KANTOĞLU
R. SERTAÇ KAYSERİLİOĞLU
YİĞİT KÖSEOĞLU
AHMET KUYAŞ
MASİS KÜRKÇÜGİL
NECDET SAKAOĞLU
İSENBİKE TOGAN
HAYRİ FEHMİ YILMAZ

YAYIN DANIŞMANLARI
M. TANJU AKAD
ALP E. AKSUDOĞAN
ŞAHİN ALDOĞAN
SERPİL BAĞCI
SERHAN GÜNGÖR
İ. METE MİMİROĞLU
İLBER ORTAYLI
TUNCA ÖRSES
HASAN SALTIK
CELAL ŞENGÖR
AHMET T. KARAMUSTAFA

İMTİYAZ SAHİBİ
CEM AYDIN
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme Ticaret A.Ş.

GENEL MÜDÜR
CENGİZ TEMEL

MALİ İŞLER
ZEYNEP ASAN

REKLAM
EMEL SÖNMEZ
✆ 0212 252 32 22

OMMEDYA
REKLAM GRUP BAŞKANI
Ebru Alişan
ebrualisan@ommedya.com
REKLAM GRUP BAŞKAN YARDIMCISI
Gülcan Avuka
gulcanavuka@ommedya.com
REKLAM MÜDÜRÜ
Deniz Eroğlu
denizeroglu@ommedya.com
REZERVASYON SORUMLUSU
Gökay Keser
gokaykeser@ommedya.com
Seyrantepe Mahallesi, İbrahim Karaoğlanoğlu Mah. Yayıncılar Sok. No: 10/1 34418 Seyrantepe-İstanbul
✆ 0212 280 95 85

YÖNETİM YERİ
Stüdyo Yapım-Proje Geliştirme ve Ticaret A.Ş.
Ömer Avni Mah. İnönü Caddesi, Mithatpaşa Apt. No: 48/11 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu-İstanbul
✆ 0212 252 32 22

BASKI VE CİLT
Promat Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. Orhangazi Mahallesi 1673.Sokak No:34 34510 Esenyurt-İstanbul
✆ 0212 622 63 63
Promat@Promat.com.tr.
www.promat.com.tr

DAĞITIM
Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş. Sabah 2000 Tesisleri, Fatih Mah. Hasan Basri Cad. 34885 Samandıra-İstanbul
✆ 0216 585 91 00

KATKIDA BULUNANLAR
VOLKAN GÖKEMRE, ASLIHAN YURDAKUL, SEDEF CAN
NGM (SALİH AKSU, VOLKAN YÜKSEL)

Türklerin Dünyaya Hediyesi:



1669...
Osmanlı Elçisi
Süleyman Ağa,
Paris'i kahveyle
tanıştırdı.

1637...
Türk tüccarlar kahveyi
İngilizlere tanıttı.

Kahve,
Avusturya, Macaristan,
Hollanda ve
Almanya'da çok sevildi.

1543...
Yemen Valisi Özdemir Paşa
kahveyi İstanbul'a getirerek
Kanuni Sultan Süleyman'a
sundu.

1554...
Kahve, İstanbul'da
bir sokağa adını verdi:
Tahmis
(kahve kavrulan yer)
Sokak.

1644...
Kahve,
Türkler
aracılığıyla
Marsilya'ya
ulaştı.

1615...
Venedikli tacirler,
İstanbul'dan
aldıkları kahveyi
ülkelerine
götürdü.

Kurukahveci Mehmet Efendi,
1871'de kahveyi ilk kez kavurup öğüterek
toplu üretimi gerçekleştirdi.

Dünyaya hediyemiz Nefis Türk Kahvesi, Kurukahveci Mehmet Efendi sayesinde
144 yıldır aynı kaliteyle üretiliyor ve ülke sınırlarını aşıyor.



Bisikletle düştük yollara...

Mart sayımız İstanbul'u baştan başa bisikletle dolaştı, abonelere 0 karbon salınımıyla ulaştı. Dijital *#tarih* ise dünyanın farklı yerlerinden okurlar kazandı. Güzel mesajlarıyla bize ilham veren okurlarımıza teşekkürler!



Dergimi Bisiklet Kurye ile gönderen *#tarih*'e kocaman alkış. Daha geçen aklımdan geçmişti, çok mutlu oldum.
@turuncupilav



› Bugün ayın 9'u. Abonesi olduğum *#tarih*'i her gün raflarda görüp de önünden geçmek...
Alper Bulunuz

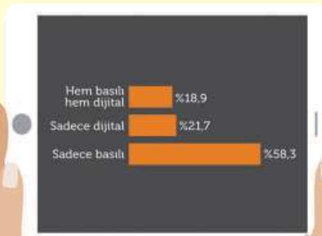
› Mart'ta yaşadığımız operasyonel bir sıkıntıdan dolayı abonelerimize dergilerini vaktinde ulaştıramadık. Bunun için tüm abonelerimizden özür diliyoruz.
#tarih

Ders çalışırken arada sıkılmayayım diye *#tarih*'i elime aldım, ama dergi okurken arada ders çalıştım.
Gaffari Karadaş

Emeğinize sağlık. Hem kadının hem doğanın savaşını Mart sayısına taşıdığınız için ayrıca teşekkürler.
@portakalyokusu

DİJİTAL OKURLARIMIZIN SAYISI ARTIYOR

Teknolojiyi yakından takip eden okurlarımızın %60'ı basılı dergiyi okurken %40'ı dijital *#tarih* okuyor



Dijital *#tarih*'i çok coşkulu şekilde tavsiye ederim, yeni abonesi oldum, fevkaladeymiş!
@rusenakman

Dijitale düşmüş, tatlı tatlı tabletlerde okuyabiliriz artık.
@Novaturiente

#tarih'in tablet versiyonu muhteşem! Videolar, galeriler, müzikler... "Eşit Değil Üstündüler" yazısı bugün hala kanlı canlı karşımızda duran erkek egosuna indirilmiş bir tokat adeta. Emin olun bu makaleyi dijitalde arkadan gelen o harika müzikle okumak isteyeceksiniz. Üstelik yıllık abonelik çok uygun.
Sena Coşğun

#tarih negzel bi dergi. Özellikle dijital uygulaması ne süper. Oku oku bitmiyor.
@benhayattayken

Dijital aboneliğimi başlattım, artık her yerde rahatlıkla dergimi okuyacağım.
@FatihFpeker

İlk defa dijital bir dergiye abone oldum. Çünkü *#tarih* bunu hak ediyor.
@aliterasyon

Memleketin kültür hayatında parlayan bir meşalesiniz. Size sormayayım da kime sorayım? Üçler, yediler, kırklar kimlerdir?
Mustafa Y. Yalçınkaya

Anadolu inançlarına göre, bu folklorik ermiş kadroları, memleketleri doğal afetlerden, kıtlıklardan, düşman baskınından korumak için kırlarda, ıssız yerlerde, ibadethanelerde gizlice toplanıp dua ederlerdi. Ortadan kaybolan meczubların, kimsesizlerin 'kırklara karıştığını' düşünmek bu inanışın bir parçasıydı.
#tarih

› Herodot ve Anadolu ile ilgili bir araştırma hazırlıyorum, fakat *Herodot Tarihi* adlı eserde Anadolu'ya ait bir başlık bulamadım. Nasıl aramalıyım?
Gökmen Karademir

› *Herodot Tarihi*, Anadolu ile ilgili en ayrıntılı kaynaklardan biridir. Hititler, Frigler, Lidyalılar gibi Anadolu'da varolmuş medeniyetler üzerinden araştırmanızı sürdürürseniz daha verimli olacaktır. Ek olarak yok.gov.tr adresindeki Öğrenci/Tez Merkezi'nde konuyla ilgili zengin çalışmalar bulabilirsiniz.
#tarih

Selamlar,
Bulmacanızın (umarım doğru) çözümünü gönderirken, bu vesileyle derginizi zevkle ve kaçırmadan takip ettiğimi söylemek ve sizi tebrik etmek isterim.
Diğer binlerce kişi gibi, "yaşarken yazılan tarih" sayınızdan dolayı ayrıca kutlarım, şükran ve minnetle hatırlanacak o günlerdeki tavrınız.
Bihter Hiçyılmaz



Ders arası #*tarih* molası!
@DeydinCaner

#*tarih* Mart sayısını istisnasız her siyasetçi, belediye başkanı ve milletvekili adayları keşke okusa...
@gelibolu2015

Mart sayısı bugüne dair ipuçları barındırıyor. Özellikle birbirimizi sevmeyelim, korkalım ki aklımız "büyük işleri" düşünemesin.
@KAghast



OKURLARDAN PROJELER

SİNEMATEK
Sinema Kütüphanesi İnternette

1920'lerden bu yana yayımlanmış dergi, kitap, afiş ve kayıtların bulunduğu, dijital sinema kütüphanesi Sinematek.tv yayında! Dönemin önemli kişileriyle yapılan görüşmelerden oluşan sözlü tarih kayıtları, onbinlerce sayfa sinema yayını, binlerce sinema afişi, sinema üzerine araştırmalar, makaleler, tezler ve filmler herkesin erişimine açık. Proje, Alternatif Medya Derneği'nin kısıtlı olanakları ve gönüllülerin emekleriyle oluşturulmuş. Dolayısıyla destekleriniz projenin devamlılığı açısından çok önemli.

İşçi Filmleri Festivali'nin koordinatörü, Çapul.tv'nin kurucularından Önder Özdemir'e bu kıymetli oluşumdan dolayı teşekkür ediyoruz.
Sinematek.tv



Bir solukta okunması bir yana, dedemden yadigar İngiliz subay dürbününün dergide olmasına ne demeli?
@porselenyum

"Bugünü anlamak için" sloganının hakkını veren dergi. Mart sayısını okuyun. Okuyun da yaşarken doğaya ne kadar zarar verdiğimizin farkına varın.
@feyzaugurlu

#*tarih* okumak sinirlerimi yatıştırıyor akşam akşam. Bir de masaj yapabilse tam olacak.
@S_Jeomorfoloji

SAKINAN GÖZE BATANLAR

- Eski Martlar'da, Beatles'ın *Please Please Me* albümünün tarihi 22 Mart 1963 ve süresi 33 dakika olmalıydı. Uyaran okurlarımıza teşekkür ederiz.
- Çok Bilmiş'teki kare bulmacada, "SS 15 - 1922'de bulunan mezarıyla tanınan Mısır Firavunu" sorusu çıkmamış. Tutankamon'un bu münasebetsiz lanetine rağmen bulmacayı hatasız çözen okurlarımızı tebrik eder, bulmacayı hazırlayan Sedat Yaşayan'dan ve okurlarımızdan özür dileriz.
- Ayın Fotoğrafı'ndaki minik hatamızdan dolayı uyaran okurumuza da ayrıca teşekkür ederiz:
"Çok beğeniyorum bu bölümü, okurken neden bilmiyorum yüzümde bir gülümseme beliriyor. Ben de sakınan göze batan bir şey farkettim. Sayfa 9'da 'whatsup' yazılmış, 'whatsapp' olmalıydı. Yanlışı göze vurmayı sevmem, lakin hatalarınızın üzerine bu sempatik yaklaşımınız hoşuma gidiyor. Çorbada tuzum olsun."
Aydın Burak İlbaşı

Tarihçilikte 'kuşatılmış çevre'

Geçen sayınızda kapak konusu yapılan "Siyasi otoritenin doğaya müdahale geleneği: Çevremiz kuşatıldı" yazısını ve fotoğrafı gördüğüm zaman ister istemez heyecanlandım. Bu heyecanım, son yıllarda/onyıllarda/yüzyıllarda doğaya karşı girişilen yıkımın bir dosya konusu yapılmasını çok önemli bulduğumdan ve bir tarih dergisinin böyle ortalığı tarumar eden bir sorunu geçmişin derinliğinde ele almasından, bilgilendirmesinden ve bilinçlendirmesinden kaynaklandı.



Tarihin siyasal ve askeri çerçevede, daha sonra da sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylerde ele alınıp inceleme konusu yapıldığı biliniyor. Ama bir çevre bilincinin, doğa varlığının, daha doğrusu doğayla birlikte beşeri/kültürel görüntünün ne denli ihmal edildiği de gözden kaçmıyor. Profesyonel tarihçiliğin hâlâ çok uzağında kalan bu alanın çok daha fazla ilgi çekmesini diliyorum.

Hiç şüphe olmamalıdır ki, tarihin alışılagelmiş konularını işlemeye devam eden; merkezi, sarayı, sultanı, imparatoru, başkanı, yöneticiyi baş tacı yaparak yürütülen tarihçiliğin içine çevre sorunlarını katmak ve bu sorunu yeterli malzeme, bilinç ve yöntemle incelemek Türkiye'nin ulaştığı/ulaşamadığı demokratik düzey ile doğru orantılıdır.

Tarihçi Josep Fontana'nın Avrupa'yı yeniden yorumlayan kitabında tarihçilere bu bağlamda göndermede bulunurken çoğunun fedakârlık gerektiren sorunlara bulaşmaktan kaçtıklarını söylememiş miydi? Fernand Braudel Akdeniz çevresine epeyce yer ayırmamış mıydı ünlü *Akdeniz* kitabında? Sırrı Erinç insan ile ortamı kaynaştırmamış mıydı çalışmalarında? W. Hütteroth, tapu defterlerine dayanarak 16. yüzyıl Osmanlı toplumunun olay ve olgularını varolan manzaraların içine yerleştirmeye çaba göstermemiş miydi? Ömer Lütfi Barkan ile başlayıp gelişen tapu/tahrir çalışmalarında, coğrafyanın tarih ile ne denli bütünleşebileceğinin yollarına işaret edilmemiş miydi? *Çöküş: Medeniyetler nasıl ayakta kalır ya da nasıl yıkılır?* kitabının yazarı olan fizyoloji ve coğrafya profesörü Jared Diamond, geçmişte yaşanan yıkımlara karşı sağduyu ile geleceğin kurtarılabileceği umudunu vermiyor mu bizlere? Tarihçiler ivedilikle el atmalı bu "bakir" alana, çevreye, doğaya; insan elinden çıkmış olan kültürel ve toplumsal çevre öğelerine. Son kertede ders kitaplarına girmeliler, sokaktaki kişiye ulaşmalılar.



İBB ŞEHİR TİYATROLARI NİSAN OYUN DÜZENİ



İBB ŞEHİR TİYATROLARI'NDA 2'Sİ YENİ 34 OYUN

HARBİYE MUHSİN ERTUĞRUL SAHNESİ
0212 455 39 19

Şekerpare (M)
1-2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Yavuz Turgul
Uyarlayan: Engin Alkan
Yöneten: Engin Alkan

Hıdrellez (M)
8-9-10-11 Nisan 2015
Yazan: Firuze Engin
Yöneten: Ali Yaylı

Bir Yaz Gecesi Rüyası
15-16-17-18 Nisan 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Aleksandar Popovski

Kerbela (M)
22-23-24-25 Nisan 2015
Yazan: Ali Berktay
Yöneten: Ayşe Emel Mesci
Müzik: Tahsin İncirci

Hayal-i Temsil
29-30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: Ahmet Sami Özbudak
Yöneten: Yiğit Sertdemir

Balon (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan: Murat Karahüseyinoğlu
Yöneten: Murat Ozan

Bisküvi Adam (Ç.O)
12-19 Nisan 2015
Yazan: David Wood
Çeviren: Esin Eden
Yöneten: Nihat Alpteki

KÂĞITHANE SADABAD SAHNESİ
0212 321 73 95

İstanbul Efendisi (M)
2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Musahipzade Celal
Yöneten: Engin Alkan

Cibali Karakolu (M)
9-10-11 Nisan 2015
Yazan: Henri Keroul – Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca – Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Şekerpare (M)
16-17-18 Nisan 2015
Yazan: Yavuz Turgul
Uyarlayan-Yöneten: Engin Alkan

Kısasa Kısas
23-24-25-26 Nisan 2015
Yazan: William Shakespeare
Yöneten: Zişan Uğurlu
Çeviren: Özdemir Nutku

Bir Yaz Gecesi Rüyası
30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: William Shakespeare
Çeviren: Özdemir Nutku
Yöneten: Aleksandar Popovski

Alaaddin'in Sihirli Lambası (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan: Turgay Yıldız
Yöneten: Özgür Atkın

Üzgün Ağaçlar Ülkesi (Ç.O)
12-19 Nisan 2015
Yazan: Gökçe Yaşar
Yöneten: Yeşim Koçak – Selin Türkmen

KÂĞITHANE KÜÇÜK KEMAL ÇOCUK TİYATROSU SAHNESİ
0212 321 73 95

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
2 Nisan 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

Uğur Böceği (Ç.O)
9-16 Nisan 2015
Yazan: Güneş Han
Yöneten: Sibel Topaloğlu

GAZİOSMANPAŞA FERİH EGEMEN ÇOCUK TİYATROSU SAHNESİ
0212 578 60 67

Kedi ile Palyaço (Ç.O)
2 Nisan 2015
Yazan-Yöneten: Erhan Özçelik

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
9-16 Nisan 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

FATİH REŞAT NURİ SAHNESİ
0212 526 53 80

Ölü Adamın Cep Telefonu
1-2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Sarah Ruhl
Çeviren: İrem Arslan Aydın
Yöneten: Arda Aydın

Zengin Mutfağı
8-9-10-11 Nisan 2015
Yazan: Vasıf Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

Vakti Geldi
15-16-17-18 Nisan 2015
Yazan: Gökhan Eraslan
Yöneten: Naşit Özcan

Türkiye Kayası "Bir Göç Hikâyesi"
22-23-24-25 Nisan 2015
Yazan: Fehime Seven
Yöneten: Şükrü Türen

On İki Öfkeli Adam
29-30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Piti (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan-Yöneten: Okan Karaca

Cimri (Ç.O) YENİ OYUN
12-19 Nisan 2015
Yazan: Moliere
Uyarlayan: Zerrin Akdenizli
Yöneten: Seza Güneş

KADIKÖY HALDUN TANER SAHNESİ
0216 349 04 63

On İki Öfkeli Adam
1-2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Hayal-i Temsil YENİ OYUN
8-9-10-11-15-16-17-18 Nisan 2015
Yazan: Ahmet Sami Özbudak
Yöneten: Yiğit Sertdemir

Zengin Mutfağı
22-23-24-25 Nisan 2015
Yazan: Vasıf Öngören
Yöneten: Aslı Öngören

Sırça Hayvan Koleksiyonu
29-30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: Tennessee Williams
Çeviren: Aytuğ İz'at
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Harikalar Mutfağı (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan: Haluk Işık-Ege Işık
Yöneten: Arda Aydın

Balon (Ç.O)
12 Nisan 2015
Yazan: Murat Karahüseyinoğlu
Yöneten: Murat Ozan

Bir Gün Ayakkabımın Teki (Ç.O)
19 Nisan 2015
Yazan: Derya Yıldırım
Yöneten: Özgür Kaymak Tanık

GAZİOSMANPAŞA SAHNESİ
0212 578 60 67

Hıdrellez (M)
2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Firuze Engin
Yöneten: Ali Yaylı

Yolcu
9-10-11 Nisan 2015
Yazan: Nazım Hikmet
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

On İki Öfkeli Adam
16-17-18 Nisan 2015
Yazan: Reginald Rose
Çeviren: Cemal Berk
Yöneten: Arif Akkaya

Sirke Tadında Böğürtlen Reçeli
23-24-25 Nisan 2015
Yazan: A. Kadir Bozkurt
Yöneten: Zuhal Ergen

Cibali Karakolu (M)
30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: Henri Keroul – Albert Barre
Uyarlayan: Muammer Karaca – Refik Kordağ
Yöneten: Nedret Denizhan

Bisküvi Adam (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan: David Wood
Çeviren: Esin Eden
Yöneten: Nihat Alpteki

Harikalar Mutfağı (Ç.O)
12-19 Nisan 2015
Yazan: Haluk Işık-Ege Işık
Yöneten: Arda Aydın

ÜMRANİYE SAHNESİ
0216 634 26 70

Lysistrata "Kadınlar da Savaşırsa"
2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Aristophanes
Çeviren: Azra Erhat - Sabahattin Eyüboğlu
Yöneten: Kemal Kocatürk

Sırça Hayvan Koleksiyonu
9-10-11 Nisan 2015
Yazan: Tennessee Williams
Çeviren: Aytuğ İz'at
Yöneten: Yıldırım Fikret Urağ

Şark Dişçisi (M)
16-17-18 Nisan 2015
Yazan: Hagop Baronyan
Çeviren: Boğos Çalgıcıoğlu
Müzik: Selim Atakan
Yöneten: Engin Alkan

İstanbul Efendisi (M)
23-24-25 Nisan 2015
Yazan: Musahipzade Celal
Yöneten: Engin Alkan

Ölü Ordunun Generali
30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: İsmail Kadare
Çeviren: Bilge Emin
Yöneten: M. Nurullah Tuncer

Islık Sever Max (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan: Volker Ludwig – Carsten Kruger
Çeviren: Meriç Gök
Yöneten: Kubilay Penbeklioğlu

Alaaddin'in Sihirli Lambası (Ç.O)
12-19 Nisan 2015
Yazan: Turgay Yıldız
Yöneten: Özgür Atkın

ÜSKÜDAR MUSAHİPZADE CELÂL SAHNESİ
0216 553 03 97

Terzi
1-2-3-4 Nisan 2015
Yazan: Slawomir Mrozek
Çeviren: Neşe Taluy Yüce
Yöneten: Ragıp Yavuz

Komşum Hitler
8-9-10-11 Nisan 2015
Yazan: Ali Cüneyd Kılcıoğlu
Yöneten: Tolga Yeter

Shakespeare
15-16-17-18 Nisan 2015
Yazan: Elçin
Yöneten: Melahat Abbasova

Kabare (M)
22-23-24-25 Nisan 2015
Yazan: Joe Masteroff
Çeviren: Aclan Büyüktürkoğlu
Müzik: John Kander
Yöneten: Yücel Erten

Hayal-i Temsil
29-30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: Ahmet Sami Özbudak
Yöneten: Yiğit Sertdemir

Şekerpare (M)
29-30 Nisan 2015 & 2 Mayıs 2015
Yazan: Yavuz Turgul
Uyarlayan-Yöneten: Engin Alkan

Üzgün Ağaçlar Ülkesi (Ç.O)
5 Nisan 2015
Yazan: Gökçe Yaşar
Yöneten: Yeşim Koçak – Selin Türkmen

Piti (Ç.O)
12-19 Nisan 2015
Yazan-Yöneten: Okan Karaca

"23 NİSAN ULUSAL EGEMENLİK VE ÇOCUK BAYRAMI" KUTLU OLSUN

(M) Müzikal
(Ç.O) Çocuk Oyunu

Oyun Saatleri: Çarşamba: 15:00 / 20:30 Perşembe: 14.00 (Ç.O) - 20.30 Cuma: 20:30
Cumartesi:15.00-20.30 Pazar: 12.00 (Ç.O) -15.00 (Ç.O)

Müzikal Tam Bilet: 17 TL
İndirimli Bilet: 12 TL
Oyunlar Tam Bilet: 14 TL
İndirimli Bilet: 9 TL
Çocuk Oyunları Tam Bilet: 3 .50 TL

Mart biletleri İBB Şehir Tiyatroları gişelerinde ve www.ibst.gov.tr adresinde satışa sunulmuştur.

GİŞE SAATLERİ:
Pazar - Pazartesi - Salı: 11.00-18.00
Diğer Günler: 11.00-20.30

20-24 Nisan 2015 - "31. Çocuk Şenliği"nde çocuk oyunlarımız ücretsizdir.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ŞEHİR TİYATROLARI
Genel Sanat Yönetmenliği: 0212 455 39 00
Müdürlük: 0212 455 39 00
Basın ve Halkla İlişkiler: 0212 455 39 34 –35
https://www.facebook.com/istanbulsehirtiyatrosu
https://twitter.com/sehir_tiyatrosu
Mail: basin.yayin@ibb.gov.tr
Toplu Rezervasyon Destek: 0212 455 39 25
Hafta İçi: 08.00-16.30 **Online Bilet Satışı:** www.ibst.gov.tr

3 NİSAN 1937

Milli sanayinin ilk adımları

Fotoğraf, Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın temelini atmaya gelen Başbakan İsmet İnönü ve beraberindeki heyet tören alanına girerken çekilmiş. Kalabalık sağdan bindirdikçe protokol sola kaymış ve İnönü ayağına serilen ipek halıların dışına düşmüş. Halılarda yürüyen kişi ise Zonguldak Valisi Halit Aksoy (eli ceketinin önünde). Fotoğraf karesinin en solunda, Bartınsporlu genç sporcuların başında görülen kişi ise Bartın Belediye Başkanı Kemal Samancıoğlu. Cumhuriyet'in 1925'ten beri hayalini kurduğu entegre demir çelik tesisi, milli sanayiyi oluşturma yolunda çok önemli bir adımdı. Bugün 230 bin nüfuslu bir il olan Karabük fotoğrafın çekildiği tarihte Safranbolu'ya bağlı Öğlebeli Köyü'nde birkaç ailenin yaşadığı bir mahalleydi.


CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU


ER YENİ ENDÜSTRİ ESERİ:
MUHİTİNE, REFAH VE MEDENİYET
E BÜTÜN MEMLEKETE HAZ VE KUVVET VERMEKDEDİR.
DEMİRİ YER YÜZÜNDE İLK BULAN,
KULLANAN, YAYAN, TÜRK. DÜR.

01 Nisan 1948

İstanbul Fındıklı'da yanyana olan Edebiyat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde çıkan yangın, binaları küle çevirdi. Kütüphanedeki 25 bin eser yok olurken, özellikle 6 bin Almanca kitabın yerlerine yenilerinin konulmasının imkansız olduğu açıklandı.

02 Nisan 1978

Televizyon tarihinin en uzun soluklu dizilerinden biri olan Dallas'ın ilk bölümü CBS'de yayımlandı. Dört bölümlük bir mini dizi olarak tasarlanan, büyük ilgi görmesi üzerine uzatılmasına karar verilen dizi tam 356 bölüm çekildi ve 13 yıl sürdü. Dallas, Türkiye'de de 1980'den itibaren pazar geceleri TRT tarafından yayımlandı ve milyonlarca kişiyi ekran karşısına kilitledi.



03 Nisan 1996



17 yıl boyunca "teknolojinin insan hayatına ve doğaya verdiği zararı protesto için" yolladığı bombalı paketlerle 3 kişinin ölümüne yol açan ve "Unabomber" adıyla tanınan 54 yaşındaki matematikçi ve anarşist eylemci Theodore John Kaczynski yakalandı.

08 Nisan 1960

Kesif bir sis tabakasının kapladığı İstanbul'a on saat boyunca çamur yağdı. Kent sakinleri arasında korku yaratan çamur yağmuru, birçok ağaç ve bitkinin yapraklarının kavrulmasına, civar köylerdeki tarım ürünlerinin zarar görmesine sebep oldu.

09 Nisan 1950

Çağdaş Türk karikatürünün öncülerinden Cemil Cem 68 yaşında İstanbul'da öldü. Dışişleri memuru olarak gittiği Paris'te sanatını geliştiren sanatçının buradan yolladığı ilk karikatürleri 1908'de *Kalem* dergisinde yayımlanmıştı. 1910'da İstanbul'a dönen ve ünlü mizah dergisi *Cem*'i çıkarmaya başlayan karikatür ustasının adı Moda'da yaşadığı sokağa verildi.



12 Nisan 1969

Temeli atıldıktan 23 yıl sonra tamamlanan Taksim'deki İstanbul Kültür Sarayı (Atatürk Kültür Merkezi) hizmete girdi. 1970'teki yangında hasar gören, 1978'de tekrar açılan bina 30 yıllık aralıksız hizmetin ardından 2008'de tadilat gerekçesiyle kapatıldı.

13 Nisan 1933

Melek ve Sabiha Hanımlar, Yüksek Mühendis Mektebi'ni (bugünkü İTÜ) bitirip Türkiye'nin ilk kadın mühendisleri oldular. Diploma töreninden sonra çekilen kurayla Melek Hanım Bursa'ya, Sabiha Hanım ise Ankara'ya yol mühendisi olarak atandı.



15 Nisan 1990

Holywood'un sessiz film döneminde büyük bir yıldız olan İsveç doğumlu ünlü aktris Greta Garbo 85 yaşında öldü. Sessiz sinemanın birçok oyuncusunun aksine sesli sinemaya da kolay uyum sağlayan Garbo, 1941'de henüz 36 yaşındayken sinemaya veda etmişti.

16 Nisan 1928

Eski bahriye vekili İhsan Bey (Eryavuz), *Yavuz* zırhlısının onarımında yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle sevk edildiği Yüce Divan'da iki yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Bu, Yüce Divan'ın Cumhuriyet döneminde verdiği ilk mahkûmiyet kararıdır.

14 Nisan 1981

Bülent Ersoy, Londra'daki Charing Cross Hastanesi'nde geçirdiği ameliyatla kadın oldu. Haziran ayında Türkiye'ye dönen Ersoy'a cinsiyet değiştirdiği için sahne yasağı kondu. Bülent Ersoy'un sahne yasağı Ocak 1988'de kaldırıldı.

21 Nisan 1967

Yunanistan'daki askeri darbeyle, Albaylar Cuntası yönetime el koydu. Yedi yıl iktidarda kalan ve 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin ardından yönetimi sivillere bırakmak zorunda kalan darbeciler 1975'te yargılanıp ağır cezalara çarptırıldılar.



25 Nisan 1934

Dünyanın en uzun yaşayan insanlarından biri olan Zaro Ağa'nın ağır hasta olduğu ve Şişli Etfal Hastanesi'nde tedavi altına alındığı öğrenildi. 29 Haziran'da ölen Zaro Ağa, kendi iddiasına göre 162, nüfus kaydına göre 157 yaşındaydı.

26 Nisan 1972

NATO'da mali kontrolör iken, Varşova Paktı ülkelerine belge sızdırarak casusluk yaptığı iddiasıyla yargılanan Nahit İmre'ye idam cezası verilmesi istendi. 1.Ordu Askeri Mahkemesi'nin, Haziran'da vereceği idam cezası daha sonra 30 yıl hapse çevrilecektir.

27 Nisan 1994



04 Nisan 1951



Muhafazakâr camianın önemli isimlerinden, şair ve yazar Necip Fazıl Kısakürek, kumar oynadığı için 30 lira para cezasına çarptırıldı. Kısakürek, 23 Mart'ta Ayaspaşa'daki bir kumarhanede yakalanmış ve ifadesinde amacının gözlem yapmak olduğunu söylemişti.

05 Nisan 1453

Osmanlı donanması İstanbul sularına geldi. Ertesi gün II.Mehmet (Fatih) komutasındaki birlikler kenti hem denizden hem karadan kuşatacak ve 53 günlük kuşatmadan sonra, 29 Mayıs 1453'te Bizans'ın başkentini Osmanlı ordusu zapt edecekti.

06 Nisan 1941

Yunanistan'a giren Almanya'nın, Doğu Akdeniz'in Türk deniz sınırına kadar olan bölümünü savaş bölgesi ilan etmesi üzerine, savaşın kendi topraklarına sıçramasından endişe eden Türkiye, Edirne ve Uzunköprü'deki demiryolu köprülerini havaya uçurdu.

07 Nisan 1789



I. Abdülhamid'in ölümü üzerine III.Selim padişah oldu. En önemli icraatı Nizam-ı Cedid ordusunu kurmak olan III. Selim, 1807'de Nizam-ı Cedid'e karşı olan yeniçerilerin ayaklanması sonucu tahttan çekildi ve ertesi yıl IV.Mustafa tarafından boğduruldu.

10 Nisan 1927

Binaların Numaralandırılması ve Sokaklara İsim Verilmesi Hakkında Kanun, TBMM'de kabul edildi. Yasaya göre tüm binalara birer numara ve tüm sokaklara birer isim verilecek, numara ve isimlerin yazıldığı levhaların masrafı vatandaşlardan tahsil edilecekti.

11 Nisan 1967

Kadınlar I-ıh Derse adlı tiyatro oyunu müstehcenlik gerekçesiyle yasaklanınca oyuncu Lale Oraloğlu açlık grevine başladı. Oraloğlu açlık grevinin 16. gününde hastaneye kaldırılırken, bilirkişinin müstehcen olmadığı raporu üzerine oyuna 28 Nisan'da izin çıktı.

17 Nisan 1973

ABD'de 1972 seçimleri öncesi Cumhuriyetçi Nixon yönetiminin Demokratların telefonlarını dinlediğinin ortaya çıkmasıyla başlayan Watergate skandalına adı karışan Nixon'ın üç danışmanı ve bir başsavcı istifa etti. Başkan Nixon da 1974'te istifa etti.

18 Nisan 1954

Mısır'da iktidarı ele geçiren Cemal Abdül Nâsır başbakan oldu. Nâsır'ın da üyesi olduğu Hür Subaylar Örgütü 1952'de darbe yapmış, Muhammed Necib devlet başkanlığına getirilmişti. Ama iktidar zaten Nâsır'ın denetimindeki Devrimci Komuta Konseyi'ndeydi.

19 Nisan 1980



Ajda Pekkan, Hollanda'da yapılan Eurovision Şarkı Yarışması'nda Petrol şarkısıyla 16 yarışmacı arasından 15'inci oldu. Yaşanan petrol sıkıntısına gönderme yapan şarkıya puan veren ülkeler şunlardı: Fas (12 tam puan), İtalya (8 puan) ve Avusturya (3 puan).

20 Nisan 1962

Ünlü dolandırıcı Sülün Osman, cezaevinde "Alınteri İle Yaşamak" konulu bir konferans verdi. Bu konferans sayesinde hitabet yeteneğini fark ettiğini söyleyen Sülün Osman, "Politikacılık ve dolandırıcılıkta iyi hatip olmak şarttır" diyecektir.

22 Nisan 1991

1929'da *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği yarışmada birinci seçilip Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi olan Feriha Tevfik (Negüz) 81 yaşında geçirdiği beyin kanaması sonucu yaşamını yitirdi. Feriha Tevfik güzel seçildikten sonra dokuz filmde rol almıştı.

23 Nisan 1962

Metin Erksan'ın Fakir Baykurt'un romanından sinemaya uyarladığı *Yılanların Öcü* filminin Ankara'da gösterildiği sinemada olaylar çıktı. Sağcı bir grup, sinemanın camlarını kırıp "kahrolsun komünistler" sloganlarıyla yürüyüşe geçti.

24 Nisan 1955

Gelibolu'da iki yıl önce kurulan "Bekârlar Kulübü" yönetim kurulundan iki üyenin evlenmeye karar vermeleri üzerine lağvedildi. Dernek başkanı yaptığı açıklamada, iki üyenin yerine yenilerini bulamadıkları için derneği kapatmaya karar verdiklerini söyledi.

rkçı Apartheid rejimiyle yönetilen Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ilk demokratik seçim yapıldı. Sonuçları 6 Mayıs'ta açıklanan seçimleri Mandela'nın Afrika Ulusal Konseyi kazandı.



28 Nisan 1993

İstanbul Ümraniye'deki Hekimbaşı'nda bulunan çöp toplama alanında beş yıldır kontrolsüz bir şekilde depolanan çöplerde biriken metan gazının patlaması sonucunda 39 kişi öldü. Bölge halkı yıllardır çöplüğün kaldırılması için çaba gösteriyordu.

29 Nisan 1962



Amerikalı ünlü aktör Yul Bryner, Türkiye'nin sponsorluğuyla çekilecek Atatürk filminde rol almaktan vazgeçtiğini açıkladı. Bryner 11-15 Nisan tarihleri arasında Türkiye'ye gelmiş ve filmle ilgili bir dizi görüşmelerde bulunmuştu.

30 Nisan 1883

Çek yazar Yaroslav Hasek doğdu. I. Dünya Savaşı'nda zorla askere alınan Hasek'in, kendisi gibi savaşa katılan bir askerin anılarını anlattığı *Aslan Asker Şvayk* romanı 60 dile çevrildi. Hasek, savaşta yakalandığı tüberküloz nedeniyle 39 yaşında öldü.

SEYİTÖMER'DE ÜÇ HÖYÜK TEHLİKEDE

Kömür mü, tarih mi?

Türkiye Kömür İşletmeleri Seyitömer Müessesesi'nin özelleştirilmesiyle linyit havzasında yer alan Seyitömer Höyüğü'ndeki kazılar durma noktasına geldi. Kömür rezerv alanında bulunan diğer höyükleri de aynı akıbet bekliyor olabilir.



✎ ŞEVKET DÖNMEZ

Aynı yerde sürekli yerleşmeler sonucu oluşan yığma tepelere höyük denir. Höyük adı Anadolu'ya özgüdür, bunlara Mezopotamya'da "tell", Güneydoğu Anadolu'da "til", İran'da ise "tepe" denir. Kazılmamış höyükler Anadolu'nun okunmamış arkeoloji kitaplarıdır. Höyükte kazılan her mimari tabaka, her evre, devam eden öğrenme sürecimize önemli katkıda bulunan kitap sayfalarıdır. Kesin bir envanteri olmamakla birlikte, Anadolu höyüklerinin sayısı 10 bin civarındadır. Bugüne değin çok azını bilimsel olarak kazabildiğimiz höyükler, yasadışı kazıların yanı sıra, baraj projeleri, karayolu ve altyapı inşaatları gibi faaliyetler sonucunda hızla yok olmaya başlamıştır. Höyüklerin varlığını zorlayıcı unsurlara son yıllarda madencilik çalışmaları da eklenmiştir. Bu konudaki son gelişmeler Kütahya'da yaşanmaktadır.

Türkiye'nin önemli linyit rezervlerine sahip Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) Seyitömer Müessesesi linyit havzasında azımsanmayacak sayıda arkeolojik sit alanı ve höyük bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Seyitömer Höyüğü'nde 1980'lerin ortalarında başlayan ve Afyonkarahisar ile Kütahya Müze müdürlüklerince aralıklarla da olsa yaklaşık 20 yıl sürdürülen kazılarda oldukça önemli sonuçlara ulaşılmıştır. 2006 yılında Dumlupınar Üniversitesi'nin kazılara başlaması ile Seyitömer Höyüğü'nün de kaderi değişmiştir. TKİ'nin sponsorluğunda



Çiledir Höyük Kurtarma Kazısı Arşivi

büyük bir yatırımla başlayan yeni nesil kazılarla, yıl bütününe yayılan bilimsel çalışmalar hızlanmış, kalabalık arkeolog ve işçi grubuyla önemli mesafeler kaydedilmiştir. Roma, Hellenistik, Akhaimenid (Pers), Frig ve Orta Tunç Çağı katmanları belgelenerek kaldırılmış, Erken Tunç Çağı incelenmeye başlanmıştır. Planlanan süreçte TKİ'nin desteği ile höyük tümüyle kazılıp belgelenecek, sonrasında arazi, kömür sağlanması için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na teslim edilecekti.

Ancak planlanan süreç, Seyitömer Müessesesi'nin özelleştirilmesi ile yarım kalmıştır. Çelikler Holding AŞ tarafından devralınan müessese ile kazı başkanlığı arasında yaşanan finansal sorunlar nedeniyle, Seyitömer kazıları bugün durma noktasına gelmiştir. Zaman zaman basına da yansıyan bu durum, Seyitömer Höyüğü'nün erken dönem kazılarını aksatacak bir sürece doğru gitmektedir. Seyitömer kömür rezerv sahasında yer alıp, aynı süreci yaşayan bir başka eski yerleşme ise Çiledir Höyük'tür. Kütahya Müze Müdürlüğü tarafından 2009 yılından beri kazılmakta olan Çiledir Höyük'te Roma Dönemi ile Erken Tunç Çağı'na ait önemli yerleşmeler açığa çıkarılmaktadır. Müze arkeologları tarafından mütevazi çalışmalar çok değerli bulguları da beraberinde getirmiştir. Çiledir Höyük'ün yanı sıra, aynı kömür rezerv sahasında bulunan Ağızören Höyük ve Mezarlığı'nı da yakın gelecekte diğer yerleşmelerinkine benzer bir kader beklemektedir. Burada kamuoyu ve arkeoloji camiasının beklentisi, kültürel ve tarihsel mirasımıza sahip çıkılarak Seyitömer, Çiledir ve Ağızören'de, Çelikler Holding AŞ'nin sorumluluklarını yerine getirmesi ve bilimsel arkeolojik kazıların sorunsuz bir şekilde tamamlanmasıdır.

Çiledir'in çilesi

Seyitömer Höyüğü ile aynı süreçten geçen Çiledir Höyük'ü muhtemelen aynı kader bekliyor.

MUHTELİF

1 Roman, öykü ve senaryo yazarı Yaşar Kemal'i ve ABD'li aktör Leonard Nimoy'u Şubat ayının sonunda kaybettik. Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyesi Arkeolog Şükrü Tül, Türk pop müziği sanatçısı Erol Büyükburç, fantastik edebiyatın önemli ismi İngiliz yazar Terry Pratchett ve bağımsız Singapur'un kurucusu Lee Kuan Yew ise Mart ayında hayatını kaybetti.

2 Türkiye'nin ilk arkeoloji enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi bünyesinde kuruldu. Lisans üstü eğitim verecek olan enstitünün, önümüzdeki akademik yıldan itibaren açılacağı belirtildi.

3 2002'de Denizli'de bir mermer işçisi tarafından bulunan fosil kafatasının 1.2 milyon yaşında olduğu kesinlik kazandı. "Denizli Adamı" Anadolu'da bilinen ilk ve tek taş devri insanı.

4 Prizren Kalesi'nin dış cephesi kısmen çöktü. Bizanslılar'ın 11. yüzyılda inşa ettiği kalenin kontrolünü 1455'te Osmanlılar almış ve genişleterek 500 sene kullanmışlardı. Kale geçen yıl Amerika Büyükelçiliği tarafından bağışlanan 700 bin dolarlık bütçeyle onarılmaya başlanmıştı.

5 İspanyol yazar Miguel de Cervantes'e ait olduğu sanılan mezar, ölümünden yaklaşık 400 yıl sonra Madrid'teki Trinitarian Manastırı'nda geçtiğimiz Ocak ayında bulunmuştu. Yapılan araştırmalar sonucu, geçtiğimiz ay mezarın edebiyatçıya ve ailesine ait olduğu kesinleşti.



Viking yüzüğünde Allah'ın adı muamması

Viking döneminin (MS. 793-1066) önemli ticaret merkezi Björkö Adası'ndaki Birka kasabası yakınlarında, 19. yüzyılda, bir Viking kadın mezarında mor taşlı gümüş bir yüzük bulunmuştu. Geçtiğimiz ay yapılan incelemeler sonucunda, yüzüğün üzerindeki yazının Arapça olduğu kesinleşti. Şu an İsveç Tarih Müzesi'nde muhafaza edilen 9. yüzyıldan kalma yüzük, Vikinglerle İslâm dünyası arasındaki bağlantıya kanıt oluşturuyor.

9-11. yüzyıllar arasında deniz yoluyla büyük mesafeler kateden Vikinglerin, dönemin Müslüman dünyasıyla, muhtemelen Abbasilerle bağlantıları olmuştu. Batı Avrupa'da korkunç savaşçılar olarak bilinen bu denizcilerin Arap dünyasıyla ilişkileri ise ticaretten ibaretti.

Viking yüzüğü, söz konusu iki eski uygarlık arasındaki ilişkinin ender bulunan fiziksel kanıtlarından biri. Araştırmacılar bunun İskandinav arkeolojik tarihine ait tek Arapça yazılı yüzük olduğunu doğruladılar.



Taşının sanıldığı gibi ametist değil, renkli cam olduğu tespit edilen yüzük, neredeyse hiç yıpranmamış. Bu da fazla el değiştirmediğini gösteriyor. Bu yüzden, kadının dönemin Müslüman dünyasına seyahat ederek kuyumcudan bizzat aldığı veya kendisine hediye olarak getirildiği öne sürülüyor.

UZMAN GÖRÜŞÜ

Üzerinde 'illallah' yazıyor



Yüzüğün üzerindeki yazının Arap harfleri olduğu kesin gibi. Ancak sanki önünde başka harfler de var gibi duruyor. Bu haliyle "illallah" (Yalnızca Allah) şeklinde tercüme edilebilir. Ancak İslâm dünyasında "Lailahe illallah, maaşallah, inşaallah" şeklindeki kullanımı daha yaygındır. Dolayısıyla ya önündeki harfler silinmiş ya da dile çok hakim olmayan biri tarafından yazılmış olabilir.
Muzaffer Albayrak

TARİHE KALANLAR

Alpler'de korkunç kaza

Dünyanın en büyük 8. havayolu şirketi Lufthansa'nın yan kuruluşu GermanWings'in, Barselona'dan Düsseldorf'a giden Airbus A320 yolcu uçağı Fransız Alpleri'nde düştü. Pilotun 'kasten' düşürdüğü sanılan uçaktaki 144 yolcu ve 6 mürettebattan kurtulan olmadı. Kaza, Germanwings'in ilk, Lufthansa'nın en büyük kazası olarak tarihe geçti.

Tarihi müzede saldırı

Tunus'taki Bardo Milli Müzesi'ne yapılan terör saldırısında 19'u yabancı turist, 23 kişi hayatını kaybetti. 2002'de yine Tunus'taki El-Griba Sinagoğu'na yapılan bombalı saldırıdan sonraki bu en ölümcül terörist saldırıyı IŞİD üstlendi.

Kültür mirasları yok oldu

Dünya kültür miraslarını yok etmeye ve yağmalamaya devam eden IŞİD, Musul'daki 3000 yıllık antik Asur kenti Nimrud'u ve UNESCO Dünya Mirası listesindeki 2000 yıllık antik Pers kenti Hatra'yı buldozerlerle yıktı. IŞİD Şubat sonunda da nadir el yazmalarının ve Osmanlılardan kalma harita ve kitapların bulunduğu Musul Halk Kütüphanesi'ni yakmıştı.

Yemen krizi

Yemen'de Husi'lere yönelik uluslararası askeri operasyon başlatıldı. Suudi Arabistan liderliğinde 100 savaş jeti ile başlatılan ve Körfez ülkelerinin de destek verdiği operasyonda başkent Sana'daki havalimanı bombalandı.

‘Siperin ardı vatan

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ 100. YIL

3 Kasım 1914’teki ilk bombardımanlardan 9 Ocak 1916’daki tahliyeye 432 gün süren Gelibolu vuruşmaları, sadece Türkiye değil dünya tarihini değiştirdi. Muharebelerin dönüm noktaları...



MUZAFFER ALBAYRAK

HALİS SERDAR ATAKSOR ARŞİVİ

Ölümle burun buruna

Arıburnu’nda ateş hattında 27. Alay 3. Tabur askerleri. Yüzbaşı Sadık ve hazır bekleyen neferler.

geri adım atmam’

Miras

Bundan 100 yıl önceki Gelibolu vuruşmaları, bugünkü Türkiye’nin hem siyasi-coğrafi hem de insani-duygusal koordinatlarını şekillendirdi. Çanakkale’nin zafer, kahramanlık ve fedakârlıkla örülen hikayesi, uzun yıllar boyunca anonim anlatılar, menkıbeler ve efsanelerle bezendi. Bu bakımdan ne yaşanan hadiseler ne gerçek insan hikayeleri ne de Çanakkale mirası, bizim için yaşayan bir ‘tarih’ oluşturmadı; geçmişte kalmış bir kahramanlık, ‘sepia’ atmosferinde bir efsane, ‘düşman’a vurulmuş bir Türk tokadı ve ‘Çanakkale Geçilmez’ edebiyatı algılarını yarattı.

Bizse Çanakkale literatürü ve bilimsel çalışmalar anlamında, hem muharebe arazilerinin korunması ve şehitlerin anılması noktalarında, gereken kültürel ve insani çabayı göstermedik, gösteremedik. Yakın tarihimizin trajik hadiseleriyle yüzleşemediğimiz gibi, Çanakkale’nin parlak ve övünçlü kısımlarını da bilmedik, öğrenmedik, klişelere mahkum ettik.

Son yıllarda gerek meslekten tarihçiler gerekse amatör saha uzmanları, koleksiyonerler Türkiye’de de referans değeri olan işler yapmaya, özgün eserler üretmeye başladılar. Yine de Çanakkale mirasını korumanın esas yolu, muharebe arazilerinin doğal-tarihî dokusunu büyük bir hassasiyetle korumaktan geçiyor.

Bugün kitle turizminin kötü örneklerini yaşadığımız, bir tür “serbest şehit ekonomisi”-ne bağlanmış ve giderek inşaat sahası haline çevirdiğimiz anma alanlarımız var. 100. Yılda Türkler, -devletiyle, insanıyla ayırt etmeden söylüyorum-şuna karar verecek: Bu mirası sulandırarak yemeye devam mı edeceğiz, yoksa zenginleştirerek gelecek nesillere mi taşıyacağız? O toprakların altında yatan insanlar da bize bunu soruyorlar.

Gürsel Göncü

Ölüme gitmeden önce

Kumkale’de 39. Alay’a bağlı askerler. Önde sağda Teğmen Hasan Fehmi, yanında alay doktoru Yzb. Mustafa Şevket, ortada tabur komutanı. İki köpek ve taburun maskotu bir ceylan (aşağıda). Fehmi Korkut Uluğ’un tablosundan bir detay.



FEHMİ KORKUT ULUĞ KOLEKSİYONU

432 gün süren Boğaz ve Gelibolu muharebeleri

ÇANAKKALE'NİN

1

Boğaz'a ilk saldırı

3 Kasım 1914

29 Ekim 1914'te Osmanlı donanmasının Alman Amirali Souchon komutasında Karadeniz'de Rus limanlarını bir baskınla bombardıman etmesi üzerine fiilen savaşa girildi. Bunun üzerine İtilaf donanması 3 Kasım 1914'te Çanakkale Boğazı girişindeki Seddülbahir ve Kumkale tabyalarını bombaladı. Seddülbahir Kalesi içinde bulunan cephaneliğin bir isabetle havaya uçması üzerine, bitişiğindeki sığınakta bulunan 5 subay 81 er şehit düştü. Bunlar Çanakkale muharebelerinin ilk şehitleriydi.

2

Deniz muharebeleri başlıyor

19 Şubat 1915

İstanbul'u işgal ederek Osmanlı Devleti'ni kestirme yoldan savaş dışı bırakmak ve Rusya ile irtibat tesis etmek amacıyla İtilaf armadası 19 Şubat 1915'te, 20 büyük savaş gemisi, farklı tonajlarda 100 parçadan fazla bir donanma ile Çanakkale Boğazı'na taarruz etti. 18 Mart 1915'e kadar sürecek "Boğaz Harbi" başladı. Saldırıda Boğaz girişindeki tabya ve bataryalar susturuldu veya ciddi zarar gördü. Taarruz için 19 Şubat günü özellikle seçilmişti. Zira 19 Şubat 1807'deki Osmanlı-İngiliz muharebesinde Amiral *Duckworth* donanmayla Çanakkale Boğazı'nı geçmişti.

3

Deniz zaferi

18 Mart 1915



İtilaf donanmasının 19 Şubat'ta Çanakkale Boğazı'na yönelttiği taarruz hemen her gün Boğaz'ın iki sahilindeki tabyalarla yapılan topçu düellosu ve denizdeki mayınları toplama/toplattırmama mücadelesi şeklinde devam etti. Genel bir taarruzla tüm tabyaları düşürerek, mayınları temizleyerek deniz yolunu açmaya karar veren İtilaf kuvvetleri, 18 Mart günü saat 11.00'de harekete geçti. Akşam saatlerine kadar devam eden muharebede, üç gemisi batan, üç gemisi ağır hasara uğrayan donanma geri çekildi. *Nusrat*'ın 11 gün önce döşediği mayınlar ve Türk topçusunun getirdiği zafer tarihe yazıldı.

5

Gece taarruzları

1-4 Mayıs 1915

25 Nisan'da karaya çıkıp yerleşen İtilaf ordusu, Seddülbahir cephesinde sahilden 4-5 km içeriye kadar ilerlemiş ancak Kilitbahir Platosu'na hakim olmak yolunda bu bölgenin en yüksek noktası Alçıtepe'yi alamamıştı. Seddülbahir cephesinde Türk ordu komutanlığı tarafından takviye olarak gelen tümenlere 1-2-3-4 Mayıs'ta gece taarruzları yaptırıldı. Düşman donanmasının bombardımanından korunmak için gece yapılan bu taarruzlar, askerin ölümü hiçe sayarak süngü hücumuna kalkması ile düşmana korku salmış, İngilizler Seddülbahir sahiline kadar püskürtülmüş ise de kötü planlama ve uygulama yüzünden amacına ulaşamadı; pervasızca taarruz eden Mehmetçiğin cesaret ve fedakarlığı harcandı.

25 Nisan 1915



4

Çıkarmalar ve kara savaşı

Boğaz'ı deniz yolundan geçemeyen İtilaf kuvvetleri, 25 Nisan 1915 Pazar günü karaya çıkaracakları piyade kuvvetiyle Türk tabyalarını saf dışı bırakarak, donanmalarına İstanbul yolunu açmayı planladılar. Kara çıkarmalarının sıklet merkezi Gelibolu Yarımadası'nın en güneyindeki Seddülbahir'di. Seddülbahir civarında beş ayrı noktaya İngiliz birlikleri çıkarıldı. Buna destek olmak üzere Arıburnu'na yapılan ANZAC çıkarması ve Fransızların Kumkale'ye yaptıkları oyalama çıkarması, planın diğer parçalarıydı. Çıkarmalar Türk savunmasının azmi karşısında başarısız oldu. İstilacılar, sahil şeritlerinde tutundular.

DÖNÜM NOKTALARI

6

Çanakkale'nin en acı günü ve geçici ateşkes

19-24 Mayıs 1915



Arıburnu'nda mevcut Türk birlikleri takviye edilerek 19 Mayıs 1915 Çarşamba günü düşmanı denize dökme hedefli genel bir taarruz yapıldı. Taarruz, makineli tüfeklerle güçlendirilmiş ANZAC hatları karşısında başarısız oldu ve 4 bin şehit, 6 bin yaralının verildiği bir felakete dönüştü. İki siper hattı arasında kalan şehitlerin defin işlemleri için 24 Mayıs'ta 07.30 ile 16.30 arasında geçici ateşkes ilan edildi.

8

İkinci çıkarma ve Anafartalar

6-10 Ağustos 1915



Kilitlenen muharebeyi açıp sonuca gitme arzusundaki istilacılar, 60 bin kişilik yeni kuvvetle Anafartalar sahiline çıkarma yaptı. Eşzamanlı olarak Arıburnu cephesinde hareketle, Conkbayırı-Kocaçimen hattına yönelik iki saldırı koluyla hakim tepeleri ele geçirmek istedi. Mustafa Kemal komutasındaki birlikler 9 ve 10 Ağustos günleri gerçekleştirilen karşı saldırılarla İtilaf kuvvetlerini perişan ederek zafer kazandı.

7

Seddülbahir'de kritik günler

4-6 Haziran 1915

Çıkarmadan Haziran ayına kadar Seddülbahir cephesinde iki genel taarruz yapan İtilaf, tüm cephe hattında yeni bir saldırıya karar verdi. 4-6 Haziran arasında yaşanan bu muharebe 3. Kirte Muharebesi olarak tarihe geçti. Muharebenin ilk günü saatler süren kara ve gemi toplarının bombardımanıyla Türk siperlerine düşen binlerce mermi ilk hatları fiilen ortadan kaldırdı. Bunun üzerine taarruza geçen İtilaf birlikleri, cephenin merkezini yararak 1 km ilerledi. İkinci ve üçüncü gün, alınan takviyelerle karşı taarruza geçen Türkler, kaybedilen siperleri geri aldı.

20 Aralık 1915 - 9 Ocak 1916



9

Yarımada'nın tahliyesi

Ağustos başında Anafartalar'da karaya çıkarılan takviye kuvvetlerle sonuca gidemeyen İtilaf ordusunda Yarımada'dan çekilme düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştı. Görevden alınan İtilaf komutanı Hamilton'un yerine gelen Monroe da bu fikirdeydi. Bunun üzerine 20 Aralık 1915'te Anafartalar ve Arıburnu cephesi, ardından da 8-9 Ocak 1916'da Seddülbahir cephesi tahliye edildi. 8.5 ay süren muharebeler boyunca her iki taraftan da yaklaşık 1 milyon asker Çanakkale'den geçti. Osmanlı ordusunun zayiatı, 105 bin şehit, 145 bin yaralı ve hasta (gayriresmi yaralı sayısı 300 bine yakındır), 2 bin esirdi. İtilaf ordusunda ise 50 binden fazla ölü, 120 bin yaralı, 90 bin hasta asker vardı.

DENİZ ZAFERİ / 18 MART 1915

Nusret'in mayınları topçunun kararlılığı

İstanbul'u işgal ederek Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmayı planlayan İtilaf donanması, altı savaş gemisi savaş dışı kalınca 18 Mart akşamı geri çekilmek zorunda kaldı. Türkler uzun zaman sonra ilk kez, Batılı büyük devletlere karşı bir muharebe kazanıyordu.

Çanakkale'nin bombardımanı sırasında, kamufle edilmesine rağmen isabet alan minare.

ADOLF HOMMELL- BEHİYE KOCAGÖZ KOLEKSİYONU

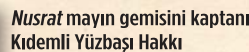
Boğaz'ı geçip İstanbul'u ele geçirmek üzere düzenlenen deniz harekatı, 19 Şubat 1915'te başladı. 20 büyük zırhlı savaş gemisi, muhtelif büyüklükte kruvazör, torpido, muhrip ve yardımcı gemilerle 100 parçalık muazzam bir donanma Çanakkale önünde toplanmıştı. Donanma komutanı Amiral Carden, Boğaz'ı 15 günde geçebileceğini varsayarak dört aşamalı bir plan yapmıştı. Ancak rahatsızlığını ileri sürerek görevinden ayrıldı, yerine Amiral De Robeck getirildi.

Çanakkale harekatını Londra'dan takip eden Deniz Bakanı Churchill'in baskısı üzerine, De Robeck 18 Mart günü kati taarruza karar verdi. Çanakkale Boğazı'nı savunan Türk birliklerinin başında Cevat Paşa vardı. Ağustos'tan beri yapılan çalışmalarla müdafaa tertibatı sağlamlaştırılmıştı. Bilhassa 11 sıra halinde denize döşenen 400 mayın, müdafaanın en etkili silahıydı. Nusrat mayın gemisinin 7-8 Mart'ta Erenköy koyunun hemen açığına döşediği 26 mayın, muharebenin kaderini tayin edecekti.

İtilaf donanması 18 Mart 1915 Perşembe günü 16 büyük savaş gemisiyle Boğaz'dan içeriye girdi ve saat 11'de ilk top patladı. Artık savaş gemileri ile Boğaz'ın iki yakasında sıralanmış tabya ve bataryalardaki Türk topçuları arasında ölümüne bir mücadele başlamıştı. Öğleye kadar korkunç bir bombardımanla altüst edilen Türk tabyalarının bazıları geçici de olsa susmuştu. Saat 14.00'e kadar durum istilacıların lehine görünüyordu ki, hiç beklenmedik bir hadise durumu tersine çevirdi. Fransız savaş gemisi *Bouvet* bir mayına çarparak birkaç dakika içinde 600 civarında mürettebatıyla denize gömüldü.

Bu hadise, düşman bombardımanı altında nispeten morali bozulmaya başlamış topçuların yeniden gayrete gelmesine vesile oldu. Hemen ardından İngiliz zırhlısı *Irresistible* bir mayına çarparak ağır yaralandı. Ona yardıma giden *Ocean* da yine bir mayına çarpınca, donanma topçuyla düelloyu bırakıp batmak üzere olan iki gemideki





Nusrat mayın gemisini kaptanı
Kıdemli Yüzbaşı Hakkı

Kader gemisi Nusrat ve Boğaz muharebesi

İtilaf Kuvvetleri 19 Şubat 1915'te Boğaz'ı bombalamaya başladılar. 18 Mart'ta sonuçsuz kalan büyük harekatın kahramanı ise Nusrat mayın gemisi ve Osmanlı topçusuydu. Boğaz'ı kapatan mayın hatları ve onları koruyan topçular, dönemin en kuvvetli armadasına geçit vermedi.

mürettebatı kurtarma kaygısına düştü.

Gelişmeler, mayınlar temizlenmeden Boğaz'ı zorlamanın faydasızlığım açıkça ortaya çıkarmıştı. İtilaf donanması akşama doğru geri çekildi. Karanlık çöktüğünde ağır yara almış iki gemi de battı. Üç savaş gemisinin kaybı, üçünün de ağır derecede hasara uğramasıyla mevcudunun 1/3'ünü yitiren İtilaf kuvvetleri büyük bir yenilgi almıştı.

Türk savunma hattında ise kayıplar mukayese edilemeyecek kadar azdı. Kullanılamayacak derecede hasar görmüş birkaç top vardı. İnsan kaybı ise 3 subay, 22 er şehit ve 2 subay, 59 er yaralıdan ibaretti.

ÇIKARMALAR VE KARA SAVAŞI / 25 NİSAN 1915

Sahil vuruşmaları ve kahramanlar geçidi


Albay Mustafa Kemal


Binbaşı Mahmut Sabri


Yarbay Mehmet Şefik Aker

Sayı ve ateş gücü olarak çok üstün kuvvetlere karşı koyan ilk gün kahramanları, Arıburnu'nda Mustafa Kemal ve Mehmet Şefik Beyler, Seddülbahir'de ise Hafız Kadri ve Mahmut Sabri komutasındaki fedakar askerlerdi. İtilaf birlikleri sahil şeritlerinde çakıldı, hedeflerine ilerleyemedi.

Deniz muharebesinde yenilgiye uğrayan İtilaf kuvvetleri, beş hafta sonra Boğaz tahkimatını bu defa Gelibolu Yarımadası'na çıkaracağı kara ordusuyla ele geçirmek üzere harekete geçti. Plana göre İngiliz birlikleri, ana çıkarma yeri olarak seçilen yarımadanın güney ucundaki Seddülbahir sahillerine çıkacaktı. Buna yardımcı olmak üzere, Seddülbahir'in 30 km kuzeyindeki Arıburnu sahiline de Avustralya-Yeni Zelanda Kolordusu'na (ANZAC) bağlı askerler çıkarılacak, Saros bölgesindeki tümenlerin güneydeki ana çıkarma bölgesine yardıma gelmesi engellenecekti. Yine Osmanlı ordusunun Anadolu yakasında Kumkale civarında bulunan iki tümenini orada meşgul etmek ve Seddülbahir'e takviye göndermelerine mani olmak üzere, Kumkale'ye Fransız askerleri çıkarılacaktı.

25 Nisan sabahı ilk çıkarma, hava aydınlanmadan Arıburnu sahiline yapıldı. Avustralyalı ve Yeni Zelandalılar, sonradan kendi isimleriyle anılacak Anzak Koyu ve çevresine çıktı. Sahili, 9. Tümen'e bağlı 27. Alay 2. Tabur'un bir bölüğü savunmaktaydı. Bu bölüğe mensup 250 kahraman asker düşmanı karşıladı ve geriden gelecek kuvvetlere zaman kazandırmak adına kendisini feda etti. Çıkarma bölgesine yetişen Yarbay Şefik Bey komutasındaki 27. Alay iki taburla (2 bin kişi) karaya çıkmış olan 8-10 bin ANZAC askerini karşıladı ve sahile bakan yamaçlara kadar geriletti. Saat 10.30'da, 27. Alay'ın gücünün tükendiği ve avantajın kaybolmaya yüz tuttuğu anda, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in Arıburnu'na bizzat getirdiği 57. Alay







Suya düşen çıkarmalar

25 Nisan'da Arıburnu çıkarması gün ağarmadan baskın şeklinde başladı. Seddülbahir çıkarmaları ise ağır deniz bombardımanı eşliğinde gelişti. Her iki bölgede de kıyıdaki zayıf Türk birlikleri kendilerinden çok üstün kuvvetlere saatlerce karşı koydu ve ilerlemelerini engelledi.

ateş hattına girdi ve karşı saldırıyla hakim tepeler silsilesini tutmayı başardı.

Güneyde ise, Seddülbahir köyü civarında beş ayrı noktaya İngiliz birlikleri çıkarıldı. Bölgeyi 9. Tümen'in 26. Alay'ına bağlı bir tabur kuvvetinde asker tutuyordu. Alay komutanı Hafız Kadri Bey ve tabur komutanı Binbaşı Mahmut Sabri idaresindeki bu kuvvet, Seddülbahir köyü önündeki Ertuğrul Koyu'na ve köyün 2 km batısındaki Tekke koyuna çıkan üstün düşman birliklerine karşı, amansız bir donanma bombardımanı altında efsanevi bir savunma gerçekleştirdi. Tekke koyu öğleye doğru düştü ama, Ertuğrul koyu İngilizler için tam bir ölüm kapanına dönüştü. İngilizler burada ancak ertesi gün kontrolü sağlayacak, ama bu sürede Türk savunması gelen desteklerle Alçıtepe-Kilitbahir platosu savunmasını sağlamlaştıracaktı.

Seddülbahir'de bir taburluk kuvvetle düşmanı sahile mıhlayan Mahmut Sabri Bey'in taburu 26 Nisan öğleden sonra Kirte köyü yakınında ikinci cephe hattına çekildiğinde, mevcudunun yarısını şehit vermişti.

Fransız alayının Anadolu yakasında Kumkale'ye yaptığı oyalama çıkarması ise kısmen başarılı oldu. Fransızlar 26/27 Nisan gecesi geri çekilerek Seddülbahir'de yerleşmiş olan İngiliz kuvvetlerine katıldılar.

ÇANAKKALE'NİN EN ACI GÜNÜ VE ATEŞKES / 19-24 MAYIS 1915

Saldırı değil katliam, 'onlar da insan'

Türk birliklerinin19 Mayıs Arıburnu saldırısı büyük bir felaketle sonuçlandı. Ölüme gönderilen askerlerden yaklaşık 4 bini birkaç saat içinde şehit oldu. Cesetleri gömmek için ilan edilen edilen geçici ateşkes sırasında ilk kez karşılaşan askerler, önce insan olduklarını farkettiler.



Ateşkes şartları görüşülüyor
24 Mayıs'taki geçici ateşkesten iki gün önce, şartları müzakere etmek üzere İtilaf kuvvetleriyle görüşmeye gelen 3. Kolordu Harekat Şube Müdürü Binbaşı Ohrili Kemal Bey, gözleri bağlı vaziyette...

Arıburnu'na çıkarma yapan ANZAC birliklerinin ilerlemesi, 27. ve 57. Alay'ın fedakarlıklarıyla önlenmişse de düşman denize dökülememişti. 1 Mayısta yeni takviyeler alan "Arıburnu Kuvvetleri Komutanı" Mustafa Kemal Bey emrindeki 15 bin kadar askerle, ANZAC cephesine taarruz kararı aldı. 24 saat devam eden çok kanlı boğuşmalar sonucunda cephe yarılamadı. Türk birlikleri 6 bin kayıp verdi, siperler arasındaki mesafe 10-20 metreye indi.

11 Mayısta Arıburnu cephesini ziyaret eden Başkomutan Vekili Enver Paşa, "düşman" siperlerinin denize bakan yamaçlarda mahkum vaziyetini görünce genel bir taarruz için emir verdi. Ordu komutanı Liman von Sanders'in de desteklemesi üzerine, İstanbul'da bulunan eğitimli ve donanımlı 2. Tümen Arıburnu cephesine gönderildi. Arıburnu cephesinde yeni takviyelerle 42 bin asker toplanmıştı. ANZAC birlikleri ise önceki taarruzlarda erimiş, yeterince takviye edilememiş, yalnızca 17.500 muharip kalmıştı. 19 Mayıs taarruzu bir baskın şeklinde saat

03.30'da başlayacaktı. Ne var ki Türk cephesindeki hareketlilikten şüphelenen Avustralyalılar, uçak keşifleri sonucu büyük bir kuvvetin yığılmakta olduğunu anlamış, muhtemel bir taarruza karşı tetikte bekliyorlardı.

19 Mayıs günü 03.00'te taarruz kuvvetleri ön siperlere yaklaştı. Bu hazırlık sırasında çıkarılan gürültüler, çalınan borular zaten çok yakın olan karşı siperlerden duyulmuş ve ANZAC hatları en yüksek savunma pozisyonuna getirilmişti. 3,5 km'lik bir cephe hattı üzerinde başlayan sıkışık düzen taarruz, müthiş bir tüfek ve makineli tüfek ateşiyle karşılandı. Siperden çıkan Türk neferleri ya anında ya birkaç metre sonra vurularak yere düşüyordu. Sabahın ilk ışıklarından sonra bile sürdürülen bu fedakarane ama anlamsız saldırı hiçbir netice alınamadan nihayet durdurulduğunda, 3.855 şehit, 5.967 yaralı verilmişti. ANZAC'ların kaybı ise sadece 160 ölü, 468 yaralı idi.

Toprağa iyice yerleşmiş, tahkimatını kuvvetlendirmiş, sayısız makineli tüfekle bütün cepheyi ağır ateş altına alabilen düşmana karşı son derece kötü planlanmış, aynı derecede kötü uygulanmış 19 Mayıs taarruzu, Çanakkale Muharebelerinin meşum günü olarak tarihe geçti.

İki tarafın siperleri arasındaki binlerce şehit ve yaralı, beş gün ortada kaldı. Bu süre içinde yaralılar kan kaybından öldüler. Sıcak dolayısıyla cesetler kısa zamanda kokmaya başlayınca, ölüleri gömmek için geçici bir ateşkes gündeme geldi. 3. Kolordu Harekat Şube Müdürü Binbaşı Ohrili Kemal Bey, Türk tarafının temsilcisi olarak görüşme yapmak üzere görevlendirildi. 24 Mayıs 1915 günü saat 07.30 ile 16.30 arasında ateşkes yapılması konusunda bir antlaşma imzalandı. 24 Mayıs Pazartesi günü saat 07.30'da her iki taraftan, görevli kurmay subaylarla, doktor ve 100 er, ölüleri almak üzere siperlerden çıktı. Yasağa rağmen, Avustralyalı ve Türk askerler kısa zamanda işaretlerle sohbet etmeye, dostça görüşmeye başladılar. 16.30'a kadar 3 bine yakın şehit, insansız bölgede açılan toplu mezarlara defnedildi.

Bu ateşkes, Arıburnu cephesinde savaşın sonraki ayları için bir dönüm noktası oldu. Propaganda sebebiyle Türkleri vahşi, acımasız hatta "yamyam" olarak bilen Avustralyalıların kafasındaki "Abdul" imajı değişti ve mertçe savaşan "Johny Turk"e dönüştü. Yine Türklerin kafasındaki vahşi "gavur" imajı, yerini "onlar da bizim gibi insanmış"a bıraktı.



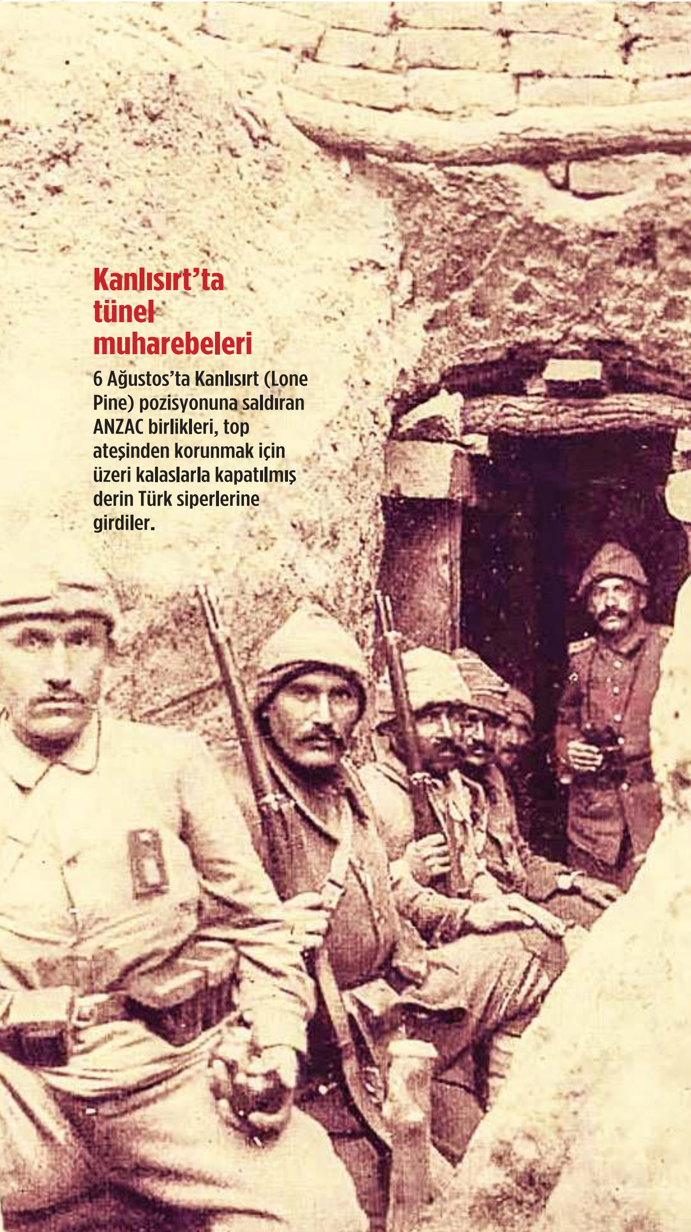
19 Mayıs'ın acı bilançosu: 10 bin kayıp

Yanaşık düzende ve cephe taarruzu şeklinde uygulanan 19 Mayıs saldırısı, Avustralyalıları denize dökmeyi hedefliyordu. Hazırlıklı ANZAC birliklerinin makineli tüfek ateşi karşısında eriyen Türk birliklerine rağmen, süngü saldırısına devam edildi. 4 bine yakın şehit, ancak beş gün sonra ilan edilen ateşkes sırasında gömülebilecekti.

İKİNCİ ÇIKARMA VE ANAFARTALAR / 6-10 AĞUSTOS 1915

Ve Mustafa Kemal tekrar sahneye çıkar...

6 Ağustos 1915'te yeni ve taze kuvvetlerle Anafartalar'a ikinci bir çıkarma gerçekleştiren İtilaf kuvvetleri, Arıburnu cephesiyle bağlantılı büyük bir taarruz başlattı. Ama 25 Nisan'daki gibi yine Mustafa Kemal devreye girecek ve karşı saldırılarla muharebeleri fiilen sona erdirecekti.



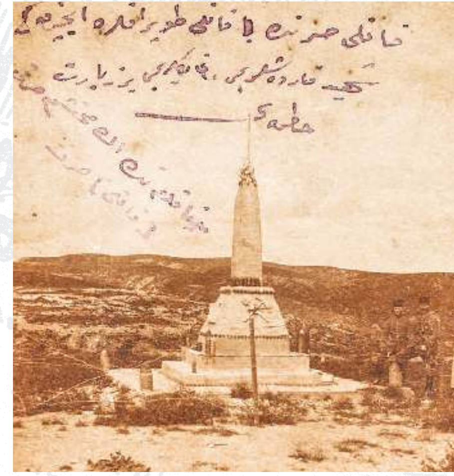
Kanlısırt'ta tünel muharebeleri

6 Ağustos'ta Kanlısırt (Lone Pine) pozisyonuna saldıran ANZAC birlikleri, top ateşinden korunmak için üzeri kalaslarla kapatılmış derin Türk siperlerine girdiler.

Temmuz ortalarına kadar süren muharebelerde Türk savunması karşısında hedefine ulaşamayan İtilaf kuvvetleri, kritik bir kararın arifesine gelmişti. Ya siper muharebesine dönüşerek kilitlenen cepheyi açmak için taze ve büyük kuvvetlerle takviye edilecek ordu yeniden talihini deneyecek ya da Çanakkale Seferi'ne son vererek çekilip gidecekti.

İlk seçenekte karar kıldılar. Buna göre 55 bin askerle Anafartalar sahiline yeni bir çıkarma, Arıburnu cephesinden de Conkbayırı-Kocaçimen hattının işgalini hedefleyen bir baskın harekatı yapılacaktı.

İtilaf kuvvetleri, 6 Ağustosta başlayacak çıkarma ile eşzamanlı diğer cephelerde uygulanacak harekat planları hazırladı. Buna göre 6 Ağustos akşamı çıkarmadan birkaç saat önce Seddülbahir cephesinde ve Arıburnu'nda Türk birliklerinin dikkatini bu bölgelere çekecek şiddetli hücumlar yapılacaktı. Arıburnu cephesinin kuzeyindeki vadilerinden Conkbayırı-Kocaçimen Tepe hattına iki saldırı kolu halinde ilerleyecek birlikler bu hakim



Beş gün süren muharebelerde 2280 asker şehit oldu. Mevzi ANZAC'ların eline geçti, ama onlarda ilerleyemedi. Kanlısırt siperlerini savunan askerler ve sonrasında onlar için dikilen ve bugünkü Lone Pine mezarlığı yapılırken yıkılan Türk anıtı.

tepeleri işgal edecekti. Gece karanlığı ile Anafartalar sahilinde Suvla koyuna çıkarılacak tümenler Anafartalar ovasının gerisinde bulunan Kavaktepe-Tekketepe hattını ele geçirip, Kocaçimen'i işgal eden diğer grupla temas sağlayacaktı.

Bu harekat başarılı olduğu takdirde Türk ordusunun Arıburnu cephesi düşürülmüş olacaktı. Bundan sonra güneye yönelecek Müttefik kuvvetler, Boğaz hattını ve Kilitbahir platosunu işgal edecek, Seddülbahir cephesinde bulunan Türk kuvvetleri de iki ateş arasında kalarak teslime mecbur edilecekti. Ama işler hiç de kağıt üzerinde olduğu planlandığı gibi kolay gitmedi. ANZAC cephesinde, özellikle



Kanlısırt'ta Avustralyalıların eline geçen siperler ve hemen yukarda yanyana yatan Türk ve Avustralyalı askerler...

Kanlısırt'ta yapılan Avustralya taarruzu dışında Türk ordusunu meşgul etmeyi amaçlayan saldırılar istenilen hedefe ulaşmadı. Ama Kanlısırt'ta Türk siperlerinin düşmesi cephe komutanlığında krize yol açmış, Conkbayırı-Kocaçimen'i hedefleyen saldırı kollarının önünde zayıf örtme kuvvetlerinden başka kimse kalmamıştı. Ne var ki gece karanlığında derin ve karmaşık tepeler vadiler içinde yolunu kaybeden İtilaf birlikleri, hedeflerine ulaşmada geciktiler.

6 Ağustos gecesi Anafartalar sahiline 20 bin asker çıkarıldı. Bu bölge Türk ordusu tarafından 3 taburla tutulmaktaydı. Bu zayıf Türk kuvveti, karaya çıkan iki İngiliz tümenine karşı son derece akıllıca bir taktikle mukabele ederek, Gelibolu ve Bolayır bölgesinden Anafartalar'a gönderilen 7. ve 12. Tümenlerin gelişine kadar direndi.

Ordu komutanı Liman Paşa, Gelibolu'dan gelen iki tümenin derhal 8 Ağustos günü taarruza geçmesini emretmişti. Ancak bu tümenlere komuta eden Albay Ahmet Feyzi Bey, birliklerin toplanması ve dinlenmesi için saldırıyı 9 Ağustos seher vaktine erteleyince görevden alındı ve yerine Arıburnu'nda 19. Tümen Komutanı olan Albay Mustafa Kemal getirildi. Mustafa Kemal, 9 Ağustos sabahı iki tümenle Anafartalar ovasında ilerleyen İngiliz kuvvetlerine taarruz etti. Kısa bir sürede bozguna uğrayan İngiliz tümenleri sahile kadar geri çekildi.

Bununla birlikte Conkbayırı-Kocaçimen hattını tehdit eden saldırı kolları tehlikeli bir şekilde tepelerin zirvesine yaklaşmış, hatta Conkbayırı'nı tutmuştu. Mustafa Kemal, hiç vakit kaybetmeden 10 Ağustos sabahı Conkbayırı'nda süngü hücumuna karar vererek ve İtilaf kuvvetleri hakim tepeler hattından geri attı. İtilaf birliklerinin son ümitleri de kırılmış, Çanakkale muharebeleri fiilen sona ermişti. Bu tarihten sonra tekrar siper muharebeleri dönemi başlayacak, tahliye tartışması kızışacaktı.

YARIMADANIN TAHLİYESİ / 20 ARALIK 1915 – 9 OCAK 1916

İtilaf kuvvetlerinin tek başarısı: Çekilme!

Çanakkale muharebelerinde yenilgiye uğrayan Britanya İmparatorluğu, Gelibolu Yarımadasının tahliyesini çok başarılı biçimde gerçekleştirdi. İki ayrı cepheyi 20 gün arayla kademeli boşaltan İttifak birliklerinin faaliyeti Türk tarafında hiç farkedilmedi.

Çanakkale'ye gönderilen 60 bin yeni askerle başlatılan Ağustos ayı muharebelerinden bir sonuç alınamaması üzerine, İngiltere'de Çanakkale Seferinin akıbeti sert tartışmalara neden olmuştu. Artık Çanakkale'nin tahliye edilmesi görüşü ağırlık kazanıyordu.

İngiltere Savaş Bakanı Kitchener'ın tahliye hakkında görüşünü sorduğu Çanakkale'deki ordu komutanı Hamilton, hala yeni takviyelerle galip gelineceği düşüncesindeydi. 15 Ekim'de görevden alınarak yerine Avrupa'da batı cephesinden General Monro getirildi. Monro esas itibarıyla savaşın Avrupa cephesinde kazanılacağı görüşünde olduğundan, önyargılı bir şekilde Gelibolu'ya geldi ve kısa bir sürede cephenin tahliye edilmesi gerektiği raporunu verdi. Bunun üzerine kesin kararı vermek üzere Gelibolu'yu bizzat ziyaret eden Savaş Bakanı Kitchener, 11 Kasım'da Gelibolu'daki her iki cepheyi gezdi ve neticede Anafartalar ve Arıburnu cephesinin tahliye edilmesine, ancak Seddülbahir cephesinin elde tutulmasına karar verildi.

7 Aralık 1915'te, kademeli ve son derece ince ayrıntılarla planlanmış bir tahliye harekatı başlatıldı. Türk tarafının tahliyeyi fark etmemesi için hilelere başvuruldu. Gece gemilere malzeme dolu olarak taşınan sandıklar, gün ışığında sanki malzeme çıkarılıyormuş gibi karaya indirildi. Askerler kademeli bir şekilde azaltıl-

Geri çekilmeyi gizlemek için

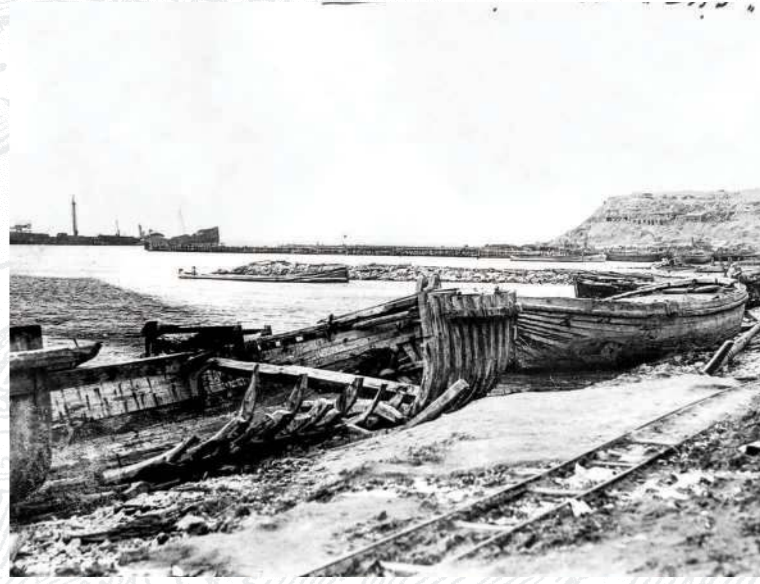
Arıburnu cephesini kademeli terkeden ANZAC birlikleri, bir karşı saldırı ihtimalini oratadan kaldırmak, siperlerin boşaltılmadığı izlenimi vermek için, suyla çalışan ve kendi kendine ateş eden tüfek düzenekleri kurdular.











dı ve son gece tahliye edilecek askerlerle cephe hattı tutuldu. Hastane ve karargah çadırları, malzeme yığınları olduğu gibi bırakıldı.

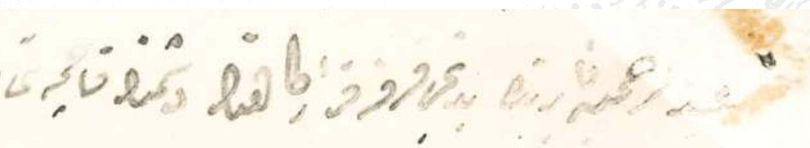
19/20 Aralık gecesi tahliyenin son günüydü. Cephe hattındaki askerler sahile doğru giderken, sanki hâlâ siperde imiş hissi vermek için hazırladıkları düzeneklerle ateş eden tüfekler kurdular. Takip edecek Türk askerlerini yavaşlatmak için bağlantı siperlerine bubi tuzakları yerleştirdiler. 20 Aralık sabahı 03.30'da ANZAC ve Anafartalar cephesinde İtilaf askeri kalmamıştı. Türk tarafı saat 04.00'te durumun farkına vardı, ancak çekilen askerler çoktan gemilere alınmıştı.

Bu hadiseden sonra gözler Seddülbahir cephesine çevrildi. İngilizler Seddülbahir'i tıpkı Cebel-i Tarık Boğazı gibi ellerinde tutmanın hesabını yapmaktaydı. Ama sahile yakın mıntıkada mahkum vaziyette bulunan İtilaf ordusu için burada tutunmak eskisine göre zordu. Zira Bulgaristan'ın Merkezî Devletler safında savaşa girmesi üzerine, Osmanlı Devleti'nin Almanya ve Avusturya ile bağlantısı sağlanmıştı. Ordunun çok ihtiyaç duyduğu havan topları ve topçu cephanesi gelmeye başlamış, hatta iki batarya Çanakkale'ye yerleştirilmişti. Bu modern bataryaların etkili ateşleri, İtilaf birliklerini yıldırmaya başlamıştı. Kış şartları ve fırtınalı havalarda denizden ikmal yapmanın imkansızlığı gibi sebepler de eklendiğinde Seddülbahir'in de tahliyesi daha çok taraftar buldu.

Bu cephede de yine kademeli bir tahliye planı yapılarak her gün belli sayıda asker tahliye edildi. Tahliyenin son günü olan 8/9 Ocak 1916 gecesi Seddülbahir cephesinde geride kalan son 17 bin kişi tahliye edildi. 9 Ocak 1916 sabahı saat 03.45'te Gelibolu Yarımadası'nda İtilaf askeri kalmamıştı.

Tahliye ve sonrası

İtilaf kuvvetleri yarımadayı boşaltırken çok sayıda silah, mühimmat ve yiyecek malzemesini geride bıraktı. Bunların bir kısmı, Türklerin eline geçmemesi için donanma ateşiyle tahrip edildi.





7. Tümen karargâh subayları, tahliyenin sonrasındaki sabah düşman siperlerini gözetlerken.

Eşsiz bir külliye, gizemli simgeler

Küçük bir beylik, anıt eserler gizemli simgeler bıraktı: Hâlâ okunamamış şematik kuş, ejderha rölyefleri (solda); Taç kapılarına bin türlü bezekler, lotüsler, hayat ağaçları, büstler, girlandlar, Türk yıldızları, çelenkler, gülceler, şamdanlar yüklenmiş eşsiz bir külliye (aşağıda)... Ziyaret edenler anlamak, görmek yerine önünde fotoğraf çektirip " hayran oldum" diyerek geçiştiriyorlar.



YİTİK BİR MEDENİYETİN GİZEMLİ GEÇMİŞİ

Mengücekoğulları

Selçuklular da, Osmanlılar da Türkler de onları silmek istedi



✎ NECDET SAKAOĞLU

1070'lerden 1270'lere Erzincan-Kemah-Divriği bölgesini yurt tuttular. Başta Divriği Külliyesi olmak üzere, eşsiz benzersiz anıt eserler bıraktılar. Çağlarında Selçukluların silahına, sonrasında Osmanlıların kayıt gazabına, günümüzde de Türk torunların yanlış restorasyonlarına boyun eğdiler. Zamanının çok ötesinde bir uygarlığın, zamana karşı direnişi...

Bir gezi grubuyla 2012'deki Kemah ziyaretinde, Melik Gazi'deki küçük müzede görücüye çıkarılmış mumya kafaya en çok ben baktım. Vitrin içinde yorgan döşek yatan sanki ateşli bir hasta. Kırcıl saçlı başı görülebiliyor... Kimbilir kaç zaman, kaç yüzyıl, bu baş ve kemikleşmiş vücut, Tanrı yağmur yağdırsın diye kümbetinden çıkartılıp aşağıya indirilerek boynuna ip bağlanıp Karasu'ya bırakılmıştı? Artık bir turizm varlığı olmuş. Vitrine yanaşanlar, ne Mengücek ne Alparslan ne Romen Diyojen anımsamadan, şaşkın ve "ölü korkusu" ile bakıyorlar. Bu yeni yüksek sergileme fikri (!) tutmuş olmalı ki dışarıda satış, pazarlama girişimleri başlamış. Çay, kahve, börek... Buyurun hoş geldiniz sıcaklığı... 940 yıl önce Kemah Kalesi'ni fetheden gazinin mumya kafası, bugün de Kemah'ı turizme açmada görev yüklenmiş!

Tarih bilginlerimizin Süryani-Ermeni kroniklerinden alıntılayarak kendi kitaplarına düştükleri dipnotlardaki bilgilere göre, Malazgirt Savaşı'nı kazanan Alp Arslan, komutanları Artuk'a, Saltuk'a, Danişmend'e, Mengücik'e "Ne duruyorsunuz, aslan yavruları olunuz, Anadolu'yu fethediniz" demiş; onlar da tümenleri ve arkadan gelen onbinlerce Oğuz-Türkmen göçmeniyle sarp dağları, derin vadileri aşarak fetihler yapmış, ilk Türk beyliklerini kurmuşlardı. Bu cam içinde patiskaya sarılmış baş, o serüvenin bir kahramanı, Erzincan-Kemah-Divriği üçlüsünü fethedip beylik kuran Mengücek Gazi'ydi. Ben bu gazilerin fü-



tuhatını, 1960'da *Anadolu'nun Fethi*'ni yazan (Merhum) Ord. Prof. Mükrimin Halil (Yınanç) Hoca'nın Ortaçağ İslâm tarihçisi aksan ve üslubundan heyecanlanarak dinlemiş bir bahtiyarım! Yınanç'ı da anarak mumya kafaya herkesten çok baktım, herkesten farklı düşüncelere daldım. Divriği'deki insanlık mirası şaheseri yaptırtan Ahmed Şah ve Melike Turan Melek, demek bunun torunlarıydı. At sırtında göçebe kalabalıklarla gel, çadırlar kur, torunların kentler, kaleler yüceltsin insanlığa anıt miraslar bıraksınlar...

Anadolu'nun eski kentlerinden Divriği'nin tarihi, son bulgular ışığında MÖ 9.-7. yüzyıllara, Urartulara ulaşıyor. Kanyonlarla parçalanmış genç dağlar arasındaki bu kapalı yöreye, Arap coğrafyacılar, Fırat'ın kaynağı tanımlamasıyla el-Abrik (İbrik) adını vermişler. Kent, 9. ve 10. yüzyıllarda Bizans'ın doğu sınırı garnizonu iken "Tephrike" diye anılmış. 11. yüzyılın son çeyreğinde Alp Arslan'ın emirlerinden Mengücek Gazi fethetmiş. Yaklaşık 1170-1270 arasında da Mengücekoğullarının bir koluna payitaht olmuş.

Fırat'ın kollarından Çaltı suyunun iki yakasını tutan kanyonun bakışık zirvelerine inşa edilen şato esintili, iki ►

Kemah'taki sergileme: Yorgan altına alınmış mumya kafa muhtemelen Mengücek Gazi

DİVRİĞİ KÜLLİYESİ

Türk-İslâm mimarisinin dünya mirası şaheseri

Divriği'deki Mengücek eseri, günümüzde, dünyanın ve Ortadoğu'nun en görkemli mimarlık ve yontu anıtları arasında ilk sıradadır. Anadolu'nun aydınlanma çağını da simgeleyen bu başyapıtın benzerini hatta daha sanatlısını, Anadolu sultanları Keykâvusların, Keykubadların, Konya'da Kayseri'de Sivas'ta yaptıramayışları, bu ayrıcalığı, egemenlik alanı Divriği'den ibaret yerel bir melikle ona ortaklık eden kuzeni bir melikeye bırakışları şaşırtıcıdır.

UNESCO Kültür Komitesi'nin, 1985'te belirlediği ilk "Dünya Kültür Mirası" listesine Türkiye'den seçilen üç varlıktan biri Divriği Külliyesi, diğerleri, İstanbul Tarihî Yarımada ve Kapadokya olmuştu.

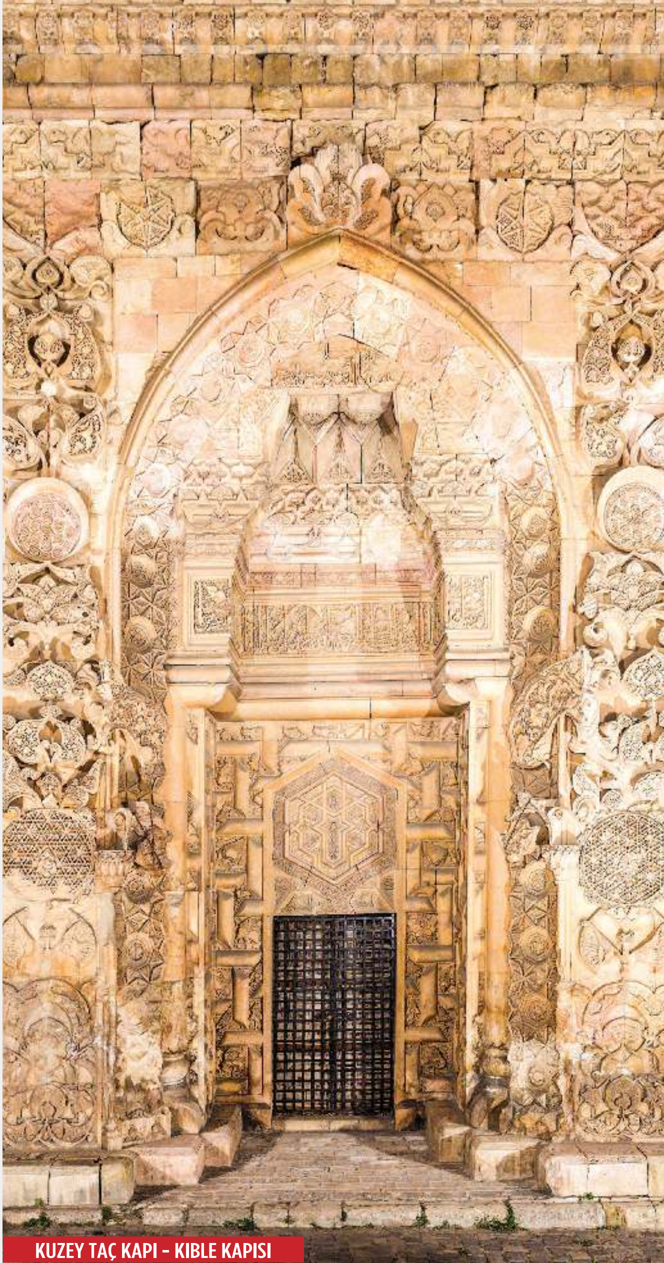
İspanya'daki Elhamra'dan (14. yüzyıl) Hindistan'daki Tac Mahal'e (17. yüzyıl) kadar İslam uygarlıkları eksenindeki en eski ve en az onlar kadar değerli olan Divriği Külliyesi, Türk mimarlığının ve İslâm dünyasının şaheserlerindendir. Külliye, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad'ın çağdaşı, Mengücekoğullarının Divriği Meliki Ahmed Şah'ın Ulucamii ile kuzeni Behram Şah kızı Melike Turan Melek'in, camiye bitişik Darüşşifasını kapsamaktadır.

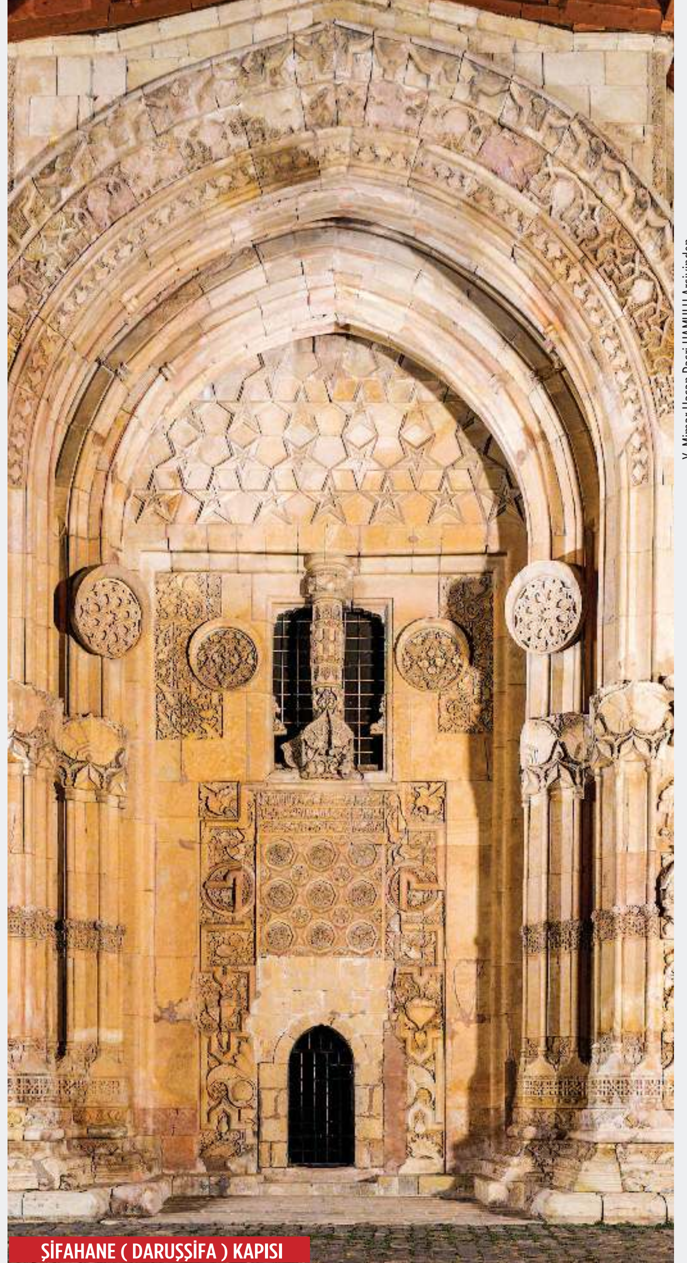
1228 tarihli Külliye, kentin o dönemdeki yerleşimine göre hakim bir noktada konumlandırılmıştır. Yüksek kabartma nitelikli, kozmik şemalı özgün dekorasyonlu dört tac kapısının ve iç mekanlarının hemen hiç bozulmadan zamanımıza kadar korunması İslâm dünyası için tektir. Selçuklu döneminin bu başeserini yücelten taş, ahşap, yazı sanatkârları, Ahlatlı Tiflisli üstatlar: Hurremşah, Hurşad, Ahmed, İbrahim ve Mehmed, eserdeki imzalarıyla tanınıyorlar. Ancak bunların adlarına, Anadolu ve Ortadoğu'da başka bir eserde rastlanmıyor.

Külliye çevresindeki hamam bedesten ve medrese kalıntıları, şah ve hacip kümbetleri, kuzeydoğudaki kayalığa Ahmed Şah yaptırdığı 1234-1237 tarihli Mengücek kalesi oğlu Melik Salih'in 1251'de yaptırdığı Arslanburç Fars kemerli kapı cephesinde çiçekli kûfi ve nesih yazıtlar okunan, 1181 tarihli Süleyman Şah Camii topluca değerlendirildiğinde, aynı çağı yaşamış Anadolu kentlerinden hiçbirinin, tarih nirengilerini bu zenginlikte koruyamadığı fark edilir.

İnsanlık mirası Divriği Külliyesinin 1930'lu yıllardaki görüntüsü. Anıteser yanlış restorasyonlarla ciddi kayıplara uğradı.

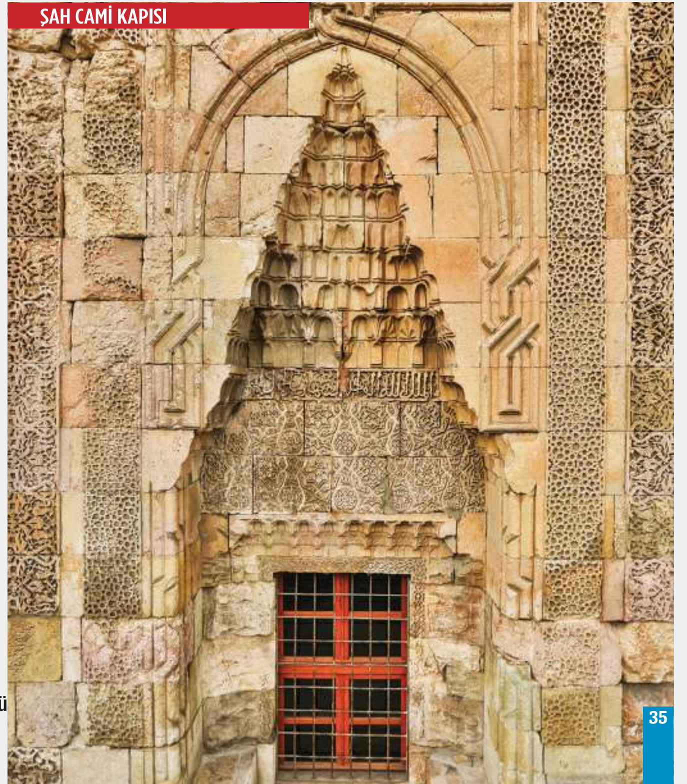



KUZEY TAÇ KAPI - KIBLE KAPISI


ŞİFAHANE (DARUŞŞİFA) KAPISI

Y. Mimar Hasan Basri HAMULU Arşivinden


CAMİ KAPISI - ÇARŞI KAPISI


ŞAH CAMİ KAPISI

üsü

kaleden Kestoğan daha yalçın, efsaneleri daha gizemli. Buraya Büyük Mitridat'a hazine gömdürten, Meryem Ana ile Aziz Pavlus'u bir süre burada saklayan, kaleden kaleye ip gerip âşıkları buluşturmak isteyen rivayetçiler var. Hüzünlü ve ıssız bu iki yazgıdaş kaleden Kestoğan, Urartu yapısı. Kentin yanıbaşındaki Divriği Kalesi ise ilk yapısıyla 9.-10. yüzyıllarda, Bizans ordularına karşı cengaver Pavlikanların sığınağı olmuş.

O eski kalenin yerini alan 1234-1251 tarihli Divriği Mengücek Kalesi ile Kemah, Harput, Eğil, Şebinkarahisar, Niksar kaleleriyle, İngiltere'deki aynı dönem Norman kalelerinin benzerliğini açıklamak zor. 1830'larda Divriği'ye uğrayan İngiliz gezgin Ainsworth da "Surlar iki sıralı, Sarasenic (Arap-İslâm) karakterinde, batı Asya'da görülen bu tarz kalelerin en mükemmellerindendir" diyor. 1890'larda gelen W. Yorke ise "Tepedeki ilk duvarları, Pavlikanların inşa ettiği" tahmininde bulunmuş.

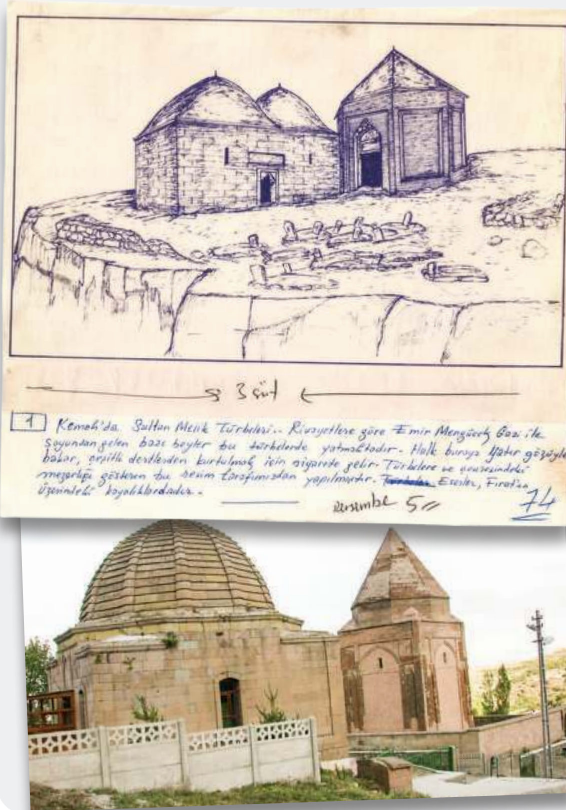
Kale Camii'nin önündeki temenos izleri, taşa oyulmuş kurban çukuru; yamaçlarda ve kalenin altındaki doğal - oyma mağaralara bakıp, burayı bir tutunma noktası ve kutsal tepe seçen ilk sakinler neolitik insanlardı dense de, bu zaman derinliği karanlıktır. 9. yüzyılda burayı üssü'l-hareke seçen dualist Pavlikanların da bu kaya oyuntularında anıları olmalı.

Danişmendli, Saltuklu, Artuklu beylikleri gibi Mengücekliler de Orta Asya kökenli, Selçuklu Sultanlığına bağlı ilk Türk-Müslüman beyliklerindendi. Siyasal varlıklarının 11. yüzyılın sonlarından 13. yüzyıl ortalarına kadar sürekliliğine karşın, tarih sayfalarında tutabildikleri yer, egemenlik dönemleri ve bıraktıkları eserlerle kıyaslanamayacak kadar boyutsuzdur. Yukarı Fırat havzasındaki yurtlarının Erzincan, Şebinkarahisar, Kemah, Divriği sınırlarını aşmadığına da izlerinin ve anılarının bu yöredeki yoğunluğu tanık. 1170'e doğru Erzincan ve Divriği kollarına ayrılan aileden egemenler, "melik" ve "şah" sanlarını taşımışlardır.

Divriği kolunun, Mengücek oğlu İshak'tan sonraki paylaşımda I. Süleyman'la 1150'lerde başladığı sanılıyor. Kitâbelerin delâletiyle babadan oğula 5 melik saptanıyor. Altıncı bir egemen kaydeden herhangibir kitabe yok. Divriği Melikliği en geç1270'lerde kapanmış olmalı. Soy atası Mengücek Gazi ile oğlu Emir İshak'ın Anadolu gazalarına katılmalarına; Erzincan melikleri Behram Şah'la

850 yıllık özgün eserin kâbus dolu son 50 yılı

Kemah Melik Gazi'deki kümbetleri. 1960'larda (Necdet Sakaoğlu'nun 1960'larda yaptığı çizim ve aldığı notlarla) altta. "Türk tipi" restorasyonda kavuştuğu yeni biçimi ve bir kubbe eksiğiyle 2000'lerde! (en altta)



Yüzyıllarca iyi korunmuş bir dünya şaheserine, bilim ve teknoloji çağında, onarmak ya da restore etmek gerekçesiyle zarar vermek Türkiye koşullarında doğal, çok örnekli, sıradanlaşmış bir pişkinliktir. Artık her restorasyon, kamu bütçesinden ayrılan ödenekle yepyeni bir yapıya dönüştürülüyor.

Bir dünya şaheseri olan külliye de yüzyıldan beri bir dizi onarıma ve takviye amaçlı müdahalelere tâbi tutulmuş, ancak, koruma ve çevresel düzenleme amaçlı bir projeden yoksun bırakılmıştır. Son 50 yıldaki müdahalelerse, yapıyı güçlendirmek şöyle dursun sekiz asırlık direncini tehlikeye sokmuş; iç dış bezemelerine zarar vermiş, örgü taşlarının, içeride ve kapılarda yoğunlaşan rutubet erimelere neden olmuştur. En özensiz, bilim-teknik ve vicdan dışı operasyonlar 1965-2008 evresindedir. Teras örtüsünün defalarca değiştirilmesi, külliyenin oturduğu zeminin çevresinde, temel ve ana duvarları etkileyen, drenaj sistemini bozan, üstelik çok çirkin istinat, imlâ duvarları örülmesi, etkilenme alanına kaçak yapılar inşası bu evrededir.

Külliyenin, bu tahribat sürecinden ivedilikle kurtarılması için ulusal ve evrensel düzeyde kabul görecek; anıt eserin doğal ve tarihsel çevresini oluşturan Kale çarşı arasındaki Mengücek başkenti sit alanını esas alan,

arkeolojik çalışmalara dayalı bir restorasyon-koruma projesi henüz yapılmamıştır.

Divriği'deki mimarlık şaheserinin, sanatsal eşsizliği ve gizemleriyle dahası, kapılarında, kubbe ve tonoz örgelerinde, duvar yüzeylerinde "bir anda, beklenmedik bir nedenle iş bırakılmış" izlenimi veren dekoratif sorunlarıyla özgün varlığını sekiz asırdır koruyabilmiş olması bir mucizedir.

Şöyle ya da böyle korunagelmiş esere, bilim ve teknoloji çağı 21. yüzyılda, geçen asırdaki kaba ve sorumsuz müdahalelerin devamı uygulanmak istenirse, bu nasıl önlenecektir? Eserin en ağır tahribatı son 50 yılda yaşadığı da inkâr edilemiyor ama eski eserlere reva görülen restorasyon tahribatları da devam ediyor. Bunlar 2008'de Divriği'de yaşandı. Anadolu'daki Türk eserlerinin en eskisi kabul edilen 850 yıllık Kale Camii sözde restore edildi. Sıvalarına, terasına, taç kapısındaki eşsiz Fars kemerine kadar nesi varsa biçim değiştirdi. Zavallı mabede, çimentoyla, çinkoyla, Afyon mermeriyle, plastik boyalarla yeni bir üslup (!) giydirildi! Bu sorumsuzluğu ne merkezindeki ne yerel sorumlular, ne bir üniversite, ne sivil toplum kuruluşları, ne âlimlerimiz, uzmanlarımız önemsemediler.

Ola ki bu bir yoklama idi. Kale Camii'nin yokedilişine ses çıkarılmadığına göre sıra dünyaya bir harika armağan eden Ahmed Şah'ın, Turan Melek'in, Hurremşah'ın, Hurşad'ın, Tiflisli Ahmed'in, Kâtip Mehmed'in eserine gelmiş demektir. Üstüne kondurulan çatı, arkasına bindirilen suya rutubete boğma galerisi, çevresine örülen bayağı duvarlar, bezemelerine sıvanan çimentolar, hırsıza kaptırmayalım gerekçesiyle şuraya buraya götürülen donanımı; "Allah korusun!" dedirten bir kâbusun yaklaştığını gösteriyor.

Dünya İnsanlık Mirası listesine Türkiye'den dahil edilen yegane mimarlık anıtının başına gelenleri ve gelecekleri, sadece sergilemeler, sunumlar, toplantılar önleyebilir mi?

Yok olan kapılar

Yandaki abanoz kapı ve pencere kanatları, daha onlarcası Darüşşifa'da sergilenirdi. Yapı güvensiz bulunarak götürüldü! Ne zaman nereye kimlerce?.. Divriği'de camide bir tutanak bırakılmadan.



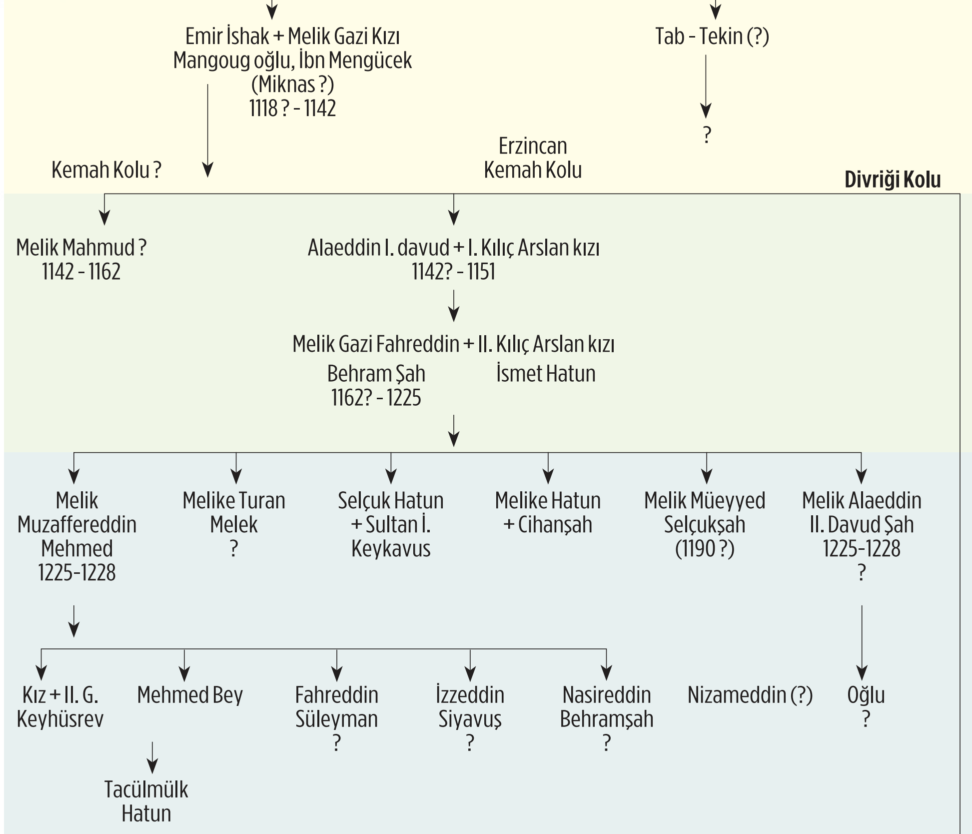
oğlu Alaeddin Davud'un siyasi, askeri faaliyetlerine; Divriği şahlarının bıraktıkları mimarlık eserlerine rağmen, Mengüceklerin Divriği kolunun tarih kaydı dışında kalışınabir açıklama bulmaksa zor.

Divriği'deki kapanıştan sonraki yüzyılda, aynı ailedenSitti Hatun, Tâcülmülk, Tâcünnisâ sanlı kadınların onursal koruyuculukları saptanıyor. Divriği'ye gelince, tarihteki yegane parlayışını, Mengücekoğulları egemenliğinde yaşadığı gibi, en görkemli anıtlarını da -adları var kendileri yok- Mengücek şahları çağında kazanmıştır.

Dış dünyaya kapalı Divriği coğrafyasında yüz yıldan fazla tutunan Mengücekoğulları'nın kitabî tarih bilgilerinin dışında kalışı şaşırtıcıdır. Divriği meliklerinin evrensel uygarlığa anıt eserler bırakmalarına karşın, çağdaş tevarih yazarları bu aileye neden yok ya da silik saymışlardır?

Mengücek tarihi konusunda bilinenler

Emir Mengücek Gazi'nin Yukarı Fırat havzasını yurt edindiği, oğlu Emir İshak'ın bölgesel çatışmalara katıldığı, İshak'ın ölümünden (1142?) sonra oğullarının bir paylaşım gerçekleştirdikleri; Davud'un (öl. 1151) Erzincan ve Ke-



mah'ta, Süleyman'ın Divriği'de, Selçuklu sultanlarına bağlanarak kendi küçük hükümetlerini kurduklarıdır.

Erzincan, Kemah, Köğonya (Şebinkarahisar) Meliki Davud'un oğlu Melik Gazi Fahreddin Behramşah (1162-1225), Mengücekoğulları'nın en ünlüsüdür. Altmış yılı aşkın melikliğinin parlak evrelerinde -ülkesinin küçüklüğüne karşın- Anadolu Ortadoğu Türk-İslâm dünyasında ulu ve saygın bir hükümdar havası estirmesi ilginçtir. Behram'ın bu şansı yakalamasında, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a (1155-1192) damat olmasının, Sultan İzzettin Keykâvus'u da (1211- 1220) damat edinmesinin katkısı vardı elbette. Genceli Nizamî, Farsça *Mahzen-i Esrar*'da, Behram Şah'ı "Altı bucağın, yedi feleğin padişahı, dokuz dairenin merkezi, şahların başbuğu, sonsuz bilgisiyle cihanın en ünlüsü, savaş günlerinin kahramanı, insanlık mayasının şerefi, dünya gözünün ışığı, sultanların sığınağı, şahlara taç veren, sultanları tahta oturtan" diye abartmış!

Behram Şah'ın ölümünden sonra bir bölüşüm daha yaşanmışsa da oğulları Melik Alâeddin (II.) Davud Şah'ın (1225-1228), Kemah ve Erzincan'da, Melik Muzafferüddin Mehmed'in (1225- 1228) Köğonya'daki kısa egemenliklerine Selçuklu Sultanı A. Keykubad, topraklarını ilhak ederek son vermiş ve her ikisini de sürgüne göndermiştir. Davud Şah sürgün yaşamını Ilgın'da, Muzafferüddün Mehmed Kırşehri'de geçirirlerken, bu ikincisi Kırşehir'de türbe ve medrese yaptırmış; bir kızı, Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'le (1237- 1246) evlenmiştir. Behram Şah'ın Divriği'de darüşşifa yaptıran kızı Melike



Turan Melek'in bu kentteki konumu, bitişik camiyi yaptıran Ahmed Şah'la hanedan akrabalığı dışında ikinci bir bağı olup olmadığı sorusu ise yanıtsızdır.

Divriği'ye gelince... Bu küçük kente ve çevresine Mengücek Gazi'nin ya da oğlu İshak'ın fethiyle egemen olan hanedan kolunu, melik ve şah sanlı beyler temsil etmiştir. Bunlar babadan oğula: İshak oğlu Süleyman, Şahin Şah, II. Süleyman Şah, Ahmed Şah ve Melik Müeyyed Salih'tir. Behram Şah ve oğlu II. Dâvud, İbni Bibi *Selçuknâmesi* ile daha birkaç kaynakta anılmışken, Divriği Mengücek meliklerinin beş egemeninden hiçbirinin adı, ne Selçuklu, ne Osmanlı kaynaklarında geçmez. Külliyeyi gören ve kitabelerdeki adları mutlaka okumuş olan Evliyâ Çelebi, neden "Bânisi Âl-i Selçuk'dan Sultan Alâeddin'dir" demiş veya Kâtib Çelebi "Divriği'deki Ahmed Paşa Camii ki Bursa'nın Ulucamii tarzındadır" diyerek Ahmed Şah'ı niçin Ahmed Paşa yapmış; ya da kaledeki Süleyman Şah-Şahin Şah Camiini Osmanlı vakıflar yönetimi neden Süleyman Paşa Camiine dönüştürmüştür? Öyle anlaşılıyor ki Divriği Mengücek şahlarına karşı bir tepkisi yaşanmış. Başka Türkmen beyliklerinden söz eden kaynaklar, olası ki Divriği meliklerini şah sanlarından ötürü Kızılbaş Erdebil şahlarıyla eş tutarak anmak istememişler.

Sonuç: Divriği Mengüceklerinin varlığını kitabelerle birkaç sikke dışında veren bir kaynak yoktur. Anadolu'nun ortasında melik ve şah unvanlarıyla yüzyıldan fazla hükümran olmalarına, Abbasi halifelerinden onursal unvanlar almalarına, bıraktıkları anıtların değerine karşın Divriği Mengücekleri tarih siliğidir! ■

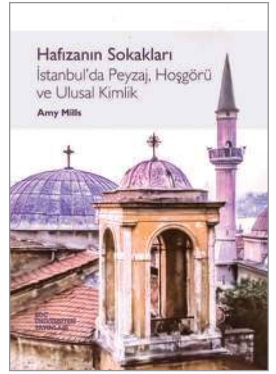
Yaşamın İçindeki Tarih

Bir semtin sokaklarında kozmopolit bir geçmişin izleri...

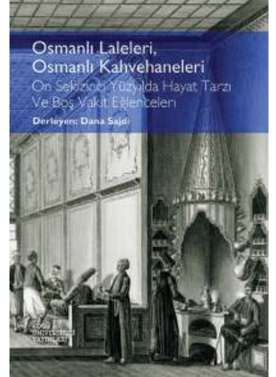
Bir imparatorluğun “gerilerken” yaşattığı ve geliştirdiği kültürün bugüne kalan yankıları...

Ege’nin iki yakasındaki iki ülkenin, milliyetçiliği gelenekle ve mezhepçilikle birleştirmesinin tarihi...

Hafızanın Sokakları: İstanbul’da Peyzaj, Hoşgörü ve Ulusal Kimlik
Amy Mills
Çeviren: Cem Soydemir
344 sayfa
Ocak 2014
ISBN: 978-605-5250-24-9
28 TL



Osmanlı Laleleri, Osmanlı Kahvehaneleri: On Sekizinci Yüzyılda Hayat Tarzı ve Boş Vakit Eğlenceleri
Derleyen: Dana Sajdi
Çeviren: Aylin Onacak
272 sayfa
Ağustos 2014
ISBN: 978-605-5250-33-1
28 TL



Kutsal Sentez: Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşılamak
İoannis N. Grigoriadis
Çeviren: İdil Çetin
183 sayfa
Kasım 2014
ISBN: 978-605-5250-38-6
18 TL



KÜY

kuyayinlari
www.kocuniversitesiyayinlari.com


RESCUE/KURTAR





EFSANE PİLOT NECATİ ARTAN

Göklerin en parlak yıldızıydı

Türk Hava Kuvvetleri'nin akrobasi takımı Akrotim'in kurucusu, "Yarasalar"ın komutanı Emekli Yarbay Necati Artan 87 yaşında vefat etti. Artan'ın 1965'te gerçekleştirdiği "9'lu Uçuş" dünya havacılık tarihinde bir ilkti.



Seçkin pilotlar

60'lı yıllardaki "Yarasalar" akrotimi, dönemin seçkin pilotlarından oluşuyordu. Sol baştaki Necat Artan, ekibin lideriydi (solda). 1965'teki 9'lu kol uçuşundan yıllar sonra bile, Necati Artan'ın uçak sevgisi ve tutkusu devam etti.

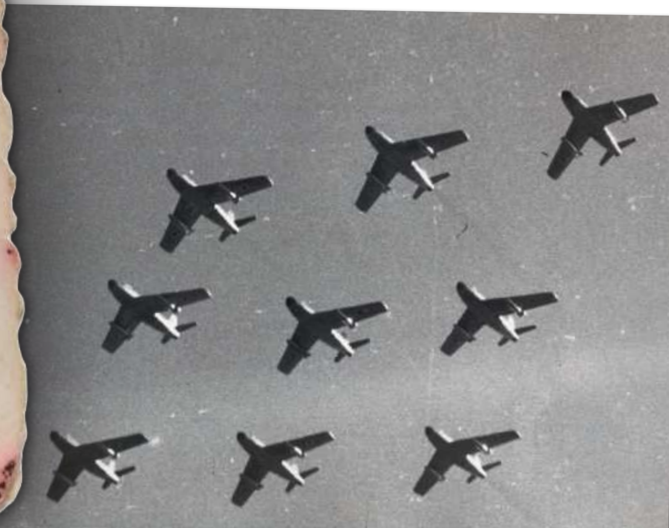
Necati Artan 1928 yılında Bursa Nilüfer'de, Bulgaristan göçmeni Mehmet ve Hatice Seher Artan'ın üçüncü oğlu olarak dünyaya geldi. Kuleli Askerî Lisesi'nde ve Konya'da Havacılık Okulu'nda okudu, 1950'de Hava Okulu'ndan mezun oldu. Türk Hava Kuvvetleri'nde Merzifon ve Ankara'da görev yaptı.

Türk Hava Kuvvetleri'nin dördüncü akrobasi timi "Yarasalar" millî akrotiminin komutanıydı. Pervaneli Spitfire uçaklarından F-102'lere kadar farklı tipte jetlerle başarıyla uçan Artan, efsane F-86'ların akrobasi ekibinin lideriydi.

87 yaşında aramızdan ayrılan pilot, emekli olduktan sonra uzun yıllar İstanbul Havacılık Kulübü'nde sivil pilotların yetişmesi için çaba harcamıştı. Türkiye'nin ilk jet pilotlarından olan Artan ve takımının F-86 uçakları ile İstanbul semalarında 9 uçakla yaptıkları gösteri bilindiği kadarıyla dünyada bir ilkti. 31 Ekim 1965'te Dolmabahçe üzerinde yapılan bu akrobasi gösterisi, uzun yıllar konuşuldu. Artan, 191. Filo komutanlığı yaptıktan sonra Hava Pilot Yarbay rütbesiyle 1969'da emekli oldu.

Kendisiyle yapılan son röportajlardan birinde yanındaki genç pilotlara şunları söylemişti:

"Dünyada torpili olmayan tek meslek akrobasidir. Bir şaşkına torpil yap, ver tayyareyi, parça parça yapıp gelsin. Bu tabiatın kanununa aykı-









Efsane gösteri

1965'te Dolmabahçe üzerinde 9'lu uçuşu gerçekleştiren Necati Artan ve ekibi hem Türk Hava Kuvvetleri'nin gururu oldu hem de uzun yıllar ve hâlâ konuşulan bir gerçek efsane yarattı.

rıdır. Zararı olur. Bu nedenle biz bu ekibi kurarken büyük destek gördük. Beni Lütfü Gündoğdu yetiştirmişti. Allah bin kere ondan razı olsun... Emekli olduktan sonra yaz tatiline çıkmıştım. Türk Yıldızları gösteri uçuşu yapıyordu. Kucağında çocuğuyla bir anne gördüm. Siz uçarken el kaldırmış dua ediyordu. Çok duygulanmıştım. Hele hele siz bazen yapıyorsunuz ya 'karın üzerinden geçmek mi' ne diyorsunuz ona? (alçaktan uçuş). Yüzde yüzle halkın arasından geçince o anda bütün vücut titriyor. O titreyişte muazzam bir güzellik var. Titretin anasını satayım. Arkanızda ben varım, korkmayın... Gençliğimde yaptıklarımın aynısını şimdiki gençler yapıyor. O zamanki komutanlarımızın ne gayret içinde olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Bugün onlar sayesinde hürüz, ayaktayız, külhaniyiz. Onlar varken bu ülkeye hiç kimse dokunamaz. Onun bilinci içindeyiz". ■

Necati Artan'ın kızı, babasının ardından yazdı:

Sonsuzluğa uçan babam...

Babacığım benim,

Bana neler öğrettiniz!

Küçüklüğümden beri bana "Bu dünyada bir şeye gönül verirsen, kendini başka hiç kimse ile kıyaslamadan, Allah'ın sana verdiği gücü son damlasına dek kullanarak, kendi yapabileceğinin en iyisini yapman gerek" demiştiniz.

Siz küçükken, fakir evinize üç kuruş para getirmek kararı üzerine, geceleri ekmek fırınında nasıl çalıştığınızı, karlı bir yılbaşı gecesi kartpostal satarken, paltosuz sırtınızı ısıtmak için postanenin direklerine nasıl sürtündüğünüzü biliyorum.

Sekiz-dokuz yıl Çanakkale dahil bir çok cephede savaşmış olan dedem Mehmet, evlat sevgisi nedeniyle sizin askeriyeye yazılmanıza karşı çıkmış; bunun üzerine onun imzasını taklit ederek ondört yaşlarınızda, yamalı pantalonla, küçücük sırtınızdaki bohça ile askerî okulun yolunu tutmuşsunuz.

Dünyanın ilk 9'lu akrobasisini gerçekleştiren takımın lideri olarak ortaya koyduğunuz tarihî başarınızı, İstanbul'daki TRT binasının tepesinden annem Güngör ile seyrettiğimi hatırlıyorum. Beş buçuk yaşında idim.

Beni bir Piper uçağına bindirip, Adana'daki pamuk tarlalarının üzerinden alçak uçuş yapıp, aşağıdaki insanlar ile havadan el sallaştığımız gün ben 9 yaşımdaydım. Ne mutlu bana.

Bana Yüce Atatürk'ün ilkelerini öğretmeye çalıştınız. Sadece 'Gökler Bizimdir'in anlamını değil, Türk kadınının hem ailelerimiz hem Atatürkçü Türkiye'nin içindeki yerini, önemini anlatmaya çalıştınız. Bu konuda kitap yazdınız, Türk kadınlarının hem anne hem jet pilotu olabileceğini söylediniz. 'Ben ölüp gidince kızımın benimle gurur duymasını istiyorum' dediniz. Tabii gurur duyuyorum benim güzel babam! Süper bir baba ve örnek bir insan oldunuz hep.

Olabileceğiniz (ve sanırım bir çok insanın ulaşmak istediği seviyede) en iyi pilot olmakla kalmayıp, ardınızdan gelenlere öğrettiniz. Sizi kendilerine örnek alan Türk Hava Kuvvetleri'nin şimdiki akrobasi takımı Türk Yıldızları cenazenizi omuzlarında taşıdılar. Hem jet pilotu hem anne olan Binbaşı Esra Özatay gözleri yaşlı, başınızda nöbet tuttu. Ne mutlu Artan ailesine.

THK ailesini temsil eden ve sizi sonsuzluğa uğurlamak üzere, bir sonraki planlı uçuşlarını size adamış olan vefalı Türk Yıldızları bizi yalnız bırakmadılar. Beni 100. Yıl anmaları için Çanakkale'ye davet etme inceliğini gösterdiler. Bir asker kızı olarak cenazenizde zorlukla tuttuğum gözyaşlarım, Türk Yıldızları'nı Gelibolu semalarında gördüğüm anda boşaldı.

Anneciğimin de albayrak kaplı tabutunuzu okşarken dediği gibi: 'Herkes sizin için burada, ne mutlu bize'.

Sizinle gurur duyuyoruz.

Sonsuzluğa uçtunuz, bizi sizsiz bıraktınız, ama bizi yalnız bırakmadınız.

Nur içinde yatın.

NECEF ARTAN

Türkçe sözlü hafif tarih

Pop deyip geçmeyin. Zaman içinde kantodan tangoya, Türkçe sözlü Batı müziğinden Anadolu-pop'a, arabeskten rock'a birçok kılığa giren bu müzik türü geçmişi günümüze taşırken, bir nevi "şarkılı memleket tarihi" yazılıyor.

MURAT MERİÇ

FOTOĞRAFLAR: MURAT MERİÇ ARŞİVİ,DEPO PHOTOS, ÖZGÜR GÜVENÇ



Cem Karaca'nın Dervişan'dan sonraki grubu Edirdahan adını Edirne ve Ardahan kelimelerinin bileşiminden alıyordu. (1978-79)





Her şey onunla başladı: Kanto. Osmanlı İmparatorluğu'nun son demlerinde ortaya çıkan "muzır" eğlence. Her halin sirayet ettiği "edepsiz" şarkılardan müteşekkil, memlekete özgü ve bugünkü anlamıyla "pop"un ilk örneği. Yapısı itibariyle Batılı, söylenişiyle Doğulu, çalınışıyla geleneksel, anlatıklarıyla asrî. Otomobilden daktiloya, bütün "yenilik"lerin girdiği ilk şarkılar, kantolar.

Hemen ardından, tam da Batılılaşma döneminde hayatımıza giren tango, bizzat yönetenlerin himayesinde sürdürmüş varlığını. Kirli, haşin ve erotik şarkılar, biraz da bu yüzden, karşımıza ziyadesiyle temizlenmiş olarak çıkmış ve bir dönem "zerafetin simgesi" kabul edilmiş. Buna rağmen, kelime olarak, "rahat" (ya da TDK deyişle "müsait") kızları anlatmak için kullanılmış tango.

1950'lerde, Türkiye çok partili sisteme alışmaya çalışırken, hedef belirlenmiş: Küçük Amerika olmak! "Dostluk Şarkısı"nın yapıldığı, Amerika'ya bağlılığımızı ilan ettiğimiz dönem bu. Marshall yardımıyla başlayan rüya kısa sürmüş ama: 1961'de, Türkiye'nin ilk "hit"i kabul edilen İlham Gencer plağı "Bak Bir Varmış Bir Yokmuş" raflarda yerini aldığında, yan raftaki plak, Âşık Mahzuni Şerif'in "Katil Amerika"sı. Türkiye'nin ilk popüler orkestralarından Deniz Harp Okulu Orkestrası, 1955 sonrasında memlekette rock'n'roll fırtınası estirirken, "çılgın" gençlerin art arda sökün etmesiyle işin seyri değişiyor. Batı müziğini Batılı gibi icra eden, şarkıları orijinaline en yakın şekilde söylemek için çabalayan bu gençler, iki şeyin farkına varmış: Batı müziği Türkçe söylenebilir ve kökünü memleketten alan ezgiler ve ritmlerle, ona yeni bir yol verilebilir. Dahası, memlekette olanları anlatan şarkılar yapılabilir! Başta, biraz da o dönem ortalığı saran Anadolu-pop akımının etkisiyle, başlık parasından göçe "kırsal" sorunlar işlendi, sonrasında pahalılıktan trafiğe kentin sorunları şarkılara sirayet etti.

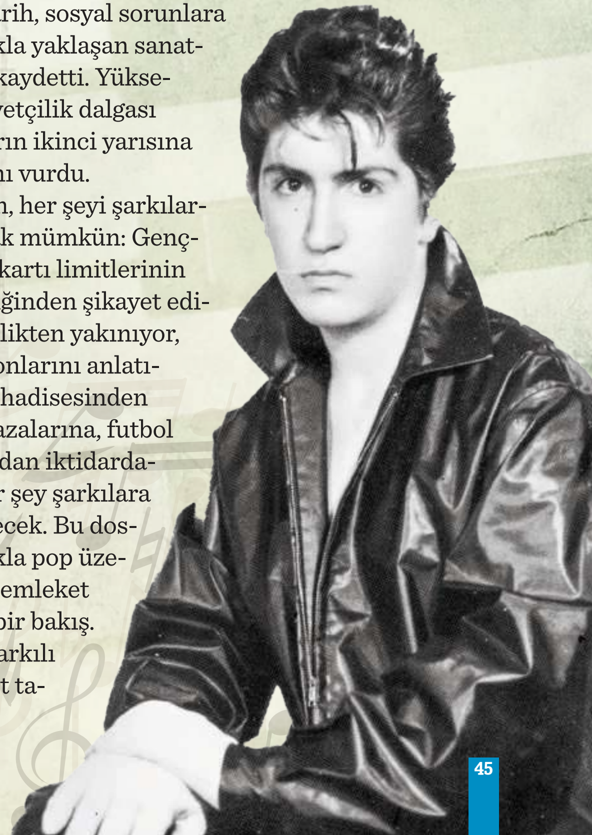
Aynı dönemde çıkan aranjmanlar memleket meselelerine eğilmezken, 70'lerde, Türkiyeli bestecilerin dokunuşuyla, şarkılar bambaşka bir hal aldı: Plaklarda fabrika kızının sorunları ya da Almanya'da çalışan işçilerin dramları anlatılıyor, grevlerden dem vuruluyor, kardeşin kardeşi kırmasına karşı çözüm üretilmeye çalışılıyordu. Türkiye'nin tarihindeki çalkantıların müziği etkilediği, Anadolu-pop yapanların giderek politikleştiği yıllar bunlar. 1980 darbesiyle kesintiye uğrayan müzik, açılımını pop-arabesk flörtünün yaşandığı yıllarda "özgün müzik"le yaptı. Ahmet Kaya'dan Grup Yorum'a uzanan hatta üretilen şarkılar, bir anlamda tanıklıklar...

90'larda yaşanan ikinci pop patlaması derin devletin toplumsal psikoloji üzerinde yarattığı depresyonu az da olsa hafifletti. Birçok yeni şarkıcı, yeni şarkı ortaya çıktı. Bu dönemde tarih, sosyal sorunlara duyarlılıkla yaklaşan sanatçıları da kaydetti. Yükselen milliyetçilik dalgası ise, 90'ların ikinci yarısına damgasını vurdu.

Bugün, her şeyi şarkılarda bulmak mümkün: Gençler kredi kartı limitlerinin yetersizliğinden şikayet ediyor, evsizlikten yakınıyor, cep telefonlarını anlatıyor. Gezi hadisesinden maden kazalarına, futbol maçlarından iktidardakilere her şey şarkılara girdi, girecek. Bu dosya, ağırlıkla pop üzerinden memleket tarihine bir bakış. Özetle: Şarkılı memleket tarihi!

Hem Batılı, hem bizden

Erkin Koray, insanları kötülükten "arınma"ya özendirmek için 1970'de çıplak poz vermişti. (Sol üst) Tülay German 1964'te seslendirdiği Burçak Tarlası'yla yıllar sonra Anadolu-pop adını alacak türün ilk yıldızı oldu. (Sağ üst) Barış Manço, kariyerinin başlarında. (Altta)



50'LER VE 60'LAR: EMEKLEME DÖNEMİ

Taş plaktan 45'liğe hafif müzik rüzgarı

1954'te Celal İnce'yle başlayan hafif müzik serüveni, 60'lı yılların sonlarında birçok ünlü ismi taşıyan, kitlesel bir alan yarattı. Siyasal-toplumsal alanda dünyada ve Türkiye'de yaşanan dönüşümler, müzikte de ses bulmaya başladı.



Erol Büyükburç, Türkiye'de pop müziğin ilk "kült" şarkıcısıydı.

Türkiye'de 50'li yılların yıldızları, halk ozanları, alaturkacılar ve tangocular. Pop henüz emekleme döneminde. Caz dışındaki Batı müziği türleri yeni yeni tanınıyor. Yavaş yavaş mambo'dan rumba'ya, rock'n'roll'dan twist'e, çarliston'dan ça-ça'ya birçok türde ürünler veriliyor.

60'ların başında ülkede art arda gece kulüpleri açılır, orkestralar kurulur. İlk rock'n' roll orkestrası, Erkan Gürsal önderliğinde kurulan ve aralarında Durul Gence, Erkut Taçkın gibi isimlerin de bulunduğu Deniz Harp Okulu Orkestrası'dır. Ankara'da Sextet SSS fırtınası eserken karşılarındaki rakip, Yurdaer Doğrulu, Selçuk Ural, Gürer Aykal gibi isimleri buluşturan Jüpiterler'dir. 1961'de, Ajda Pekkan'ı tanımamızdan bir yıl önce Tanju Okan çıkar ortaya. Aynı yıl, Erol Büyükburç'un çıkardığı taş plak ("Little Lucy") bir milat olur. Plağın satış başarısı, popüler Batı müziğinin ilk büyük başarısıdır. Büyükburç, aynı zamanda Anadolu'da turneye çıkan ilk "hafif müzik" sanatçısı olacaktır.

60'lı yıllarda taş plaklar yavaş yavaş yerlerini 45'liklere bırakmaya başlar. İlk "hafif" 45'lik, 1962'de, Galatasaray Lisesi'nde öğrenci olan Barış Manço ve grubu Harmoniler tarafından yapılır. Süheyl Denizci, İlham Gencer, Metin Ersoy, Tülay German, Alpay, dönemin öne çıkan isimleridir. Şanar Yurdatapan ve Doruk Onatkut'lu Kentet Dogo'nun "Kara Tren"i Batı tarzında yapılan ilk popüler türkü düzenlemesi olur. Fecri Ebcioğlu'nun "C'est Écrit dans le Ciel" şarkısına Türkçe sözler yazarak oluşturduğu "Bak Bir Varmış Bir Yokmuş", sonradan "aranjman" olarak anılacak türün ilk "hit"idir. Fikret Şeneş ve Sezen Cumhur Önal, aynı tarihlerde, yazdıkları Türkçe sözlerle ünlenir. Türkiye'yi ziyaret eden (Adamo, Johnny Hallyday, Sac-





İlk Altın Mikrofon finalistleri turnede. (1965)

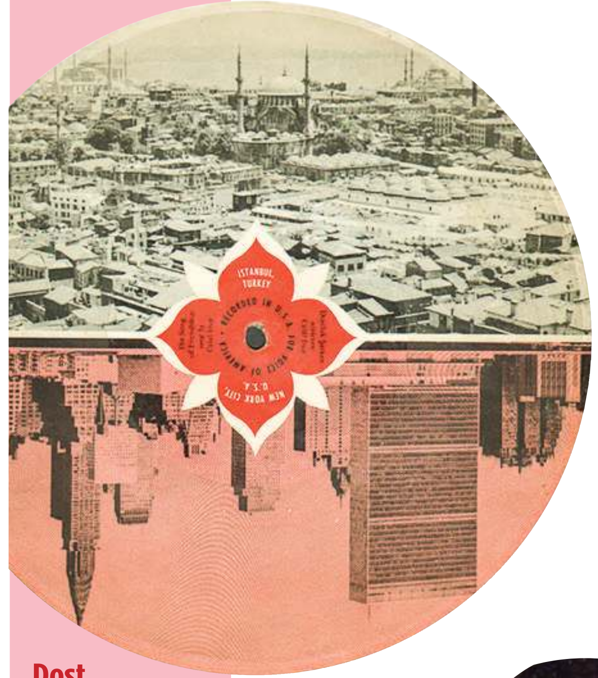
ha Distel gibi) meşhur yabancı şarkıcılar, o dönemde Türkçe plaklar doldurur.

1962-66 arası bereketli: Cem Karaca'nın grubu Apaşlar, Fuat Güner ve Özkan Uğur'lu Kaygısızlar, içinden Üç Hürel'i doğrucak Selçuk Alagöz Orkestrası ve nicesini bu dönemde tanırız. Erol Evgin'in Moda'da sahneye çıkması da bu yıllara tekabül eder. 60'lı yılların ortalarından itibaren Ajda Pekkan, Ay-feri, Gönül Turgut, Zaliha, Zümrüt, Kamuran Akkor gibi kadın solistler adlarından söz ettirmeye başlar. Yine aynı yıllarda duyduğumuz üç "genç" isim, Timur Selçuk, Barış Manço ve Fikret Kızılok'tur. 1964'te, Tülay German'ın seslendirdiği "Burçak Tarlası", adını yıllar sonra Moğollar'ın koyacağı Anadolu-pop'un başlangıcı ve ilk "hit"i olur.

1965'ten itibaren Hürriyet'in düzenlediği Altın Mikrofon Armağanı Yarışması, "Türkçe sözlü hafif Batı müziği" açısından bir dönüm noktasıdır: Bu türü, geniş kitlelerle tanıştırır. Yıldırım Gürses, Rana Alagöz, Erkin Koray, Silüetler, Mavi Işıklar farklı tarzlarda hit parçalarla öne çıkarlar. Apaşlar'ın beyni Mehmet Soyarslan'ın "Resimdeki Gözyaşları" ve "Bu Son Olsun" gibi besteleri ve bunları plak yapan Cem Karaca'nın performansı, 60'ların ikinci yarısına damgasını vurur.

Dünyada toplumsal muhalefetin, özellikle gençlik hareketlerinin kitleselleştiği 60'ların sonunda Türkiye de kaynamaya başlar. "Hafif müzik"te "protest" iklimin etkileri görülür. Yine bu dönemde, mini etekten kadın-erkek ilişkilerine toplumsal hayattaki değişimler ve modalar, sıklıkla müzikte dillendirilir. Soğuk Savaş yıllarıdır bunlar ve Ay'a ayak basıldığı 1969'da, "hafif müzik", yepyeni rotalara yelken açmıştır.


Ajda Pekkan, 1961



Dost Amerika'dan "Oşt" Amerika'ya

1954'te İzmir Fuarı'ndaki Amerikan pavyonunda ücretsiz olarak dağıtılan bir plastik plakta "tango kralı" Celal İnce'nin seslendirdiği "Dostluk Şarkısı", 1946'da USS Missouri'nin ziyaretiyle başlayan Türk-Amerikan flörtünün nişanesidir. Kore'ye gönderilen askerlere moral olsun diye yapılan plaklar da döneme ilişkin birer tarihi belge niteliğinde. Asker uğurlamada söylenen coşkulu şarkılar, yazık ki yerlerini kısa zamanda şehitler için yakılan ağıtlara bırakacak, dost Amerika algısı halk ozanlarının dilinde "Katil Amerika"ya dönüşecek. Âşık Ferhat'tan Oşt Amerika, Puşt Amerika, Mehmet Koç'tan Amerikan Köpeği gibi kızgın şarkılar gelecek.





1970'LER: ALTIN YILLAR

Türküler pop'laştı, şarkılar sloganlaştı

12 Mart'ın kasveti Kıbrıs Harekâtı'yla dağıldı. Başta Ecevit, siyasi liderlere yazılan güzellemelerin fiyakasını büyük pop patlaması bozdu. Toplumsal muhalefetin yükselişiyle sloganlar "hoptirililay"lara karışırken, "her acının tiryakileri" aradan sıyrıldı.



Moğollar, 70'lerin başında esen fırtınanın adıdır. 1969'da turneye çıkan grup Anadolu'yu karış karış dolaşır. Turneden sonra deneysel türkü düzenlemelerine bir ad bulurlar: Ana- dolu-pop. Türün düzenlemelerden ibaret olmadığını, bu tarzda beste de yapılabileceğini kanıtlamak için çıkarttıkları "Dağ ve Çocuk", büyük ilgi görür. Yazık ki, Esin Afşar, Modern Folk Üçlüsü, Üç Hürel gibilerinin dokunuşuyla güçlenen Anadolu-pop, 70'lerin ikinci yarısına ulaşamaz. Barış Manço, 1970'te yaptığı "Dağlar Dağlar"la bir anda patlar. Elinde gitarı, sırtında kaftanıyla yepyeni bir tarz yaratan Fikret Kızılok, "Söyle Sazım"la onu listenin üst sırasından indiren isim olacaktır.

Anadolu-pop, bir süre sonra yerini "aranjman"lara ve yerli bestelere bırakır. "Aranjman"ın tahtını, Bora Ayanoğlu ve Timur Selçuk sarsar. Ali Kocatepe, Selmi Andak gibi "genç"ler, yerli besteciler dönemini başlatan isimler olur. Kocatepe, aralarında "bütün zamanların en iyi albümü" sayabileceğimiz Bülent Ortaçgil'in "Benimle Oynar mısın?"ın da bulunduğu pek çok albümün prodüktörlüğünü yapar. İlhan İrem'in katılımıyla bu hat sağlamlaşır. Dönemin üç büyük yorumcusu, Nükhet Duru, Sezen Aksu ve Nilüfer'dir; onları Füsun Önal'dan Seyyal Taner'e pek çok isim izler.

70'li yıllar, Türkiye'de popüler müziğin en başarılı ekip çalışmasına da sahne olur: Şarkıcı Erol Evgin, besteci Melih Kibar ve söz yazarı Çiğdem Talû ortaklığı sonucu, "İşte Öyle Bir Şey", "Bir De Bana Sor", "Sevdan Olmasa", "İçimdeki Fırtına" gibi ortalığı sallayan ürünler çıkar ortaya. Bir başka mühim ekip, Cenk Taşkan - Mehmet Teoman - Nükhet Duru üçlüsüdür.

Siyasi hareketlerin tırmanışı pop müziği de etki-



Nükhet Duru ilk albümü Bir Nefes Gibi'yle büyük başarı kazandı. (1977)





Anadolu-pop'un isim babaları: Moğollar

ler. Cem Karaca, Selda, Edip Akbayram, gibi isimler, halk müziği cephesinden Âşık Mahsuni, Âşık İhsani, Ruhi Su gibilerin katılımıyla, giderek sloganlaşan şarkılar yapar. Yılların "romantik" şarkıcısı Timur Selçuk, toplumsal mesajlar içeren şarkılar üretir. Soldan sağa bütün ideolojilerin ve fikirlerin şarkılara girdiği dönemdir bu; "İslamın yumruğu" Muhammed Ali'den "Kuklacı Marks"a herkesi plak üzerinde gördüğümüz bir dönem…

Saflar belirlenir, kamplaşmalar/kutuplaşmalar başlar, şarkılar belli bir amaca hizmet ederken, arabesk aradan sıyrılır. Kadere isyanla başlayan çıkış, pahalılık ve geçim sıkıntısının işlendiği şarkılarla zirveye yerleşir. Boğaziçi Köprüsü'nün açılışı, Almanya'ya göç, depremlerden maden facialarına yaşanan felaketler ve fubol, bu dönemde plaklarda işlenen konularıdır.

Yine bu dönemde, müzik piyasasında, başka bir kulvarda enteresan bir furya yaşanır. "Ak Günlere" sloganıyla yola çıkan Ecevit, en yakın rakibi Demirel'le sürdürdüğü değiş-tokuş esnasında Kıbrıs Harekâtı'na imza atınca, bir adım öne çıkar. Harekâtı müteakip yapılan hamasi plaklar bir yana, 70'ler, partiler ve liderler için en çok şarkı yazılan yıllar olmuştur.

Esmeray'dan TRT sansürüne plaklı protesto

Bir Esmeray plağı. Şanar Yurdatapan işi. Dönemin mizah soslu şahane şarkılarının bestecisi, TRT Denetleme Kurulu'nu bu plakla protesto eder. "Konuşmalı" bir plaktır bu, Esmeray aralarda anlatır: "Televizyona ilk çıktığım günden az sonra, bizi birbirimize yaklaştıran radyo ve televizyonun kapıları bana kapatıldı. TRT Müzik Dairesi ve Denetim Kurulu, şarkılarımı kötü, kalitesiz ve yozlaşmış buluyor. Sizin müzik zevkinizi benim şerrimden korumak için yasaklıyorlar parçalarımı…" Kurul hikâyesi çok. Bir başkası: 1973 tarihli Barış Manço şarkısı "Lambaya Püf De"nin sözleri müstehcen bulunarak denetime takılır. Manço, şarkıyı bu kez enstrümantal olarak denetime gönderir ve şarkı aynı gerekçeyle geri döner! Bu kez neyi müstehcen buldukları sorulur kurul üyelerine; cevap nettir: "Gitarist şarkıyı erotik çalıyor!"







70'lerde liderler ve partileri öven sayısız plak yapıldı. Kıbrıs Harekatı'yla prim yapan Ecevit, bu akımın yıldızıydı.

80’LER: GERİLEME DÖNEMİ

Müzik dinleneceeek, dinle!

12 Eylül müziğin üzerine karabasan gibi çökerken, az sayıda grup ve müzisyen umudun türküsünü çığırmaya cesaretle devam etti. ‘Eski dost’ arabesk ve kerameti kendinden menkul yeni icat müziklerle ağırlaşan kasveti, cümbüşlü, şamatalı mizahi plaklar dağıtmaya çalıştı.

Zülfü Livaneli, darbeden sonra müzik çalışmalarına yurtdışında devam etti. Oberhausen konseri, Almanya (1982)

Askerî müdahale, her şeye olduğu gibi müziğe de indirilmiş bir darbedir. 12 Eylül sonrasında popüler müzik ciddi bir durgunluk dönemine girer. Piyasa zaten krizdedir. Sınırlı sayıda birkaç isim TRT ekranlarında “Türkçe sözlü hafif Batı müziği” icra ederken, Eurovision şarkı yarışması dışında ciddi çalışmalara rastlanmaz. Bir dönemin çok satan pop plaklarının yerini arabesk plaklar alır. Kasetin ortaya çıkışıyla plaklar ortadan kalkar: Kasetçilerde korsan olarak üretilen karışık kasetlerin çok sattığı dönemdir bu.

Patlamayı, dönemin genç grubu Mazhar Fuat Özkan, 1984’te, “Ele Güne Karşı Yapayalnız” albümüyle yapar. Aynı yıl, Sezen Aksu’nun “Sen Ağlama” albümü de ciddi satış rakamlarına ulaşır. Nur - Ergüder Yoldaş ikilisinin “Sultan-ı Yegâh”ı, dönemin ıskalanmaması gereken albümlerindendir.

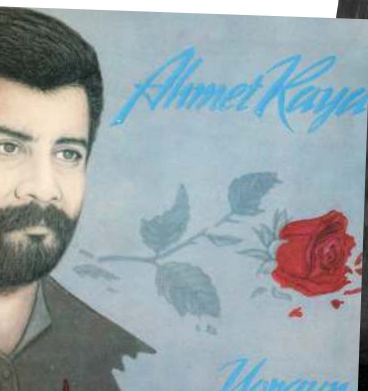
12 Eylül karanlığında müzik yapmak zordur. Şanar Yurdatapan’dan Cem Karaca’ya, Selda’dan Timur Selçuk’a pek çok müzisyen, sürgünde, hapiste ya da evdedir. Konserlerin engellendiği, albümlerin basılamadığı bir dönemdir bu. Aradan sıyrılan, üniversite grupları olur: Yeni Türkü, Ezginin Günlüğü, Mozaik gibi topluluklar, bu yılları “şenlendirir”. Yıldı-



rım Gürses icadı "çoksesli Türk hafif sanat müziği" ve o fasla kanarak alaturkaya meyleden popçular bir yana, arabeskin hüküm sürdüğü yıllardır bunlar. Çocuk şarkıcıların birbiri ardına piyasaya çıktığı bu dönemde söylenmek istenen, daha ziyade, Hurşid Yenigün'ün başını çektiği mizahî plaklarla insanlara aktarılır.

Atatürk'ün doğumunun 100. yılında yaptırılan zorlama Atatürk şarkıları, Yeşilçam'dan müzik piyasasına bulaşan seks furyası, Zülfü Livaneli'nin sazdan caza geçişi, Beş Yıl Önce On Yıl Sonra gibi tuhaf topluluklar derken, bu yılların sonlarına doğru tanıştığımız Grup Yorum, albümleriyle dönemin vakanüvisi gibi, olanı biteni kayıt altına alır. Ahmet Kaya karanlığın içinde bir meşaledir, yaptığı şarkılar ve tanıttığı şairlerle pek çok insanı derinden etkiler. Konserleri bir çılgınlığa dönüşürken hayranları onun için kendini parçalar. Sürgündeyken zamansız ölümü, arabesk- ten rock'a uzanan şarkılarına sevda ve hasretle sarılma sebebimiz. Grup Yorum gibi, dönemin izlerini onun şarkılarında bulmak mümkün.

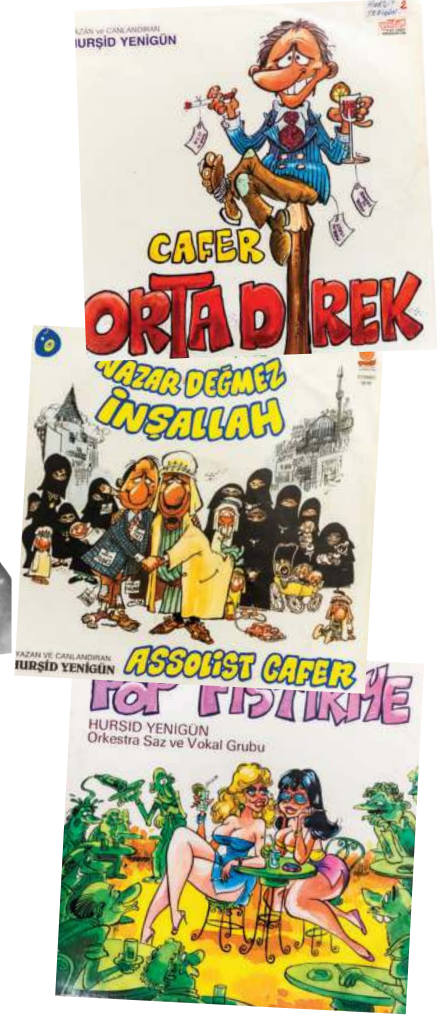
Ahmet Kaya: Şarkıları sağcısıyla solcusuyla dillerde, iki plağı ise sadece koleksiyoncuların arşivlerinde.



Sezen Aksu'nun 84 yapımı Sen Ağlama'sının başarısı, müzik piyasası rotasını yeniden pop'a çevirdi.

Cunta'ya karşı mizah

80'lerin karanlık ve kısır ortamında en çok ses getiren plaklar, mizahi olanlar. Rejimin baskısından bunalan insanlar, teselliyi mizahta aramış. Başta Hurşid Yenigün Orkestrası ile Nurtaç Düzgit'in Dokuz Ay Önce, Dokuz Ay Sonra Topluluğu ve onları takip eden isimler, "Cafer Ortadirek"ten "Tombul'un Türküsü"ne, "Pop Fıstıkiye"den "Gırgır-SEKSeniki"ye, "Tonton Amca"dan "(O Biçim Steryo) Boş Seda"ya, bugün yapılsa sahibini kolaylıkla hapse götürebilecek, lastikli sözleri cinsel imalar içeren pek çok şarkı ve pek çok plak üretir. Bütün evlere giren, dinlenen çalışmalardır bunlar. Sayılarının çokluğu bundandır.





90’LAR: İKİNCİ POP PATLAMASI

Önce ‘hepimiz kardeşiz’ sonra ‘ya sev ya terk et’

90’lı yıllar popun tırmanışına sahne olurken, müzik dünyası yeni yüzlerle tanışır. Toplumsal meselelere değinen şarkılara Türkçe sözlü rock’ın protest tınıları karışır. Onyılın ikinci yarısında kabaran milliyetçi dalga, işi şarkıda silah patlatmaya kadar vardırır.



Nazan Öncel, farklı duruşu ve yaratıcı üretkenliğiyle 90’lardan günümüze müzik dünyasını besliyor.

Kayahan’dan Serdar Ortaç’a, kasetten CD’ye uzanan yıllar... Güneydoğuda yaşananlar, faili meçhuller ve “derin” devlet, memleketi giderek karanlıklaştırırken arada “patlayan” pop, bir sürü insanın yüzünü güldürür. Yonca Evcimik’ten Tarkan’a, Candan Erçetin’den Mirkelam’a, Çelik’ten Yıldız Tilbe’ye pek çok isim, bu yıllarda parlar. Kesmeşeker, Kramp, Kumdan Kaleler gibi gruplar, yüz ağartan çalışmalar yapar.

Kayahan’ın 1991 tarihli albümü “Yemin Ettim” yeni bir melez türün öncüsüdür. Arabesk ve pop, bu albümde birbirine karışır. Türlerin ayrımsanamayacak hale gelişinin ilk örneğidir bu. Sonrası gelir.

1991’de “Abone” ile başlayan “pop”un yükselişi, hızla artan ürünlerin piyasayı doldurmasıyla engellenemez bir hal alır. Sezen Aksu’nun yorumladığı “Hadi Bakalım” ve Nilüfer’in “Şov Yapma”sıyla hızlanan akım, yeni şarkılar ve yeni şarkıcılarla devam eder. Aşkın Nur Yengi, Sertab Erener, Levent Yüksel, Mustafa Sandal, Rafet El Roman, Asya, Deniz Seki ve diğerleri... Bu dönemde, en çok iş yapan şarkıların üreticileri, Aysel Gürel-Onno Tunç-Garo Mafyan üçlüsüdür.

Bu yılların fenomeni Tarkan’dır. “Kıl Oldum Abi”yle girdiği piyasada, başta tutunamaz. Sonrasında Sezen Aksu’nun desteğini alan Tarkan, “Acayipsin” ile bir anda zirveye oturur. Nazan Öncel ile 2000’li yıllarda yapacağı ortak çalışmalarla Tarkan, Erol Büyükburç’tan sonra ikinci “kült” şarkıcı olarak tarihte yerini alır.

Nazan Öncel, tarzı ve tavrıyla 90’lı yıllarda sığınılan bir limandır. Bir kadının, bu kadar açık sözlü olması, çok rastlanan bir şey değildir. Bu özelliği, onu diğerlerinden ayırır. Çocukken yaşadığı tacizden memleket ahvaline pek çok şeyi şarkılarında dillendiren, gerektiğinde “sokarım politikana” diyebilecek cesareti gösteren Öncel, 90’lardan bugüne pop piyasasının besleyicilerinden.

90’lı yıllar pop söyleyenlerin, toplumsal meselelere gösterdikleri duyarlılıklara da sahne olur. Sezen Aksu “Cumartesi Anneleri” için şar-

kı yapar. Orhan Gencebay ve Mahsun Kırmızıgül, şarkılarında bu topraklarda herkesin kardeş olduğunu anlatır; Ferdi Tayfur, kayıpların bulunması için çalışır; Zülfü Livaneli ise, bu kez, sokak çocuklarının kurtuluşu için savaşır.

90'larda, ikinci pop patlamasından daha "sahici" başka bir patlama da yaşanır. Bulutsuzluk Özlemi'nin 1989'da "Acil Demokrasi / Uçtu Uçtu" ile açtığı yol, rock'un piyasada ilgi gör- mesini sağlar. Türkçe sözlü rock yapan topluluklar ve şarkıcılar birbiri ardına ortaya çıkar. Bu dönemde, Haluk Levent'ten Murat Göğebakan'a, "Anadolu-rock yapıyorum" diyenler sarar ortalığı, fakat bunda, Anadolu-pop'un naifliğinden ve saflığından eser yoktur. İlerleyen yıllarda tanıdığımız Özlem Tekin, Şebnem Ferah, Teoman gibi isimler farklı bir çizgi izler ve başarılı olurlar.

24 Ocak 1993'te Uğur Mumcu'nun öldürülmesi ve aynı yıl 2 Temmuz'da gerçekleşen Sivas katliamı, herkesi derinden sarsarken, o yıl ve sonrasında bu olayları anlatan pek çok şarkı yapılır ve bu şarkılar -başta Selda'nın "Uğurlar Olsun"u- çok dinlenir. Sezen Aksu'nun "Işık Doğudan Yükselir"i büyük tartışma yaratırken, Cartel, pek de farkında olmadan, milliyetçi bombayı patlatacak fitili ateşler.



Canlı yayında "çişim geldi" deyince bazılarının "kıl olduğu" Tarkan, Acayipsin'le zirveye yerleşti. (1994)



Şarkıdaki silah sesi

90'lı yılların yükselen değeri milliyetçilik. Bu on yılın ikinci yarısı, "hepimiz kardeşiz" temalı milliyetçi şarkılarla geçer. Ercan Saatçi'ninki, en sertlerinden biri: "Biz burdayız gitmeyiz / Ülkemizi bekleriz / Karşı çıkan olursa..." sözlerini müteakip şarkıya yerleştirilen silah efekti, bize o yılların tavrını gösterir. "Ya sev ya terk et!" sloganının her yerde dillendirildiği yıllardır bunlar. Pop söyleyenlerin, "Türküz, doğruyuz, çalışkanız biz / Ne mutlu diyeniz" nakaratlı şarkılar söylemek için biraraya geldiği yıllar...





2000’LER VE SONRASI: FÜZYON ÇAĞI

Bugünler de şarkıların diline düşecek

İnternetin hayatın merkezine yerleşmesi hemen her alanda olduğu gibi pop’ta da büyük dönüşümleri tetikledi. Her şey hızlanır, türler birbirine karışırken sınırlar flulaştı, “trend”ler farklılaştı. Yine de zaman aktığı sürece, popüler müzik tarih anlatıcılığına devam edecek.

Olayın adı, başlarda “hafif müzik”ti. “Aranjman” sonrası “Türkçe sözlü” faslı eklendi. TRT, buna, “Türkçe sözlü hafif Batı müziği” dedi. Yıllarca tanım öyle kaldı. 90’lı yıllardaki büyük patlamayı takiben kendi adını kendi koyan “Türk pop”u, zaman içinde birçok aşama kaydetti. 90’lardan itibaren yarışmalar, remix’ler, DJ performansları, klipler müzik sektörünün yan alanlarını oluşturdu.

Tarih bir yandan akarken, müziğin piyasaya sunulduğu “ortam”lar da zaman içinde büyük değişim gösterdi. 45’lik plaklar, 33’lük albümler (bir zamanlar bunlara long-play denilirdi) 80’lerde yerlerini yavaş yavaş kasetlere bıraktı. 90’larda CD, kaseti tahtından indirdi. Ardından internet, CD’nin pabucunu dama attı. Son yıllardaysa plağın “Vinyl” adı altında büyük geri dönüşüne tanık oluyoruz.

Kaydedilen aşamalar sadece teknolojik gelişmeler ve onların yarattığı modalarla sınırlı değildi. Bir dönem türler çok net ayrılıyordu: Pop, rock, alaturka, arabesk ve halk müziği birbirleriyle zaman zaman flört etseler bile ayrı kulvarlarda ilerliyordu. 90’ların sonlarından itibaren ortalık karıştı, her şey birbirine girdi. Bugün kimin ne söylediğini bilmek/bulmak zor. Yıldız Tilbe’yi pop, İbrahim Tatlıses’i arabesk, Zakkum ya da Model gibileri rock kulvarında değerlendirmek mümkün değil. Öyle anılsalar da böyle değil bu. Teknolojinin geldiği nokta, internet üzerinde sınırların ortadan kalkması ve birçok neden, bu karışımın müsebbibi. Elbette memleketin içinde bulunduğu hal de bunda etkili.

Bugün, müziği günah olarak görenler var. Buna rağmen şarkılar yapılıyor, hayata tanıklık etmeyi sürdürüyor. Dertler değişti belki ama şarkılarda, günlük hayatta yaşananların, yeniliklerin, memleketi ve dünyayı etkileyen olayların izlerini bulmak hâlâ mümkün.

2005’te A due Carmen ismiyle kurulan grup 2008’de Model adını aldı.



23 Nisan: Cumhuriyetin içindeki çocuk



23 Nisan 1957

Fotoğraflar: **CENGİZ KAHRAMAN ARŞİVİ**

Hakimiyet-i Milliye (Ulusal Egemenlik) Bayramı, Cumhuriyet'in ilanından iki, ilk Cumhuriyet Bayramı'ndan (1925) dört yıl öncedir. TBMM'nin açılışının birinci yıldönümü olan 23 Nisan 1921'den beri kutlanıyor. Bu bayramla aynı günde kutlanan Çocuk Bayramı ise Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin (Çocuk Esirgeme Kurumu) 23-30 Nisan'ı Çocuk Haftası, ilk günü de Çocuk Bayramı ilan ettiği 1929'dan beri kutlanıyor. Yani bu yıl Ulusal Egemenlik Bayramı'nın 94'üncü, Çocuk Bayramı'nın ise 86'ncı yıldönümü.

Ulusal bir bayramla çocuk bayramının uzun bir zamanda kaynaşması ve bir arada düşünülmesi ilginçtir. Biri, yeni Türkiye'nin kuruluşunu gerçekleştiren TBMM'nin açılışını kutlamak, diğeri, yetim, öksüz, yoksul çocukları bir bahar şenliği ortamında sevindirip gönendirmek için öngörülmüştü. Ama gidişat öyle olmamıştır. Daha 1929'daki ilk çocuk bayramında yetim, öksüz, yoksul çocukları sevindirmek yerine Ankara'da devlet ricalinin, taşrada valilerin kaymakamların çocukları bayram giysileriyle tören-protokol, balo fotoğrafları için poz vermişler.

Şimdilerde de kimi zaman çocuklar, kimi zaman çocuk yaşını aşmış delikanlılar makam koltuklarına oturtulup asıp kesme buyrukları verdiriliyor. Çocuk bayramının asıl sahiplerine yaşatılmaması da bir hak ihlali değil midir?

Necdet Sakaoğlu

Cengiz Asma arşivi

1921'de kabul edilen bir yasa ile meclisin açılış günü bayram kabul edildi. Fotoğrafta, Bartın hükümet konağının önünde toplanan esnaf grupları görülüyor. Çift ay-yıldızlı flamada örs, çekiç, kerpeten, pergel resimleri ve "Demirci Kalaycı Esnafı, 1337" yazısı okunuyor. Ağacın arkasında kalan flamada ise muhtemelen "Bartın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" yazısı yazılıdır. Sağ başta, hükümet konağının girişinde duran sarıklı zat, Bartın'ın aydın müftüsü Tosçuoğlu Hacı Rıfat Efendi'dir.



Bayram kutlaması için Taksim Cumhuriyet Meydanı'na yürüyüş kolunda gelen öğrenciler. 1950'li yıllar.

Sertaç Kayserilioğlu arşivi



Maksat "Gazi aramızda" diyebilmek! Atatürk portreleri ve çocukların oturtulduğu otomobiller geçit töreninde.



23 Nisan 1939'da Zonguldak'ta bir mizansen. Benzeri bugün yapılmak istense kızlar "sağlam" giydirilir. Elbette üşümesinler diye!





23 Nisan bayramlarının ana gösterisi resmi geçittir. Çocuklar efe olur, yörük olur, bindallı giyer. İzleyen ana babalar, vatandaşlar da yarının büyüklerini alkışlar.



Öğrenciler bayram alanında devrimleri canlandırmışlar: "Kıyafet Devrimi 1925" dövizi ve biri fesli öteki fötr şapkalı iki ilkokul öğrencisi.

Yine bir 23 Nisan. Bandocular oturmuş, kızlı oğlanlı öğrenciler dans ediyor, her zümreden ahali neşeyle seyrediyor.



Eğitimin köye ağırlık verdiği 1940'lı yıllarda yerel olanaklarla giydirilmiş ilkokul öğrencileri öğretmenleriyle. 23 Nisan 1944.

Çocuk Haftası'nda çalışmak zorunda olan gazete satıcısı çocuklar, tarih 26 Nisan 1929. "Yazıyor... Yazıyor..." çığlıklarıyla meydana, iskeleye, gara koşmak için, matbaa önünde gazete almayı bekliyorlar. Aslında Çocuk Haftası bu çocuklar için düşünülmüştü.



1930'daki kutlamalarında görülen çocuklar Kızılay'ın giydirip kuşattığı, sevindirdiği öksüz ve yetimler değil, zevat-ı muhteremenin çocukları.

CARTE POSTALE

23 Nisanda çıkan fotuğraf

1 valinin k.
2 vali
3 marif müdürünün k.
4 marif müdürü
5 Necati beğin k.
6 Necati beğ
7 Abidin beğin k.
8 k.
9 tahrirat M.
10 ben
11 nedret
12 Melâhat

annemde vardı fakat yan oturduğu için çıkmamış





1950'lerde 23 Nisan gösterilerine katılma yaşı büyümüş, kızlara gelinlik, oğlanlara papyonlu damatlık benzeri kıyafetler giydirilmiş.

Boğaziçinde bayram kutlaması. Arabaya asılı pankartta ‘Biziz anavatanın sarsılmaz özlü varlığı Bizler yaratacağız şüphesiz yarınları’ yazıyor.

Sertaç Kayserilioğlu arşivi

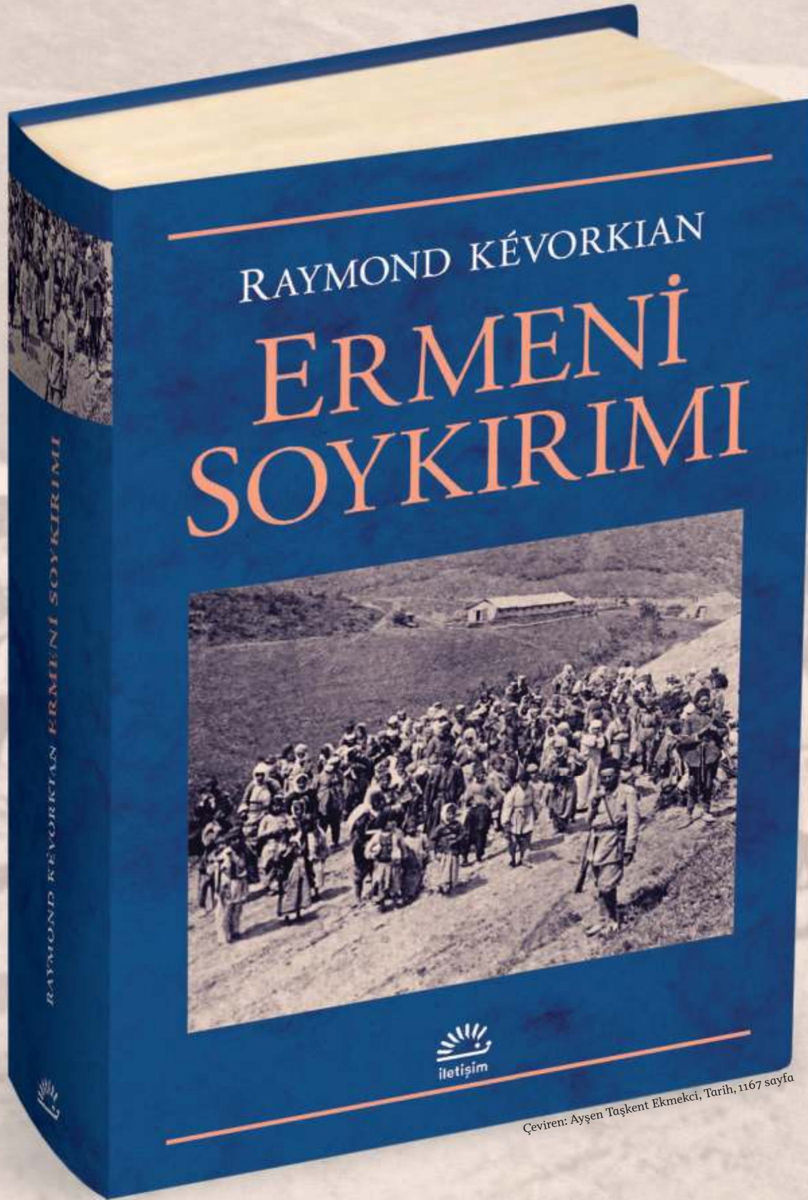


İlkokulun kadın öğretmenleri ve trampet takımı. 23 Nisan 1954, Fenerbahçe Stadı.

Ermeni Soykırımı'na dair en kapsamlı inceleme...

Kévorkian, yıllar süren araştırmalara dayanan büyük eseri *Ermeni Soykırımı*'nda bu konuda yapılmış en geniş kapsamlı incelemeyi sunuyor.

Bu insanlık felaketinin nasıl yaşandığını, sorumlularını, kurbanlarının başına gelenleri, yapılan yargılamaları, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar süren safhalarını tüm yönleriyle ele alan bir başyapıt.



Çeviren: Ayşen Taşkent Ekmekci, Tarih, 1167 sayfa

BİR VARMIŞ 1915 - BİR YOKMUŞ 2015

Yüzbinlerin trajedisi

Yakın tarihimizin belki de en kara sayfası olan Ermeni tehciri, bu toprakların yerlisi yüzbinlerce insanın hayatına maloldu. Gerek 1915'te yaşanan hadiselerin gerekse bugüne uzanan algı tarihinin, inkar politikalarının satırbaşları...



Binlerce yıldır Anadolu'yu mesken tutmuş kadim bir medeniyetin evlatlarının, yerlerinden yurtlarından edilerek çoluk çocuk, kadın erkek, hasta yaşlı demeden ağır koşullarda devlet zoruyla meçhule sürülmesinin, yüzbinlercesinin ölmesi ve öldürülmesinin üzerinden tam 100 yıl geçti.

Devletlerin ve milletlerin tarihi sadece şanlı sayfalardan oluşmaz. Her ülkenin geçmişinde karanlık dönemler, acı hadiseler vardır. Ancak geleneği olan devletler, özgüveni yüksek bireylerden oluşan milletler "kara sayfalar"la yüzleşebilir, bu konularda aksiyona geçebilir. Ancak "soykırım mı, değil mi?" tartışmasının ötesinde, yaşanan acıların ortak kılınmasıyla, insani ve vicdani temelde bir yüzleşmeyle sağlıklı bir gelecek kurulabilir.

1915 tehcirinin hem Ermenilerde hem Türkler ve Kürtlerde yarattığı travma, 100 yıl sonra hala etkisini sürdürüyor. Yaşananları değiştiremeyiz. Ama geçmişi değerlendirerek bugünü anlayabilir, yarını değiştirebiliriz.



Mayıs 1915'te Harput'tan tehcir edilen Ermeniler.

1915'İN TARİHSEL ARKA PLANI:

Tehcir kararından insanlık suçuna

Anadolu Ermenilerinin büyük çapta yurtsuz kalmasına sebep olan 1915'teki trajedi, 19. yüzyıldan beri süren bir dizi sorunun sonucuydu. Türkiye, ölen ya da göç etmek zorunda kalan yüzbinlerce Ermeni'yle birlikte çok önemli bir zenginliğini yitirmiş oldu.





AHMET KUYAŞ

1915 yılında Osmanlı Ermenilerinin başına gelen büyük felâket, Tanzimat'la birlikte başlayan, karmaşık bir dizi toplumsal, iktisadi ve siyasal sorunun sonucu olduğu gibi, Çanakkale savaşlarının kara harekâtına dönüşmesiyle ortaya çıkan askeri ve psikolojik durumun da açıkladığı bir insanlık trajedisidir. Ayrıca bu insanlık trajedisi 1915'le de sınırlı kalmamıştır. 1. Dünya Savaşı boyunca, hatta yeni Türkiye'nin ortaya çıkış süreci olan Millî Mücadele döneminde de sürmüş, sonuç olarak Anadolu Ermenilerinin büyük çapta yurtsuz kalmasına yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı'nın başlangıcındaki üç aylık silahlı tarafsızlık politikası sırasında Doğu Anadolulu birçok Ermeni Rusya'ya kaçmış, burada gerektiğinde Rus ordusuna destek olacak beş alay büyüklüğünde bir gönüllü gücü oluşturmuştu. Öte yandan, Osmanlıların Rusya'ya karşı savaşa girmesi durumunda Osmanlı topraklarında harekete geçecek Ermeni gerillaları da vardı. 1914'te gözlemlenen bu durumun birçok nedeni vardır. 1913'te çıkartılan Vilayet Kanunu, Suriyeliler gibi Doğu Anadolu Ermenilerinin de yerinden yönetim beklentilerini karşılamaktan çok uzaktı. Ayrıca, Kürt aşiretlerinin Ermeni köylerine yaptıkları saldırılar karşısında Osmanlı yetkilileri ciddi bir önlem alamıyor ya da almak istemiyorlardı. Doğu Anadolu'da 1913 yılı boyunca ayda ortalama otuz kadar Ermeni öldürülmüştü. Son ve belki de asıl önemli neden ise, Rusya'nın Ocak 1913 başında giriştiği çabaların sonucunda, Rus ve Osmanlı Devletleri arasında 8 Şubat 1914'te imzalanan reform antlaşmasıdır. Bu antlaşmaya göre Ermenilerin sayıca çok bulundukları altı Anadolu vilayeti ayrı iki yönetim bölgesine ayrılıyor ve başlarına biri Norveçli, diğeri Hollandalı iki vali getiriliyordu. Birçok Ermeni milliyetçisi

İki çocuğuyla Suriye'ye kadar ulaşabilen anne, çocuklarından birini kaybetmenin acısını yaşıyor. Halep 1915.

bu gelişmeyi bağımsız bir Ermenistan kurulması yolunda atılmış önemli bir adım olarak gördüğü için, yukarıda sayılan hoşnutsuzluk nedenleriyle de birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin denetimindeki Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarından vazgeçmişti. Bu çevrelerin, Osmanlılarla Ruslar arasında bir savaş olması durumunda, yönetsel reformun yaratıcısı olan Rusya'yı destekleyeceklerini ise İttihat ve Terakki yöneticileri daha 1914 Ağustosunda anlamışlardı.

Nitekim Osmanlı Devleti savaşa girip, Sarıkamış harekâtına kalkıştığında ortaya çok garip bir durum çıktı. Osmanlı ordusunda da, karşısındaki Rus ordusunda da Ermeniler, hatta Ermeni subaylar olduğu gibi, bazı Osmanlı Ermenileri de cephe gerisinde Osmanlı ordusunu zayıf duruma düşürecek sabotajlara girişmişlerdi. Bunun üzerine Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa, daha 1915 Şubatında Osmanlı ordusunun güvenliğini sağlamak üzere Doğu Anadolu Ermenilerinin ülkenin başka taraflarına tehcir edilmesini tasarlamış ve bunu resmi yollardan İstanbul'a bildirmişti. Ama o tarihlerde İstanbul Hükümeti'nin bu tür bir toplu tehcir politikasına sıcak bakmadığını biliyoruz. Bir tek Dörtyol Ermenileri, İtilâf donanmasıyla ilişkiye girme çabaları dolayısıyla Adana'ya sürüldüler. Dolayısıyla, söz konusu güvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirler, Harbiye Nezareti yani Osmanlı ordusu tarafından alınmaya başladı. İlk ağızda ordudaki Ermeniler silahsızlandırılarak inşaat işlerinde

1916'da Şehrizor kampında bir rahip, sürülürken ölen Ermeniler için dua ediyor. Bu bölge, 1915 sürecinin son büyük katliamının yaşandığı yerdir.

Ermenilerin uğradığı saldırıların kronolojik tarihi


Hamidiye Alaylarına bağlı birlik

1894-1896

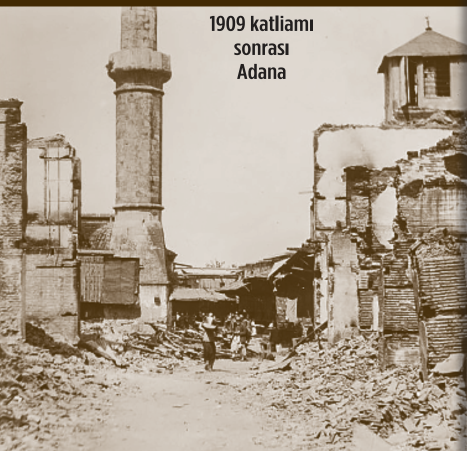
Ermenilerle Kürt aşiretleri arasındaki çatışma sonrasında başlayan isyanı bastırmak için Hamidiye Alayları Ağustos 1894'te Bitlis'e bağlı Sason'da saldırıya geçti. Burada başlayan ve bölgenin çeşitli yerlerinde 1896'ya kadar süren katliamlarda 200 binden fazla Ermeni öldürüldü.

Nisan 1909

Adana'da başta yerel *İtidal* gazetesi olmak üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın milliyetçilerin Müslüman nüfusu kıştırtması sonucu, tarihe Adana Katliamı olarak geçen olaylar yaşandı. Adana dışında Maraş, Adıyaman ve Hatay'ın bazı bölgelerine de sıçrayan olaylarda Ermeni köy ve mahalleleri yerle bir edildi, çeşitli kaynaklara göre 15 bin ila 30 bin arasında Ermeni vatandaş öldü.



görevlendirildiler. Birçok Ermeni subay ise geri hizmetlerine alındı. İkinci aşamada da ahalinin elinde bulunan her türlü silah, cephane, bomba ve bunları imal etmekte kullanı-



1909 katliamı sonrası Adana

1915'TEN ÖNCE ERMENİ NÜFUSU

Devlet: 1.229.000 Patrikhane: 1.914.620

Anadolu'nun yerli halklarından Ermeniler 1915'te yaşadıkları topraklardan koparılana kadar Türklerle ve Kürtlerle birarada yaşadı. 1914 nüfus sayımına göre Osmanlı coğrafyasında 1 milyon 229 bin (*Ottoman Population 1830-1914,* Kemal H. Karpat) Ermeni yaşıyordu. Yine resmi Osmanlı belgelerine göre tehcire tâbi tutulan Ermenilerin sayısı 924 bin 158'di. Bu insanların kaçının öldüğünü, kaçının din değiştirmek zorunda kalarak kurtulduğunu bilmiyoruz. Resmi rakamlar böyleyken, Ermeni Patrikhanesi kayıtları Ermeni nüfusunu 1 milyon 914 bin 620 olarak gösteriyor. Rakamların farklılığı tehcir sırasında ölen Ermeni sayısıyla ilgili tartışmalara da yol açıyor.

1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler (Aras Yayıncılık, 2012) kitabını Paul B. Paboudjian'la birlikte kaleme alan Raymond Kévorkian "Patrikhane kayıtları önemlidir; zira her çocuk çeşitli nedenlerle nüfusa kaydedilmeyebilir ama mutlaka vaftiz edilir. Bu kayıtlar da vaftize dayanır. Nüfus kavgası yapmıyorum ama patrikhane kayıtları nettir" diyor.



URFA 32 bin 600'ü kent merkezinde olmak üzere 41 bin 740 Ermeni'nin yaşadığı Urfa'da Ermenilerin 11 kilisesi ve 20 okulu vardı. Ermeniler tarım ve ticaretin yanı sıra mimarlık, kuyumculuk, halıcılık ve ayakkabıcılıkla uğraşıyordu.

lan malzemenin askeri yetkililere teslim edilmesine ilişkin bir kanun çıkarıldı (26 Nisan 1915). Üçüncü aşamada ise, ordu, kolordu ve tümen komutanlarına, yörelerinde asayişi bozacak davranışları görülen veya bu tür eğilimleri olduğuna kanaat getirilen köy ve kasaba ahalisini bireysel veya toplu olarak başka yörelere tehcir etme yetkisi veren bir kanun çıkarıldı (27 Mayıs 1915). "Tehcir Kanunu" diye bilinen metin bu kanundur.

Ancak, metninde özel olarak Ermenilerden hiç söz edilmeyen bu kanunun çıkmasından iki ay önce, 1 Nisan 1915 tarihinde Dahiliye Nezareti'nden gönderilen bir emirle, vilâyetlerde çeşitli görevlerde bulunan Ermeni memurların Osmanlı Devleti'ne sadık olmayanlarının Ermenilerin çokça bulunmadıkları yörelere gönderilmeleri istenmişti. Bundan üç hafta kadar sonra da, gene Dahiliye Nezareti'nin emriyle İstanbul ve Anadolu'da birçok Ermeni tutuklandı. Dört yüz kadarı İstanbul'dan olan bu üç bin kişilik gruptan sağ kalan çok az kişi oldu. Aralarında milletvekilleri de bulunan tutuklular, görünürde mahkemeye götürülmek için çıkarıldıkları yolculuk sırasında katledildiler.



Tehcirden sonra Arap çöllerindeki kamplara dağılmış Ermeniler



Tehcirden kurtulanlara yardım toplamak için ABD'de hazırlanan kampanya afişleri.

Aynı günlerde ise, günümüzde hangi isimle adlandırılacağına ilişkin hararetli bir tartışmanın yaşandığı ve sonuç olarak 600 küsur bin Ermeninin ölümüne neden olan süreç başlamıştı.

Dahiliye Nezareti'nden kaynaklanan emirlerle birlikte Anadolu'nun, hatta Trakya'nın dört bir yanında yaşayan Ermeniler Halep ve Şehr-i Zor yönüne doğru tehcir edilmeye başlandı. Birdenbire alınan bu kararın nedeni, Çanakkale cephesinde başlayan kara savaşlarının başarısızlıkla sonuçlanacağı ve İstanbul'un düşeceği korkusuydu. Bu nedenle İstanbul Hükümeti, Anadolu'da savaşa devam etmeyi, bu mücadelenin kolaylıkla yürütülebilmesi için de Anadolu'yu güvenilmeyen Ermeni unsurundan büyük çapta temizlemeyi hedefliyordu. Art arda çıkartılan kanun ve emirlerin, söz konusu tehcirin Ermenilerin güvenliği sağlanarak, sayımları yapılmak suretiyle mal ve mülkleri devlet güvencesi altına alınarak ve devlet hizmetinde olanlarla Katolik ve Protestan Ermeni-

Haziran 1914

Taşnak Partisi, olası bir savaştaki tavrı belirlemek için Erzurum'da toplandı. Osmanlı yönetimi, Ermenilerin Ruslarla savaşmasını istiyordu. Ama Rusya Ermenilerinin Rusya'ya, Osmanlı Ermenilerinin Osmanlı Devleti'ne sadık kalması kararı çıktı.



Ekim-Kasım 1914

29 Ekim'de Osmanlı hükümeti 1 Ağustos'ta başlayan Birinci Dünya Savaşı'na resmen girdi. Kasım ayında seferberlik ilan edildi ve Osmanlı uyruğundaki tüm milletler gibi Ermeniler de askere alınmaya başlandı.



lere dokunulmayarak yapılacağını tekrar tekrar vurgulamasına karşın, korkunç bir felâket yaşandı.

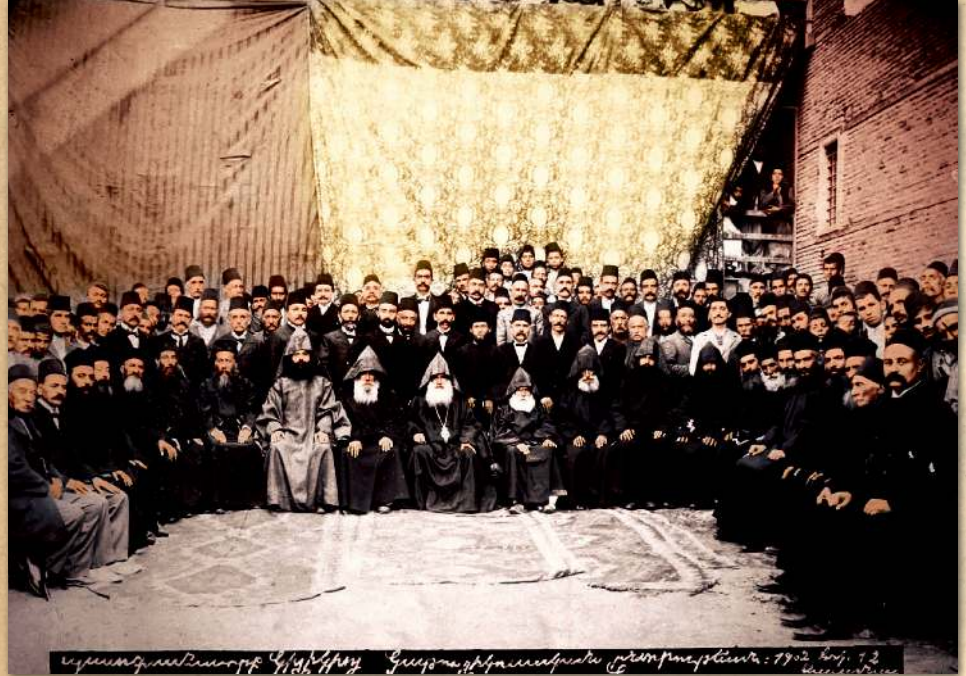
İlk olarak, birçok yörede Ermenilerin daha yola çıkmadan katledildiklerinin vurgulanması gerekir. Bu tür suçları, bazı yerel İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları ve eşraf kadar, Teşkilat-ı Mahsusa mensupları ve görece çok daha zengin olan Ermeni cemaatinin mal ve mülklerine göz koymuş alelade vatandaşların işlediğini biliyoruz. İkinci aşamada ise, Ermeni muhacir kafilelerinin geçtikleri yol boyunca uğradıkları tecavüzler gelir. Bu tecavüzleri, kimi zaman Ermeni kafilelerini korumakla yükümlü jandarmalar, kimi zaman da bir takım eşkıya, asker kaçakları veya Kürt aşiretleri gerçekleştirmiştir. Üçüncü bir telefat nedeni olarak da çok zor yolculuk koşullarında açlık, bitkinlik ve hastalıktan kırılmayı sayabiliriz. Bu üçüncü etkenin, Ermenilerin sağ ama pek salim olmadan varabildikleri yerleşim merkezlerinde de can almaya devam ettiğini, zira insani yardım mekanizmasının hiç denecek kadar zayıf olduğunu ve Suriye'de savaş sırasında çok büyük bir kıtlık yaşandığını eklemek gerekir.

15 Aralık 1914

İttihat ve Terakki üyesi subay Ömer Naci'nin idaresindeki, Teşkilat-ı Mahsusa'ya bağlı Kürt çeteler, Van'ın İran sınırındaki altı Ermeni köyünde yaklaşık bir ay sürecek katliam ve yağmalara başladı.

25 Şubat 1915

Harbiye Nazırı Enver Paşa, Ermenilerin silahlı potansiyelini yok etmek için ordudaki Ermeni askerlerin silahsızlanmasını emreden kararı imzaladı. Bu askerlerden işçi grupları oluşturulmaya başlandı.



ADANA

1909'daki katliama rağmen 1915 öncesinde Adana'da 26 bin 430'u merkezde olmak üzere 83 bin 733 Ermeni yaşıyordu. 20. yüzyıl başlarında kentin sanayileşmeye başlaması Ermeni girişimciler sayesinde oldu.



KAYSERİ

19. yüzyılın sonlarında toplam nüfusun üçte birinin Ermeni olduğu Kayseri'de 1915'ten önce 52 bin Ermeni yaşıyordu. 47 kilise ve 56 okulun olduğu kentteki Surp Garabed Manastırı'nın kütüphanesinde 20 binden fazla kitap vardı.

Bilindiği gibi 1. Dünya Savaşı çıktığında, savaşın 1914 Noeli'ne kadar, en kötü ihtimalle 1915 ilkbaharına kadar biteceği sanılıyordu. Osmanlı Devleti de, maddi olanaklarının savaşan diğer devletlerinkine oranla çok yetersiz olmasına karşın, sırf bu inançla savaşa girmişti. Savaşın uzamasına rağmen Osmanlı ordusunun 1918'e kadar, hem de yer yer gayet başarılı bir biçimde savaşabilmiş olması, ancak subayların ve askerlerin gösterdiği olağanüstü fedakarlıkla açıklanabilir. Yoksa yeme içme, kılık kıyafet, ulaşım ve ulaştırma konularında Osmanlıların savaş çabası tam bir sefalet düzeyindeydi. Bu yüzden Osmanlı ordusunda asker kaçaklığı dünya rekoru boyutlarına varmıştır. Yine bu yüzden Osmanlılar aldıkları savaş esirlerine iyi bakamamış, Almanya'nın desteğiyle Kızılhaç yardımlarının devreye girmesine kadar çok sayıda savaş esiri açlık ve hastalıktan telef olmuştu. Devletin bu koşullarda çoğunluğunu kadınların, çocukların ve yaşlıların oluşturduğu ve bizzat Talat Paşa'nın verdiği rakamlara göre sayıları 900 bini aşan Ermeniyi, kimileri için yüzlerce kilometre sürecek bir yürüyüşe çıkarması, hangi nedenle yapılmış olursa olsun, ciddi bir insanlık suçudur.



Getty Images

Suriye'de tehcirden kurtulan çocukların toplandığı kamp.

Söz konusu kadın, çocuk ve yaşlıların böyle bir yolculuğa çıkartılmasına vicdanları razı gelmeyen birçok Osmanlı memuru da biliyoruz. Kütahya Mutasarrıfı Faik Ali (Ozansoy) Bey, bunlardan yalnız biridir. Birçok vali ve mutasarrıf, Faik Ali Bey kadar talihli olmamış ve karşılaştıkları baskılar karşısında görevlerinden istifa etmek zorunda kalmışlardır. Tanınmış gazeteci Abidin Nesimi Fatinoğlu'nun babası, Lice Kaymakamı Hüseyin Nesimi Bey, görev bölgesinde tehcire karşı çıktığı için Teşkilât-ı Mahsusa mensupları tarafından öldürülmüştür. Ayrıca, İttihatçı bakanlardan Mehmet Cavit Bey'in ve İtttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Sekreteri Mithat Şükrü (Bleda) Bey'in tehcirden haberleri olmadığını, olanları duydukları zaman ise mesai arkadaşlarına çok içerlediklerini de biliyoruz. Ancak, *Tanin* gazetesi başyazarı ve

15 Nisan 1915

Van yakınlarındaki 80 Ermeni köyünde yağma ve katliamlar başladı. Üç günde 24 bin Ermeni'yi öldüren çetelerin 20 Nisan'da Van merkezine varması üzerine bir ay sürecek Ermeni direnişi başladı.



24 Nisan 1915

İstanbul'daki Ermeni cemiyet başkanları ve siyasi liderlerin tutuklanmasına başlandı. Çoğu öldürülecek aydınların tutuklanması, katliamlar daha önce başlamasına rağmen soykırımın başlangıç günü kabul edilir. İstanbul'dan tehcire gönderilen Meclis-i Mebusan'daki Ermeni vekillerden Krikor Zohrab (en sağda), Vartkes Serengülyan (sağdan ikinci), Bedros Hallacyan (soldan üçüncü)



İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey gibi, olanlardan haberi olmayan, fakat olan biteni öğrendikten sonra herhangi bir suçlamada bulunmayan İttihatçılar da vardı.

1915-1916 yıllarında Ermenilere yapılan zulmün kendileri de farkında olan İttihatçılar, 1918 başlarında yaşanan yumuşamayla birlikte, tehcir edilen Ermenilere de, Anadolu'da zorunlu ikamete tabi tutulmuş Araplar ve tehcir edilmiş Rumlar gibi, evlerine dön-

24 Mayıs 1915

İngiltere, Fransa ve Rusya hükümetlerinin Osmanlı yönetimini Ermeni katliamlarından sorumlu tutan ortak ilanı üç ülkenin gazetelerinde yayımlandı. İlanda özetle şöyle yazıyordu: Osmanlı hükümeti Ermenistan'da yapılan Kürt ve Türk zulümlerine göz yummuş hatta onları desteklemiştir. Erzurum'da, Muş'ta, Van'da, Sason'da, Zeytun'da, ve tüm Kilikia'da Ermeni katliamları yapılmıştır. Van Kürtlerin eline geçmiştir."



SİVAS

Anadolu'daki Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu yerlerin başında gelen Sivas'ın yalnızca şehir merkezinde 116 bin 817 Ermeni bulunuyordu. Sivaslı Ermeni zanaatkârların ünü tüm imparatorluk sınırlarına yayılmıştı.



YOZGAT

Yozgat ve çevresinde 58 bin 611 Ermeni vardı. Verimli topraklarıyla ünlü Yozgat Sancağı'nda yaşayan Ermeniler daha çok tarımla uğraşıyordu. 1914'te merkezdeki 9 bin 520 Ermeni toplam nüfusun yüzde 40'ını oluşturuyordu.





Sırtında çocuğuyla Şehrizor kampına ulaşabilmiş kadın (solda). Narömer'de (bugünkü Irak'ta) sağ kurtulan Ermeni çocuklar için kurulmuş bir kamp (sağda).

me hakkı tanıdılar. Böylece 1918-1920 yıllarında, hayatta kalabilmiş ve savaş sırasında Osmanlı topraklarından kesin olarak ayrılmamış Ermenilerin Anadolu'ya dönüş süreci başladı. Ancak bu süreçte de büyük acılar yaşandı. Zira Ermenilerin birçoğunun evleri ya kapanın elinde kalmış ya da resmi çevrelerce Müslüman göçmenlere tahsis edilmişti. 1919 sonlarına kadar çok ciddi sürtüşmelere neden olmayan, ama Osmanlı Devleti'ne o zamanın koşullarında çok yüksek bir tutara, 1,5 milyon Osmanlı lirasına mal olan bu geri dönüş süreci, 1920 yılındaki Fransız işgaliyle birlikte kanlı bir boğuşmaya dönüştü. Tehcire uğramış Ermenilerin mal ve mülkünün ciddi boyutlarda el değiştirmiş olduğu Maraş, Antep ve Çukurova yöreleri, Fransız işgalini silahla karşılamıştı. Fransız ordusu ise 1915-1916'da yaşananların intikamını almaya gelen Ermeni milislerle birlikte hareket ediyordu. Böylece işgal ve direniş süreçleri, bir kan davası ve karşılıklı etnik temizlik sürecine dönüştü. Sonuçta, Türkiye Büyük Millet Meclisi'yle Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması'yla bölge Ermenilerinin çok büyük bir bölümü Suriye'ye göç etti.

1. Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı topraklarında yaklaşık 1,5 milyon Ermeni yaşıyordu. Yeni Türkiye kurulduğunda ise bu rakam 100 binin altına



Erzurumlu ermeniler

6 Haziran 10 Temmuz 1915

Erzincan, Mardin, Şebinkarahisar, Erzurum, Kayseri, Yozgat, Trabzon, Merzifon ve Samsun tehcirleri başladı. Muş katliamlarında köylerdeki 59 bin Ermeni'den 9 bini, kentteki 15 bin Ermeni'den 500'ü kurtulabildi.



1915'ten önce Bursa'da Ermeni Mahallesi olarak bilinen Setbaşı.

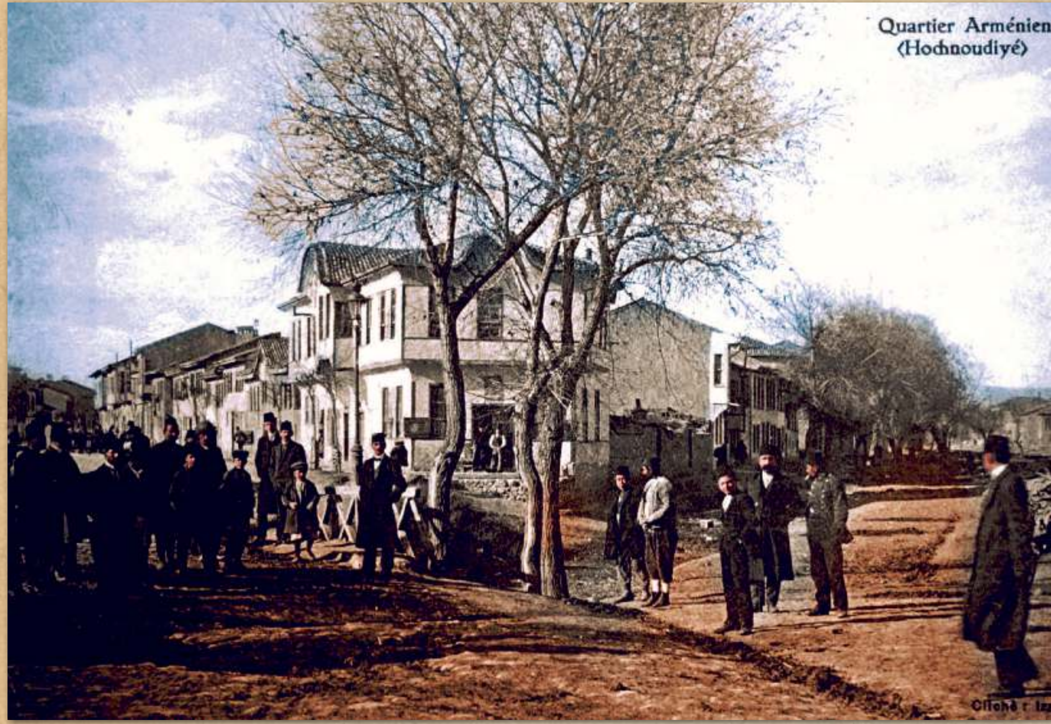


düşmüştü. Bu da Türkiye'nin, eğitim seviyesi yüksek bir işgücünden tümüyle mahrum olması anlamına geliyordu. Nitekim günümüzde iktisat tarihçileri, önceden Ermenilerin olup da Türk ve Kürtlerin eline geçen üretim birimlerinde uzun bir süre eski düzeyde üretim yapılamadığı öngörüsünde bulunuyorlar. Dolayısıyla, Ermenilerin evlerini barklarını yitirmesiyle sonuçlanan süreçte Türkiye de önemli bir zenginlik yitirmiş oldu. ■

16 Temmuz
21 Ağustos 1915

Daha önce başlanan yerlerde tehcir tüm hızıyla sürerken Diyarbakır, İzmit, Ankara, Afyon, Eskişehir, Adapazarı, Mersin, Kilis, Bursa ve ilçeleriyle yakınlarındaki köylerinde tehcir başladı.

Kronolojideki rakam ve bilgiler Kévorkian'ın *Ermeni Soykırımı* ve Taner Akçam'ın *İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu* kitapları ile Hrant Dink Vakfı'nın internet sitesi *www.hrantdink.org*'dan derlenmiştir.



ESKİŞEHİR

4 bin 510 Ermeni'nin olduğu kentteki Ermeni mahallesinin adı Hoşnudiye idi ve burada yaşayanların ne kadar mutlu oldukları yerin adından bile belliydi. Ermeniler ticaret dışında kuyumculuk ve lületaşı işlemeciliğiyle uğraşıyorlardı.



VAN

1895'teki olaylardan sonra kentteki Ermeni sayısında büyük düşüş yaşanmıştı. 1878'de 249 bin 361 olan sayı 1914'te 110 bin 897'ye düşmüştü. Van Gölü üzerindeki adalardan birine 12. yüzyılda kurulan Ahdamar Kilisesi önemli bir dînî merkezdi.

ERMENİ ASKERLER:

Kendileri cephede, yakınları nerede?

İmparatorluğun hemen her cephesinde 1. Dünya Savaşı boyunca zabit namzedinden yüzbaşı rütbesine kadar birçok Ermeni subay görev yaptı.



✎ EMİN NEDRET İŞLİ

Seferberlikle beraber 1. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı ordusunda çok sayıda gayrimüslim vatandaş ve dolayısıyla Ermeniler de silah altına alındı. Okuryazar oranının ve eğitimlerinin yüksek olması sebebiyle, doktor ve mühendislerin birçoğu Ermeni, Yahudi veya Rum'du. 1915 Şubat'ında alınan bir kararla Ermeni kökenli askerlerin "silahtan tecridi" yolunda yazışmalar yapılsa da, bu kısmen uygulandı. Yine de Ermeni er ve subaylar, esas olarak sağlık menzil müfettişliklerinde, tümen sıhhıye bölüklerinde, jandarma birliklerinde, istihkam birliklerinde, amele taburlarında görevlendirildiler. Bununla birlikte zabit namzetinden yüzbaşı rütbesine kadar (Sokrat İncesu gibi üst rütbelere çıkmış, vatanseverliği ve kahramanlığı belgelenmiş) Ermeni subayları Türk ordusunda görmek mümkündür. Ermeni askerleri en çok inciten, herhalde onlar vatan müdafaasındayken uygulanan tehcir ve duydukları ölüm haberleriydi.

İlk kez yayımlanan ve büyük ihtimalle 1915 yılında Bandırma'da çekilmiş bu fotoğrafta, İstanbullu Ermeni yedeksubaylar görülüyor. 3 numaralı Nigoğos Karacıyan ve 5 numaralı Hovannes Panikyan süvari, diğerleri piyade üniforması giyiyor. Fotoğrafın arkasında yer alan Ermenice ve eski Türkçe yazıların tam çevirisi şöyle:
"3 Hunis (Haziran) Bandırma
1 – Zavaknit Arsen (Evladınız Arsen)
2 – B. Bimen Saatcıyan Kadıköy
3 – Nigoğos Karacıyan Üsküdar
4 – Hımayak Kirişyan
5 – Hovannes Panikyan Kadıköy
6 – Krikor Antranikyan Yenikapu



Emiin Nedret İşli ve Püzant Akbaş arşivi

Asov vets namak yeğav gıkıremgor (Bununla yazdığım altıncı mektubum oluyor)

Cişt ays kartis het namag mınal kırazem (Bu kartımla beraber bir de mektup yazdım)

Asons badashanin şat şut gıspasemgor (Bunların cevabını çok acele bekliyorum)

Bandırma'da Belediye Meydanın'da Kahveci Ohannes Efendi vasıtasıyla Zabit namzedi Arsen Kâşiyân...

Pun adresıs dagavin voroşvadz çe (Asıl adresim henüz belli değil)

Sagayn tser namaknerı Istanalu hamar ays adresı harmar sebetsi (Ama sizin mektuplarınızı almak için bu adresi seçtim)

Yerp derğıs voroşvi adresıs gıkırem (Yerim belli olduğu gibi adresimi yazarım)

Dersaadet = Üsküdar"

Üsküdar İcadiye'de Saatçi Sehpus Zokağında (günümüzde Müneccimbaşı Sokak) refetlûzade efendi Kâşiyan".

Doktor Cebeciyan'ın savaş günlükleri

✎ YETVART TOMASYAN

Dr. Avedis Cebeciyan (1876-1952) 1. Dünya Savaşı'nda imparatorluğun çeşitli cephelerinde görev yapan birçok Ermeni doktordan biridir. Babası Antep'in ileri gelenlerinden olan Cebeciyan, Kasım 1914'ten itibaren Trakya, Çanakkale ve doğu cephesinin birçok noktasında (Maraş, Pervari, Malatya, Harput, Palu, Diyarbakır, Siverek, Siirt, Bitlis, Tatvan, Van, Beyazıt…) görev yapar.

Cebeciyan'ın 1914–1918 arasında tuttuğu ve 1986'da Beyrut'ta Ermenice basılan günlüğü, hem cephe gerisine dair bilgiler verir hem de bir Ermeni doktorun, tehcir sırasında ailesiyle ilgili endişelerini yansıtır.

Cebeciyan, tehcirden ilk kez 9 Eylül 1915'te söz eder ve tehcire gönderilen Ermenilerin evlerine dönebilecekleri dedikodusunun yayıldığını söyler. 27-28 Eylül'de ise, "Birkaç haftadan beri Anadolu içinde Ermenilerin tehciriyle ilgili acı verici haberler almaktayız" yazacaktır.

Karısı, annesi ve babası askeri hekim ailesi oldukları için tehcire gönderilmemiş, savaş süresince Halep'te kalmalarına izin verilmiştir. Günlüklerden, Cebeciyan'ın ailesine para yollama ve onlardan düzenli haber alma çabalarını da görürüz. Ancak 4-6 Nisan 1916'da aldığı haberler kötüdür: "Evden bir kartpostal aldım. Kız kardeşim Noyemi'nin Sebha Dağı'na (Suriye çölü) sürüldüğü, çocukları Kevork ve Garabet'in ise öldüğünü öğrenince çok üzüldüm."

Zaman zaman aylarca ailesinden haber alamayan Cebeciyan, doğu illerinde görev yaparken yola çıkarılmış Ermeni kafilelerine rastlar ve büyük üzüntü yaşar. Ermeni olduğu için bazı yerlerde kendisi de zorluklar yaşayan doktorun 1-5 Kasım 1918'de Tatvan'da tuttuğu notlar yürek paralayıcıdır: "3 gün önce hastanenin tüm Ermeni hemşirelerinin yerel yönetime teslim edilmeleri emredildi. Zavallılar tekrar kanlı olaylara maruz kalacaklar. Onları kurtarmak için ne yapabiliriz diye çok düşündük, fakat boşuna."

Cebeciyan, 1919'da Dr. Filip Hovnanyan'la birlikte Halep'te kurdukları hastanede katliamdan kurtulanları tedavi ederler. Tedavi ettikleri hasta ve yaralılar ileride Halep'in Ermeni cemaatini oluşturacaktır.

Günlüğü Ermeniceden çeviren:
Meline Anumyan



YENİLENEN HAFIZALAR, DEĞİŞEN ALGILAR

Sivil toplum yüzleşiyor devlet inkâra devam...

Türkiye'de Ermeni sorunuyla yüzleşme konusunda son yirmi yılda dikkat çekici bir mesafe alındı, toplumdaki farkındalık hissedilir biçimde arttı. Etkinlikler çoğaldı ve çeşitlendi. Üstelik bu gelişmeler son yirmi yıllık zaman diliminde hızlanarak gerçekleşti. Bu dönüşümün nasıl giderek hızlandığı, bu konudaki gelişmelere geriye doğru sararak bakınca daha açık biçimde gözüküyor.



AHMET İNSEL

Bundan on yıl önceyi hatırlayalım. İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri başlıklı konferansın Boğaziçi, Bilgi ve Sabancı Üniversitelerinin ortak girişimiyle Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılması mahkeme aracılığıyla engellenirken, dönemin Adalet Bakanı Cemil Çiçek konferansı düzenleyenler hakkında, "sırtımızdan hançerlediler" demişti. 2005 Mayısında ırkçı-milliyetçi bir avukat grubunun girişimiyle engellenen konferans daha sonra aynı yılın Eylül ayında Bilgi Üniversite'sinde yapıldı. Aynı avukatlar ikinci girişimi de engellemek için dava açtılar ve mahkemeden istedikleri kararı çıkarttılar. Ama karar böyle bir toplantının bir devlet üniversitesi olan Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılmasını yasaklıyordu. Mahkeme kararının açıklandığı günün akşamı toplantının Bilgi Üniversitesi'nde yapılması kararlaştırıldı. Aralarında sol etiketli faşizan kişilerin de yer aldığı bir grubun yumurta atarak ve hakaretler savurarak yaptığı protesto gösterisine rağmen, konferans iki gün hiç aksamadan devam etti. Bugün bu tür konferanslar, sergiler, toplantılar, bir kesimin şiddetli tepkisini çekmeye devam etse ve kendi kanallarında bunu ifade etseler de, Türkiye'nin her kentinde olmasa da, birçok kentinde artık neredeyse olağan kamusal etkinlik konumu elde etti.

Bugün Ermeni soykırımı tabirinin kullanımının göreli olarak sıradanlaştığını söylemek abartılı olmaz. Ermeni soykırımının konuşulması, tartışılması, bu konuda yazıların, kitapların yayınlanması açısından son on beş yılda dikkat çekici bir dönüşüm yaşadık. Fethiye Çetin'in *Anneannem* kitabının yayınlandığı 2004'den bugüne Ermeni nineler, çok daha az olsalar da Ermeni dedelerin torunları bilince gelmeye başladı ve bugün ciddi bir toplumsal ilgi konusu oluşturuyor.

Bu değişimin hızlanmasında Hrant Dink'in katledilmesine karşı oluşan tepki önemli bir rol oynadı. Ermenilerin başına gelen felaketin ve Cumhuriyet'in ilanı sonrasında devam eden etnik-dinsel temizlik politikasının teşhir edilmesi 2007'den sonra gittikçe hızlandı. Hrant'ın öldürülmesini izleyen yıl, 30.000'den fazla Türkiyelinin imzaladığı ve halen imzaya açık olan "Özür diliyoruz" kampanyası, Ermeni sorunun-



İstanbul, 19 Ocak 2015



da sivil toplum girişimlerinin daha da görünür olmasına yol açtı. 2005'de İnsan Hakları Derneği Irkçılıkla ve Ayrımcılıkla Mücadele Komisyonu'nun kapalı toplantıda düzenlemeye başladığı 24 Nisan Ermeni Soykırımı Anması, 2010'dan itibaren çok daha geniş bir katılımla Taksim meydanında yapılmaya başlandı. O tarihten beri sadece İstanbul ve birkaç kentte sivil toplum örgütlerinin girişimiyle kamusal alanda anma düzenleniyor.

2000'lerden geriye doğru gittikçe Ermeni sorunuyla yüzleşme açısından 1990'ların bir dönemeç olduğunu görüyoruz. Taner Akçam'ın *Türk Ulusal kimliği ve Ermeni Sorunu* kitabını yayınlandığı 1992'de kamu alanında tartışma çok zordu. Ama 1996'da *Agos*'un yayına başlaması, Belge ve Pêrî yayınevlerinin soykırımla ilgili kitaplar yayınlamaları, Aras yayınevinin kurulması ve Susurluk kazası sonrasında ortaya dökülen derin devlet olgusunun Ermeni sorununun ve daha genel olarak azınlıklara yönelik örgütlü ayrımcılık ve dışlamanın farklı cephelerinin ortaya dökülmesine yol açtı. Örneğin Azınlıklar Tali Komisyonu adlı gizli komitenin varlığı ve faaliyetleri bu dönemde ortaya çıktı. Buna karşılık 2001'de MGK bünyesinde Asılsız Soykırım İddialarıyla Mücadele Koordinasyon Kurulu'nu kurmaktan geri kalmıyordu devlet. Bu kurulun 2012'de lağvedildiği ilan edildi. Şimdi 1980 sonrasında bu amaçla Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan İstihbarat ve Planlama Koordinasyon Kurulu mu bu faaliyetleri izlemeye ve koordine etmeye devam ediyor yoksa başka kurumlar mı devreye girdi? Her durumda 2015'de hassas ülkelerde Türkiye büyükelçilerinin asli faaliyeti "asılsız Ermeni iddialarıyla mücadele etmek" olmaya devam ediyor.

1990'larda ceza kanunu, bugünle kıyaslanamayacak biçimde, Ermeni sorunuyla ilgili tüm yayın ve etkinliklere yönelik sürekli tehdit kaynağı idi. O zaman yürürlükteki ceza kanunun 301 ve 312. maddeleri birçok çeviri veya yerli kitap hakkında dava açılmasına dayanak oluşturuyordu. 2000'lerin ilk yarısında Hrant Dink ve Orhan Pamuk hakkında açılan davalar da bu maddelere dayanıyordu. Bugün bu konuda hukuki baskının bütünüyle kalkmamış olsa da, ciddi



İstanbul, 2014

24 Nisan Ermeni Soykırımını Anma Platformu'nun Taksim'deki eylemi.

biçimde hafiflemiş olduğu somut bir gerçek. Ermeni soykırımı konusunda yapılan yayınlarda son yıllarda çok ciddi bir artış var.

Buna ilaveten, merkez basının kışkırtmaları, aşırı milliyetçi çevrelerin tehdit ve tahrikleri, siyasetçilerin Ermeni kelimesini bir küfür malzemesi olarak kullanmaya başlamaları da 1990'larda yaygınlaşmıştı. Türk Tarih Kurumu, 1980 darbesini izleyen yeni yapılanmasından itibaren, en önemli faaliyetlerinden birisi Ermeni soykırımını inkar etmek olan bir propaganda ve karşı-propaganda kurumu olmuştu. YÖK, üniversitelere her yarıyıl yolladığı aylık faaliyet çizelgelerinde "asılsız Ermeni iddialarına karşı" yapılan düzenli faaliyetleri de sormaya başlamıştı. Çok yakın bir tarihe kadar bunu sormaya devam etti.

Buna karşılık, 1980'lerde, askeri yönetimin ağır baskısına karşı, Cumhuriyet dönemi

resmi tarihinin sorgulanmaya başlanmasının Ermeni sorunuyla yüzleşmenin zeminini hazırladığı söylenebilir. Ama 1980'ler aynı zamanda Ermeni sorununda ASALA'nın saldırı ve suikastlerinin toplumda yarattığı etkinin canlı olduğu bir dönemdi. 1975'de kuruluşunu ilan eden ASALA 1984'e kadar çoğu Türkiye'nin yurt dışındaki temsilcilerini ve çevresini hedef alan suikastler gerçekleştirdi.

Aslında Türkiye toplumunun önemli bir bölümü Ermeni soykırımı iddiasıyla ilk kez bu tür saldırı ve suikastler vesilesiyle yüz yüze geldi. 24 Nisan'da 1965'de Erivan'da Opera Meydanı önünde toplananların soykırımın tanınmasını talep etmelerinin Türkiye'de devlet yönetimi dışında yankı uyandırdığı söylenemez. O dönemde dünyada birkaç şehirde Ermenilerin yaptıkları anma toplantıları gazetelerde küçük, önemsiz haber olarak yer almıştı. 1965'te Uruguay'ın Ermeni Soykırımı'nı tanıyan ilk devlet olduğundan Türkiye'de haberi olanların sayısı, yanılmıyorsam, devletin ilgili kurumlarında çalışanlarla sınırlıydı. Türkiye'den bakınca Ermeni sorunu 1960'larda ve 1970'lerin ortasına kadar esas olarak uluslararası platformda, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların kararlarında Ermeni Soykırımı tabiri ve bununla ilgili değerlendirmelerin yer almaması için diplomatların verdiği bir mücadele idi.

Büyüklerinden bir biçimde Ermeni tehciri hikayesi dinlememiş olan Türkiyelilerin çoğu ilk kez Paris büyükelçisi Hasan Esat Işık'ın 1971'de Marsilya'da Ermeni Soykırımı anıtının açılmasını protesto etmek için Türkiye'ye dönmesiyle bir sorunun varlığından geniş biçimde haberdar oldu. Ardından 1972'de THY'nin yurt dışı iki bürosunda bomba patladı. 1973'de Türkiye'nin Los Angeles başkonsolosu ve konsolosu 1915 Soykırımından kurtulmuş 74 yaşındaki bir Amerikalı Ermeni tarafından öldürüldü. Benim kuşağımın büyük çoğunluğu Ermeni sorunu ile esas olarak bu birkaç olay bağlamında yüzyüze geldi. Bizden hemen sonra gelen kuşak da öyle. O dönem hızla yükselen sol hareket içinde Ermeni sorununu açıkça dile getiren yegane örgüt İbrahim Kaypakkaya'nın kurduğu TİKKO idi. Aynı zamanda 1930'lar dönemini faşizm olarak ilk kez tanımlayanlar da onlardı. Ama toplumda hatta sol örgütler içinde bunun yankısının hemen hemen hiç olmadığını belirtmek gerekir. Ermeni sorunu uzun bir müddet terörle eşanlamlı olarak sunuldu ve öyle algılandı Türkiye'de. Bir de 1974'te TSK'nın ikinci harekat sonrası Kıbrıs'ın üçte birini işgal etmesini izleyen uluslararası diplomatik tecrit döneminde, dış güçlerin Türkiye'yi yıpratma operasyonunun bir parçası olarak. Bugün de Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın 18 Mart 2015'deki konuşmasında aynı tema işlenmeye devam devam ediyor.

Daha geriye gidersek, Türkiye'de Ermeni sorunu, örneğin 1955-1970 arasında Ermenilerin epey kalabalık olduğu bir mahallede, Kurtuluş'ta büyümüş benim

Marsilya Ermeni Soykırımı Anıtı

Marsilya'da bulunan Saints Traducteurs katedralinin bahçesinde yapımına başlanan Ermeni Soykırımı Anıtı'na ilk taş, 31 Mayıs 1970'de Ermeni Patriği 1. Vazken tarafından konuldu. 1972 yılında tamamlanan anıtın resmi açılışı 11 Şubat 1973'te yapıldı. Açılış törenine dönemin Fransa Gençlik ve Spor Bakanı Joseph Comitti ile Marsilya milletvekili ve belediye başkanı Gaston Defferre de katıldı. Anıtta soykırım ibaresenin bulunması Türkiye-Fransa ilişkilerinde gerginliği yükseltti. Türkiye, anıtın açılışını ve özellikle Fransa'nın üst düzeyde temsilini protesto etmek için büyükelçi Hasan Işık'ı Ankara'ya çağırdı. Mimar ve heykeltraş Alain Prian ile heykeltraş Toros Razdkelenian'ın ortak yapımı olan anıt, üzerlerinde bakır harfli yazılar bulunan mezartaşlarıyla çevrili çelik bir kuleden oluşan bir enstalasyon olarak tasarlanmıştı. 1990 yılında anıta Yukarı Karabağ'da ölen Ermeniler'in anısına bronz bir kap ve plaket eklendi. Bu kabın içinde her yıl 23 Nisan akşamı yakılan sonsuzluk ateşinin 24 Nisan akşamı tören ve gösterilerin sona ermesiyle birlikte söndürülmesi bir gelenek haline geldi.



gibi birisinin hiç duymadığı bir konuydu. İlk kez Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni kitabını okurken kısa bir paragrafta Adana'da yerli burjuvazinin terk edilmiş Ermeni mallarına el koyarak zenginleştiğini okuyunca şaşırmıştım. Adana'da demek Ermeniler varmış, diye hayret etmiştim. Buna karşılık, 1960'lar, hatta 1970'ler, okul kitaplarında Ermeni kelimesinin bile geçmediği, böyle bir konunun bahsinin dahi edilmediği bir dönemdi. 1950'den itibaren basılan ve bugünkü inkârcılığın genel çerçevesini çizen birkaç kitap genel milliyetçi şoven yayınlar arasında pek öne çıkmazdı.

Ermeni soykırımı talebinin dünyada giderek yankı

Türkmen: Sabır ne kadar büyükse sille o kadar ağır olacak

Hedef THY'nin 167 yolcusuydu

ASALA'nın Paris Orly Havaalanı'na düzenlediği bombalı saldırıda biri Türk 5 kişi öldü, 63 yaralı var



Kenan Evren: Anayasa rafa kaldırılmak için yapılmadı

uyandıması ve 1975'de başlayan ASALA eylemlerinin giderek artmasına paralel olarak Türkiye'de inkarcı faaliyet de yükseldi. Kamuran Gürün, 1983'de resmi görüşü özetleyen *Ermeni Dosyası* kitabında Ermenilerin tehcir nedeniyle üç yüz bin civarında kayıp verdiklerini iddia ediyordu. Aynı zamanda tehcirin Ermenilerin ihaneti nedeniyle gündeme geldiği tezini işliyordu. 1984'de Paris'te toplanan Halklar Sürekli Mahkemesi

ASALA saldırıları

1980'ler ASALA'nın saldırı ve suikastlerinin toplumda etki yarattığı bir dönemdi. ASALA 1984'e kadar çoğu Türkiye'nin yurt dışındaki temsilcilerini ve çevresini hedef alan suikastler gerçekleştirdi. Örgütün en kanlı eylemlerinden biri, 15 Temmuz 1983'te Paris Orly Havaalanı'ndaki THY bürosuna yönelik bombalı saldırıydı. Olayda sekiz kişi öldü, 55 kişi yaralandı.

ise 1915-1916 yılları arasında Ermeni Soykırımında ölenlerin sayısının bir buçuk milyon olduğunu ilan ediyordu. Uzun bir müddet sorun bir sayı tartışması içine hapsoldu. Ermenilerin örgütlü kıyıma maruz kaldıklarının inkârı 1980'lerden itibaren Türkiye'nin içinde de aktif biçimde örgütlenen bir faaliyet haline geldi. Ders kitaplarına bu dönemde aktif inkarcılık yansıdı. Bu yönde yayınların sayısı arttı.

Sanırım pasif inkârcılıkla aktif inkârcılığı ayırmak doğru olur. Pasif inkârcılık elbette toplumda Cumhuriyet'in kuruluşundan beri yaygındı. Bunun en yaygın ifadesi, bu konuyu bilmemek, öğrenmemek de direnmek ve bu konu açıldığında, o dönemde herke-

sin çok büyük acılar çektiğini söylemektir. Pasif inkârcılıktan aktif inkârcılığa gidişin ara merhalesi, yaşananların "mukatele" yani karşılıklı kıyım olarak tanımlanmasıdır. Biraz daha deşince,"Ermenilerin bizi sırtımızdan vurmaya çalıştıkları" iddiası masaya atılır ve aktif inkârcılığın sularına girilir. Ne var ki 1980 öncesinde sanırım kimse, Halaçoğlu'nun dile getirdiği, tehcir sırasında sekiz bin Ermeni'nin katledildiği, kırk bin civarında Ermeni'nin de hastalıktan öldüğü iddiasının temsil ettiği aktif inkarcılık mertebesine erişmemişti. Herhalde 1990'lardan önce çok az kimse1997'de yapımına başlanıp, 1999'da açılan, eski adıyla Iğdır Soykırım Anıtı gibi 36 metre yüksekliğinde beş kılıçtan oluşan bir inkârcılık anıtını dikmeyi aklından geçirirdi. Aktif inkârcılık 1980'lerden sonra güçlendi, devletin ilgili kurumları eliyle eğitim sisteminin her aşamasına girdi, medyada belli bir dilin oluşmasını sağladı.

Karabağ sorunu nedeniyle Azerbaycan'ın yanında yer almamızın, birbirlerinden bütünüyle farklı iki olayın birbirine karıştırılıp, Ermeni Soykırımı konusunda inkârcılığın toplumsal zeminini daha sonra pekiştirdiği bir gerçek. Ama son on-on beş yılda, Türkiye'de Ermeni Soykırımı konusunda inkarcılığın, bu konunun toplumda giderek daha fazla konuşuluyor, tartışılıyor, inceleniyor olması ve toplumun bir kısmının resmi tarihin etkisinden kurtulmaya başlamasıyla da ilişkisi var. İnkârcılığın bugün geldiği aşamayı ele alırken bu diyalektik ilişkiyi dikkate almak doğru olur.

Bugün Türkiye'de sadece Ermenilere yönelik yürütülen kitlesel yok etme politikası konuşulmuyor. Müslüman olmayan tüm azınlıklara yönelik Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında yürütülen etnik-dinsel temizlik politikası tartışılıyor. Cumhuriyet döneminde Kürtlere, Alevilere yönelik yürütülen imha, asimilasyon, inkar politikalarıyla yüzleşmenin mücadelesi veriliyor. Ermeni kültür mirasına sahip çıkma konusunda atılan adımlar, küçük de olsa, hızla artıyor. El konulan malların iadesi, çok cüzi de olsa, artık gündemde ve bu konu önümüzdeki dönemin ana konulardan biri olmaya aday. Zaten bugün Ermeni tehciri ve sonuçları konusunda pasif inkârcılığın, hatta aktif inkârcılığın arkasında iade ve tazminat heyulası yatmıyor mu?


ERMENİ MİTİNGLERİNDEN FOTOĞRAFLAR

LONDRA'DAKİ MİTİNG

NEW - YORK'TAKİ MİTİNG

50. Yıl törenleri

24 Nisan 1965'te dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan 50. Yıl törenleriyle ilgili haberler Türk gazetelerinde de yer aldı. Fotoğrafta, Los Angeles'taki tören görülüyor.

Osmanlı Ermenilerinin bir soykırım boyutunda felakete maruz kalmalarına yol açan tehcir uygulamasının üzerinden yüz yıl geçti. Tehcirden sonra yıllar boyunca onun sonuçlarını tamamlayan tasarrufları Türkiye Cumhuriyeti açık ve gizli biçimde yürüttü. 1915'ten bu yana geçen yüz yıl, işlenen büyük suçun tanınmasını ve bu konuda özür dilenmesini bekleyen Ermeniler için çok uzun bir süre. Daha fazla ne kadar bekleyeceğiz sorusunu sormakta bütünüyle haklılar. Konuya Türkiye toplumu katından bakınca, bu sorunla yüzleşmeye, bu konudaki tabuları yıkmaya başlamamızın tarihi on, en fazla yirmi yıl geriye gidiyor. Bu zaman zarfında alınan yolu küçümsemek mümkün değil. Daha gerilere gitmeden, sadece yirmi yıl öncesiyle kıyaslandığında Türkiye toplumunda bu konulardaki tabuların kırılmaya başladığını iddia etmek abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Ama elbette yolun daha başındayız.

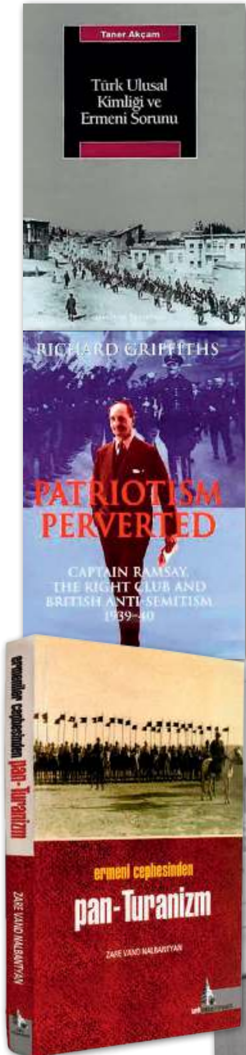
Türkiye toplumunun ortalamasını gayet iyi temsil eden Tayyip Erdoğan'ın bu konudaki inkârcılık, acıyı tanıma ve taziye, tarihçilere işi bırakma, medeniyetimiz ve kültürümüzde soykırım diye bir şey yoktur iddiasını sürekli dile getirme, elimizde milyonlarca belge var deyip istersek biz Ermenilerden daha mazlum olduğumuzu gösteririz demek arasında gidip gelen şaşkınlıkla karışık kafa karışıklığı anlamsız değildir. Yüz yıla yakın devam eden pasif ve aktif inkârcılık dünyasında bilinci yoğrulmuş bir aklın kafa karışıklığıdır bu. Tabunun yıkılması kafa karışıklığıyla başlar. ■

Akademik literatürde Ermeni meselesi

1990'lı yıllarda akademik literatürde Ermeni meselesine ilişkin patlama yaşandı. Soykırım tezini savunanlar ve buna karşı çıkan çalışmalar olduğu gibi her iki tarafı da memnun edemeyen kitaplara da rastlanıyor.

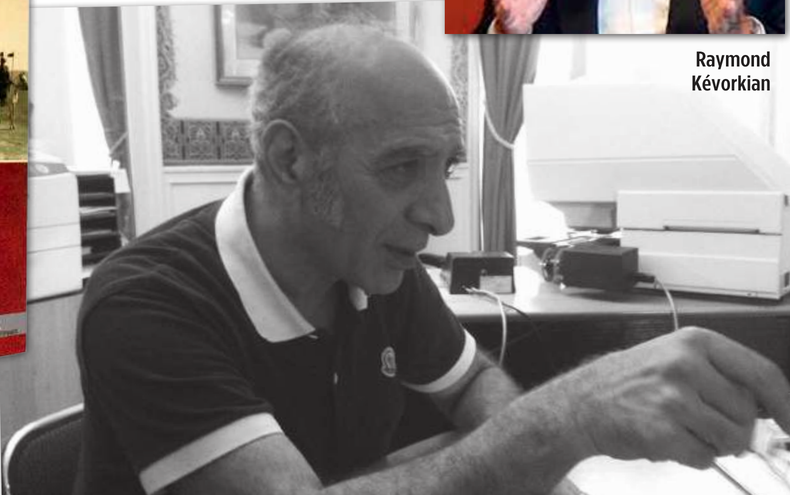
AHMET KUYAŞ

Ermeni meselesine ilişkin ilk çalışma, 1926 yılında Boston'da yayımlandığı tahmin edilen ve 2011 yılında Türkçeye de çevrilmiş olan, Zaven Nalbandian'ın "Zarevand" takma adıyla yazdığı *Ermeni Cephesinden Pan-Turanizm* başlıklı kitabıdır. Bu kitap bir ara Ermeni meselesinde bir numaralı uzman olarak isim yapmış Vahakn N. Dadrian tarafından 1971'de İngilizceye çevrilmişti (Leiden: E. J. Brill). Nalbandian'ın kitabına bir tür yanıt ve eleştiri olarak, yine Boston'da 1934'te Kapriyel S. Papazian'ın *Patriotism Perverted* adlı kitabı yayımlanmış, daha sonra ise Sovyetler Birliği'nde yapılan bazı yayınları saymazsak, uzun bir süre önemli sayılabilecek bir yayın görülmemiştir. Bu sessizlik dönemi, Richard G. Hovanissian'ın 1967'de yayımlanan *Armenia on the Road to Independence* (Berkeley: University of California Press) başlıklı kitabıyla sona ermiştir.



Akademik literatürde Ermeni meselesine ilişkin patlama 1990'larda yaşandı. Bu bağlamda en önemli yayın, daha önce yayımladığı makalelerle tanınan Vahakn N. Dadrian'ın Türkçeye de çevrilen *The History of the Armenian Genocide* (Providence: Berghahn Books) adlı eseridir. Sağlam olmayan kaynaklara dayandığı gerekçesiyle çok eleştirilen bu kitabın daha sonra birçok baskısı yapılmıştır. Günümüzde, Türkçe çevirisi geçen ay İletişim Yayınları'ndan çıkan Raymond Kévorkian'ın *Le génocide des Arméniens* (Paris: Odile Jacob, 2006) ve Ronald G. Suny'nin *A Question of Genocide* (Oxford: Oxford University Press, 2011) başlıklı eserleri, soykırım tezinin en güvenilir kitapları olarak görülüyor. Bunlara, 1992'de yayımlanan *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu* (İstanbul: İletişim Yayınları) adlı kitabıyla çıkış yapan ve daha sonra birçok İngilizce kitabıyla tanınan Taner Akçam'ın eserlerinin de eklenmesi gerekir.


Guenter Lewy


Raymond Kévorkian

Türk tarafında ise Ermeni sorununa ilişkin literatür, Esat Uras'ın 1950'de yayımlanan *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi* (Ankara: Yeni Matbaa) ile başlamış ve Kâmuran Gürün'ün *Ermeni Dosyası*'yla (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1983) sürmüştür. Günümüzde ise Fuat Dündar ve Uğur Üngör gibi araştırmacılar konuya Türkiye açısından çok daha eleştirel yaklaşıyorlar. Türkleri de Ermenileri de memnun etmeyen bir önemli kitap da, Guenter Lewy'nin Türkçeye de çevrilen *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey* (Salt Lake City: University of Utah Press, 2005). Lewy, kitabında Osmanlı hükümetinin suçlu olduğunu, ama taammüt olmadığı için soykırımdan söz edilemeyeceğini iddia ediyor. Bilindiği gibi soykırım terimini kullananlar, taammüde bakmadan, olayın boyutları nedeniyle soykırım sözcüğünün kullanılmasını istiyorlar.



En ağır cezayı yedi, toprağını terk etmedi

Hrant Dink yalnızca hakları rahatlıkla gasp edilebilen, ayrımcılığın bin bir çeşidine maruz kalan Ermenileri temsil etmiyordu. Öyle olsaydı bütün mutsuzların, bütün itirazı olanların, bütün hak hukuk peşinde koşturanların ufkunda böylesine güçlü bir ışık olarak varolmazdı.

✎ YILDIRIM TÜRKER

Hrant, Türklüğe hakaret suçundan ceza aldığında, katledilişinden bir yıl önce kendisiyle bir söyleşi yapmıştım.

Ben oturmuş Hrant'ın hikayesini dinlerken konu komşusu, balıkçı arkadaşları ve daha birçokları telefon edip gönlünü alıyor, ona olan sevgilerini hatırlatıyorlardı.

Hrant, 1954'te Malatya'da doğmuş, ailenin üç erkek çocuğundan biri. Babası terzi esnafı Haşim Kalfa. Ruhu karışık bir adam. Kumar da seviyor. Başı belaya girip Malatya'yı terk ediyor. İstanbul'a yerleşiyor. Bir yıl sonra da dedeleri anneyi ve üç kardeşi İstanbul'a taşıyor. Hrant, hayatını en çok etkileyen insanı, dedesini doğru dürüst hatırlamıyor bile. Varsa yoksa o resim. Yaz akşamları alaca çökerken Malatya'da evinin duvarına sırtını verip cilt cilt kitaplar okuyan ihtiyar. Yanıbaşımızda bir muamma gibi varolan o büyülü varlıklardan. 7 dil bilirmiş. Harput Koleji'nde okumuş. Hrant, o duvarın dibinde okuduğu koca ciltli kitapların izini sürmüş, aklı erdiğinde. Sormuş soruşturmuş, kitapların hangi ellere geçebileceğini araştırmış da bir türlü öğrenememiş o ihtiyar ne okurdu öyle uzun uzun. Şimdi diyor ki, "Ben kimim'i, köksel sürekliliğimi ararken bir yandan sevinçle 'ben buymuşum' duygusu veriyor, öte yandan ciddi bir hayıflanma duygusu. Anadolu nasıl böyle çorak oldu. " Hrant'ı en çok etkileyen, tanımadığı bir adam olmuş. Dedesi.

Hrant, duygusal bir adam. Yüreğinin freni yok. Dolu gözlerle, ceza aldığı takdirde bu memleketi terk edeceğini söylerken de samimiydi.

İstanbul'da ailesi dağılır, üç çocuk ortada kalır. Üçüne de Gedikpaşa Kilisesi'nin yetimhanesinin yolu görünür. Protestan kültürüyle büyür. Doğu kiliselerinden farklı, daha aydınlık. 7 yaşında yetimhaneye giren Hrant, diğer çocuklarla birlikte gündüzleri serada toprakla çalışır, temizlikten yemeğe her işi yapar. Kol emeğinin büyüsüyle kendini kurar, içini temiz ruhunu rüzgarlı tutar. Tuzla'daki yazlık Ermeni çocuk kampının kuruluşunda da teri vardır. Sayıları her yıl artan yetim çocuklar 3 yaz boyunca yorgunluktan bayılana kadar çalışarak yaz



kampının binalarını inşa eder, bahçenin ağaçlarını bir bir dikerler. O çocukların küçücük elleri, coşkulu yürekleriyle kurdukları, bir yanı göl bir yanı deniz olan o masal ülkesi, 1983 yılında Ermeni kilisesi vakfının elinden alınarak eski sahibine verilir. Yani devlet tarafından gasp edilir. Hrant, derinden incinir. Çünkü çocukluğun uzun yaz günlerinde, elleriyle yaratılışına katıldığı bu cennette yaşıtlarıyla birlikte çalışıp birlikte eğlenmeyi öğrenmiştir. Bir de eşiyle, Rakel'le tanışmıştır. Hrant 14 yaşındayken yetimhaneye 9 yaşında bir kız gelir. Ermeni Varto aşiretinden. Rakel, sadece Kürtçe bilmektedir, Hrant ona Türkçe ve Ermenice öğretir. Birlikte büyürler. Hrant 21'ine geldiğinde de evlenirler. Daha sonra birlikte Tuzla'daki kampın yöneticiliğini yapacaklardır. Hrant, İÜ Fen Fakültesi'nde zooloji ve Edebiyat Fakültesi'nde de felsefe okur. 12 Eylül'le birlikte zor günler. Birkaç kez gözaltına alınır. İşkenceden geçer. Solcu kimliği Ermeni kimliğiyle birleşince bir tehdit klişesine dönüşüvermiştir.

Hrant, Tuzla kampının kapatılmasıyla Ermeni kimliği üstüne düşünmeye başlar. Azınlıklar için hayatın ne kadar güvensiz olduğunu görür. Zaten artan ASALA terörü ve daha sonra patlatılan 'Kürt sorununu Ermenileştirme' propagandası Ermeni vatandaşların kendini solucan gibi hissetmesine neden olmaktadır. Apo'ya en yetkili ağızlardan 'Ermeni dölü' diye bağırıldığı, PKK'nın Ermeni kökenleri üstüne dahiyane keşiflerde bulunulduğu yıllar. Üstüne bir de Ermeni-Karabağ meselesi patlak verince, Ermeni bu topraklarda meşru, hem de resmi bir küfre dönüşmüştür. *Sabah* gazetesinin Öcalan'ın bir papazla resmini basıp 'Kanıt: Ermeni Apo işbirliği" manşetiyle Patrikhane'de toplanan Ermeni aydınları, yalanlar üstüne kurulu bu kampanya karşısında ne yapabileceklerini düşünmeye başlar. Resimdeki papaz Ermeni değil, Süryanidir. Ama bunu belirtmeyi incelikli bir ahlâki seçimle doğru bulmazlar. Türkçe bir gazete çıkarma fikri de orada doğar. *Agos*, 1996 Nisan'ında yayın hayatına girer.



Agos gazetesinin kurucularından Hrant Dink, 19 Ocak 2007'de öldürüldüğünde 53 yaşındaydı.

Hrant siyasi olarak yalnızca hakları rahatlıkla gasp edilebilen, ayrımcılığın bin bir çeşidine maruz kalan Ermenileri temsil etmiyordu. Öyle olsaydı bütün mutsuzların, bütün itirazı olanların, bütün hak hukuk peşinde koşturanların ufkunda böylesine güçlü bir ışık olarak varolmazdı. Hrant, bizatihi bir öneriydi. Bir hayat önerisi. Dayanışmanın, adil paylaşımın, kardeşliğin, coşkunun, şefkatin, karşılıklı anlayarak, hissederek varılan barışın temsilcisiydi.

Onu tehlikeli kılan da işte bu ulaşabildiği geniş alandı. Hrant, hepimiz için Heves'i temsil ediyordu. Küsmeden, içini acılaştırmadan, hevesini bir an olsun kaybetmeden anlamaya ve anlatmaya çalışan o adamın varlığı, yakınında olmasak da sanki gelecek hissimizi diri tutuyordu. Hem ne güzel bir memleketti burası. Onca uğursuza rağmen Hrant gibi bir adam da yeşeriyordu bu topraklardan. Hayat hiç de fena değildi Hrant'la.

Gülmekten ölmek *ya da* Gülmenin kısa tarihi

Her çağda, her kıtada, her kültürde hafif ya da ağır gülmüştür insanoğlu. Çok mürekkep akıtılmış konu, ne tuhaftır kan da. Neşenin, yaşam coşkusunun, hem en sert derecelere yükselebilen bir muhalefetin, bir eleştirel perspektifin kültür-sanat dünyasındaki kısa hikâyesi...



ENİS BATUR

Başka dillerde rastlanıyor mu bilmem, bizimki elveriyor: Gülmekten ölmek.

"Gülmekten öldüm" bir deyiş biçimi, bir yakıştırma tabiî: Cümleyi kuran karşımızda, sapasağlamdır; herhangi bir nedenle çok, ölesiye gülmüş olduğunu aktarır. Ben duymadım ama, ölürken gülen herhalde yoktur ya, en azından kuramsal olarak, gülerken, çok, pek çok güldüğü için ölen, bir bakıma çatlayan kişi(ler)den sözedilebilir sanırım.

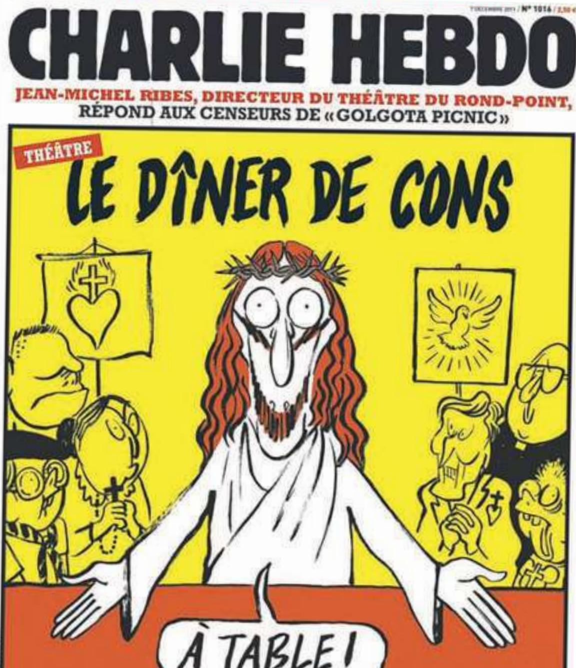
Charlie Hebdo baskınında kurşunlanan dört karikatür sanatçısı için kullanılabilir mi "gülmekten ölmek" fiili? Güldükleri, daha çok da güldürdükleri için öldürüldükleri apaçık olsa da, bu deyiş biçimi olsa olsa bir eğretileme türevi kılığında uyarlanabilir duruma (Bu çıkmayı frenkçe yazıyor olsaydım "mourire"den, o dilde böyle yazılmayan ((mourir)) bir fiilden öneri yontacaktım).

Gülmek ile ölmek arasında doğrudan bağ kuranların başında Umberto Eco geliyor: *Gülün Adı*'nda, kütüphanedeki öldürücü kitap, sayfa uçları zehir kaplanmış bir Aristoteles yapıtıdır — gülmek, Ortodoks imanın bağışlayamadığı bir edim: Gülüyorsanız, çünkü, benim gülünesi hiçbir yanını göremediğim, görmeye yanaşmadığım "kutsal"ımı da sarakaya alabilecek tıynettesiniz, bunun bedelini ödetirim. Başka peygamberleri bilemem, kaynaklar İsa'nın hiç gülmediğinin, hattâ gülümsemediğinin altını çiziyorlar. Öyleyse haklıydı: Ortada gülünecek birşey yoktu.

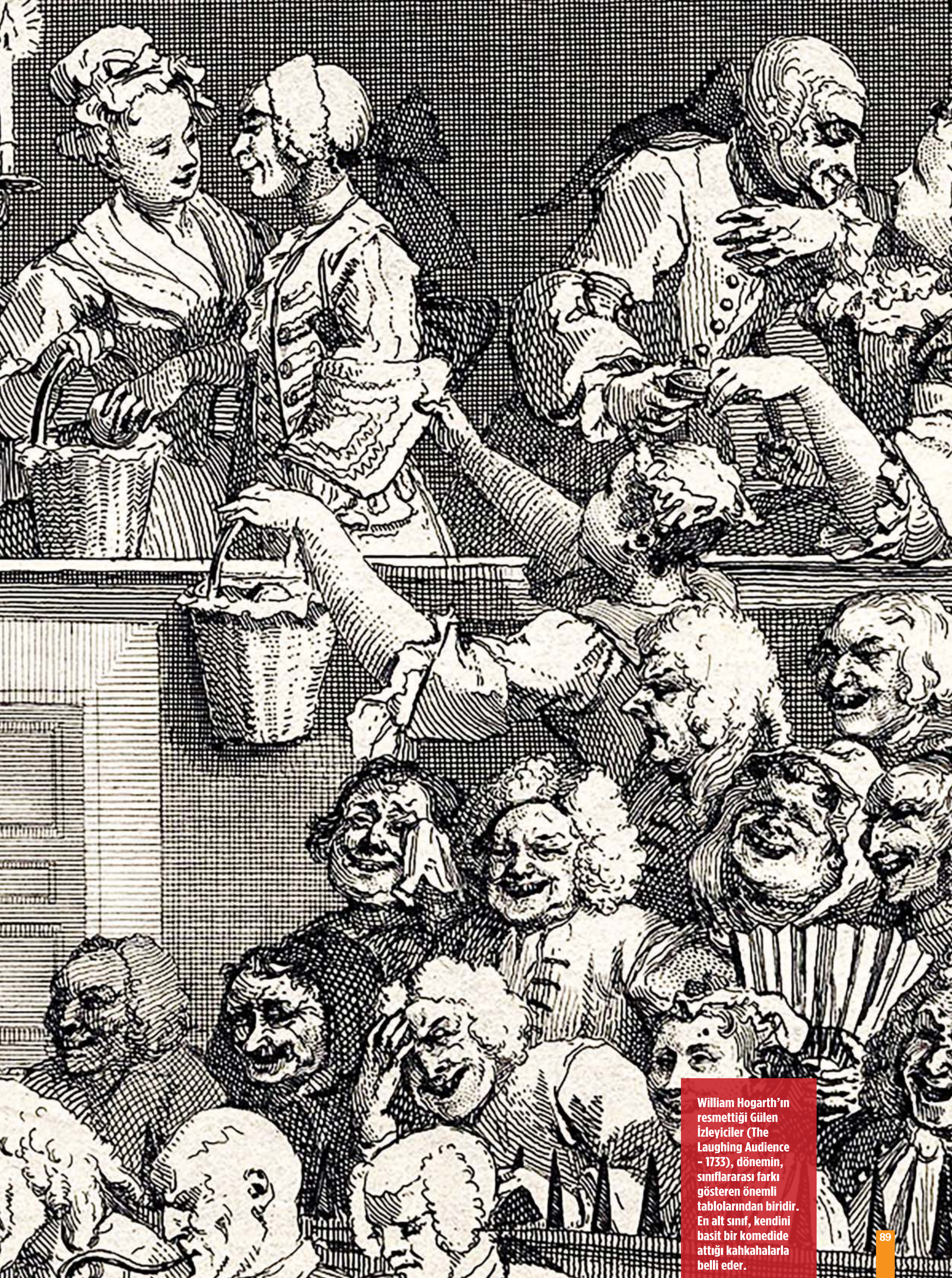
Kimse sanırım tümünü görememiştir, bir dolu İsa ikonasıyla karşılaştım bugüne dek, duvarlarda ve kitaplarda, elbet çarmıh sahnelerini ayırarak söylüyorum (orada, her hâlükârda, gülünesi bir durum olamazdı), hiçbirinde gülümseme izine gerçekten de rastlamadım. Arada, gün gelmiş, bütün imgeler zaten karaltılmıştı: Yaşadığım şehrin İkonaklazmanın doğduğu, yayıldığı, sonra da kurutulduğu yer olması öteden beri ürperti dokulu bir duygu yaratır içimde. Doğal geliyor bana bu: İskenderiye'de yaşasaydım alevlerden, Londra'da ya da Berlin'de yaşıyor olsaydım bomba seslerinden, Ninovalı olsam göktaşlarından ürkecektim. İmgelerin yasaklanması gene de daha sert bir dayatma olarak görünüyor bana: Batı'da (Reform dönemi) ve Doğu'da (1200 yıldır) yürürlükte kalmış, kaldı - o av hikâyelerinden sağ salim çıkamazdım.

Ama uzaklaşmayayım ben, konumdan. Her çağda, her kıtada, her kültürde hafif (light) ya da ağır (kara) gülmüştür insanoğlu. Kendisini, asıl ötekini, ötekileri, komşularını tiye almakta sakınca görmediğini biliyoruz. Bazen ırkçı tınılar alır o eğilim (Yahudiler, Belçikalılar, Lazlar) ama her zaman tahammülsüzlük peydahlamaz: Yahudiler Yahudi fıkralarına bayılır, Laz fıkralarının çoğunu Lazlar üretir. Yoktur, olmamıştır, olmaz diyemem ya, Yahudi fıkrası anlattı diye bir Yahudinin, Laz fıkrası anlattı diye bir Lazın adam öldürmesi sık duyulmuş olaylardan değildir.

Elimizin altında sıkı bir çalışma var: Georges Minois'nin "Gülmenin ve İstihzanın Ta-



2012'de Paris'te oynanan Golgota Picnic adlı oyun, Hz. İsa'yı uygunsuz tasvir ettiği gerekçesiyle muhafazakar Katolikler tarafından tepkiyle karşılanmıştı. *Charlie Hebdo* ise, 'kahkahalar atarak' tüm Katolikleri salaklar sofrasına davet eden Hz İsa'yı kapak yapmış ve bunun sadece bir oyun olduğunu hatırlatmıştı.



William Hogarth'ın resmettiği Gülen İzleyiciler (The Laughing Audience – 1733), dönemin, sınıflararası farkı gösteren önemli tablolarından biridir. En alt sınıf, kendini basit bir komedide attığı kahkahalarla belli eder.

rihi" (2000) bu konudaki en derli toplu yayınların başında geliyor (aynı yazarın *İntiharın Tarihi*'nin dilimize çevrildiğini anımsatalım). 2500 yıllık gülme alay etme tarihi, tepkiler, yasaklar, karşıçıkışlar arasından yolunu bulmuş. Örnekse, Fransız Devrimi sonrası parlamentoda gülmenin yasaklandığını ve ceza konusu olduğunu okuyoruz. Neyse ki kalıcılaşmamış bir uygulama: Yarım yüzyıl geçmiş, Proudhon meclisteki konuşmasını elleri kasıklarında gülerek dinleyen hasımlarına çıkışmış: "Bugün sizi güldüren, yarın sizi öldürebilir". Oysa, aynı düşünürün gülmeyi yeri geldiğinde "ilerlemenin kayıtsız şartsız aracı" saydığı da kaydedilmiş.

Düşünür demişken, gülme olgusunun filozofları enikonu kurcaladığı sır değil. Cambridge'li Quentin Skinner "Filozoflar ve Gülme" başlıklı konferansını 12 Haziran 2011'de Sorbonne'da vermişti (Bkz: *Le Monde* arşivi, sonraki gün). Demokritos/Hipokrates ikilisine ayrıca değineceğim; Skinner, antik dönemin bu konuda ilk önemli kaynağının kayıp olduğuna dikkat çeker : Aristoteles'in *Poetika*'sının ikinci kitabına belki bir gün ulaşılacaktır. Klâsik felsefenin temel çıkışlarının benzer hareket noktalarından benzer sonuçlara vardığını belirtir Skinner: Ama Hobbes ama Descartes, gülmenin ve alayın biri(leri)nin ya da bir şey(ler)in zayıflıkları, zaafları üzerinden gerçekleşmesini hoş karşılamamışlardır: Bu durumda kötücül yanı ağır basan bir ifadedir gülme — bir adım ötesine, ibliscil sıfatını yeğleyen Baudelaire'le geçilecektir.

Ortaçağ üzerinde dev bir işin altından kalkan Jacques le Goff (*Bir Başka Ortaçağ*, 1999), Hıristiyanlığın hükümranlığının Aristoteles'in "gülmek insana özgüdür" (başka hiçbir canlının gülmediği kesin midir, başka türlü gülüyor olamazlar mı?) şiarını yıkmak için hayli didindiklerini vurgular: Ortaçağ boyunca, kilisede ve manastırlarda, başta Albertus Magnus ve Aziz Thomas, bir dizi kapsamlı metnin gülmek fiiline odaklandığını, gülmenin kültürel ve ideolojik bir fenomen olarak yasaklandığını, çünkü gövdenin alt bölgesinden, dolayısıyla kirlenmiş halde yukarı çıkıp ağza yerleştiğini örneklerle kanıtlar tarihçi.

Hümanist dönem, bu çatık kaş bakışı zedelemeyi başaran çıkışlara sahne olmuştur. Erasmus, ironiye aslan payı tanımış, Rabelais'nin yapıtı kafatasının içine sıkıştırıldığı mengenenin vidalarını epey gevşetmiştir. Tıkalı damarlar usul usul açılacak, önce Lichtenberg ve Swift gibi büyük ustalar sökün edecektir.

Skinner, asıl herşeyi tersyüz eden diklenmenin Nietzsche'den geldiğini anımsatır: "Gülmeye kötü bir şan yüklemeye çalışan düşünürlere" tokadı basar, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* kitabında "işi gülmeye ayırdıkları pay üzerinden filozofları sıralandırma rizikosunu almaya dek götürebilirim" sözüyle noktayı koyar.

Aslına bakılacak olursa, gülmeye karşı çıkanların da, temkini elden bırakmaksızın yaklaşanların da ortak kaygısı, kaynağında yerine göre küçümsemenin (dolayısıyla büyüklenmenin) ya da ötekinden (farklı olandan) nefretin yeraldığı kanısı ya da inancıdır. Cicero'dan Descartes'a, Robert Burton'dan Hobbes'a varlığı belirgin bu kötücüllük güdüsü bir çırpıda bertaraf edilebilecek görüşlerden midir? İstihza ve alay tarihinden çok sayıda örnek, sorunu tartımlı biçimde ele almayı zorunlu kılıyor.



Hitler'in parodisi

Charlie Chaplin, 1930'larda Naziler tarafından "mide bulandırıcı küçük Yahudi maskarası" olmakla itham edildi ve filmleri Almanya'da yasaklandı. Ünlü komedyen ise, cevabını, 1940'taki ilk sesli filmi *Büyük Diktatör* (Great Dictator)'le verdi. Adolf Hitler'le dalga geçen Adenoid Hynkel tiplemesiyle 'politik yergi'nin zirvesine çıkan filmi Hitler'in iki kez izlediği ve bol bol güldüğü söylenir. Filmin Almanya'daki gösterim yasağı 1958'e dek sürecekti.

Gülmeyi, neşenin ifadesi olarak görüyor düşünürler. Neşenin ne sakıncası olabilir? Castiglione'nin ya da Hobbes'un, neşeyle atbaşı alay etme güdüsünün devreye girdiği yönündeki kanıları her durumda doğru değildir, bazı durumlarda olabilir. Baudelaire'de bu bakış açısı, "nefretli kibir"i gülmenin kökünde gösterecek ölçüde abartılı bir boyut alır. Mizahın kendimizi hafifletmek, bazen yüceltmek uğruna başkalarını aşağılamayı hedeflediği fikri bir kefedeyse, karşı kefede Skinner kaynaklardan sıkı bir soruyla sorunu dengeler: Yenidoğanlar, öyleyse, neden gülmektedir? Bu davranışın fizyolojisini kötücüllükle, kibirle açıklamayı tekleten soru. Bana öyle geliyor ki, gülmek iki kutuplu bir fiil.

Bergson'un, felsefenin ve konunun modern bir klâsiği olarak görülen kitabı Gülme (1940), ruhsal ve toplumsal cepheler arasında mekik dokur, gülmeyi bir uygarlık ölçütü sayar. Komik karmaşık bir örgü sunar ve Eski Yunan'dan bu ya-





na sanatsal/yazınsal düzlemde ağırlıklı yerini korumuştur. *Komedyen*'in yalnızca güldürmeyi bilen, bu işleve ayarlı bir oyuncu olmadığı bilinir. Dahası, geniş kitleleri evrensel düzeyde güldürmeyi (ve koşut olarak düşündürmeyi) başaran ustaların özel yaşamlarında son derece ciddi insanlar olduklarının üstünde durulmuştur: Chaplin, Buster Keaton, Jerry Lewis. Mizahın önderleri arasında, Karl Kraus'tan Aziz Nesin'e, benzer portrelere rastlanır.

Bergson'un metni canalıcı bir benzetmeyle bitiyor: Gülmenin, "denizin yüzeyinde dalgalar harekete geçerken köpük nasıl oluşuyorsa, insan bünyesinde tıpatıp aynı doğallıkla gerçekleştiğini" ileri sürüyor düşünür ve bunun toplumsal yaşamın yüzeysel başkaldırılarını temsil ettiğini ekliyor.

Gelgelelim, öteki ucun tedirginliğini tersyüz etmeye yetmiyor bu bakış açısı. Yürürken düşene gülmek belki çok zalim bir tutum olarak görülmeyebilir; ama çirkinle, sakatla, alışılmadık olanla, farklıyla alaya gelince iş o tepki bir başka tepkiyi tetikleyebiliyor: Öfke. Aristoteles, Retorik'in ikinci kitabında (Mehmet H. Doğan çevirisinden aktarıyorum), cümleyi toparlamış: "Bizimle alay eden, eğlenen ya da bizi sarakaya alan kimselere öfkeleniriz, çünkü böyle bir davranış küstâhlıktır". 2300 yaşındaki bu cümleyi doğrulayalım doğrulamayalım, 7 Ocak 2015 günü yaşanan kabul edilmez kıyımın açıklamasını içinde taşıyor. Alttan alta haklılık payı mı arıyorum saldırının arkasında, son tasam olurdu bu: Durumu ve sorunu görmeye, anlamaya ve tartmaya çalışıyorum. Kişisel düşüncem bellidir: Mizahın en karasına konu edilemeyecek hiçbir değer olmamalıdır. Ve her birey işe kendini hedef tahtasına koyarak, orada kabulünü sınayarak koyulmayı öğrenme köprüsünden geçmelidir — bir içterbiye hattı.

Gülmeye sınır tanımamaktan dem vuruyorum. Buna karşılık, sınır koyanların gerekçe ve önerilerini nesnel biçimde ele alarak tartmak da işimiz olmalı. Skinner, gülmenin denetlenmesini salık verenlerin arasında seçkinlere özgü davranma biçimlerini yüceltenlerin bulunduğuna dikkat çeker: Yüksek sesle, taşkın üslûpla, şirazesinden çıkmış kahkahalarla gülmeyi yakışıksız bulan soylu sınıf temsilcileri, çıkarılan sesleri de, yüzün büründüğü ifadeleri de çirkin ve uygunsuz saymışlardır. Yerine gülümseme önerilir: İngilizlerin sub-laugh, Frenklerin sous rire deyişiyle karşıladıkları bu tavır bir bakıma bıyıkaltı gülüş ile eşdeğerlidir. Gelgelelim, burada da züppece, büyüklenici, dolayısıyla kibirli davranışın ta kendisini görenlerin sayısı azımsanamaz. Mona Lisa'nın dudaklarındaki belli belirsiz gülümseme tipik örneği: Kimine göre mahçup, kimine göre sinsi ya da muzip, insanoğlunun hiçbir konuda görüş birliğine varamadığı kesin.

Sırıtmadan kahkaha zincirine bir yelpazeye yataklık ediyor gülmek fiili. Çok mürekkep akıtılmış konu, ne tuhaftır kan da. Arkasında hem neşenin, yaşam coşkusunun, hem en sert derecelere yükselebilen bir muhalefet biçiminin, bir eleştirel perspektifin hikâyesi bekliyor.

'Gülen filozof' Demokritos

Antik Yunan döneminin 'gülen filozof'u Demokritos (MÖ. 460-370) sürekli gülerek dolaşır, insanların aptallığıyla açıkça alay ederdi. Önemli bir bilim insanı ve atom teorisinin kurucularından olduğu halde uzun süre ciddiye alınmadı, sevilmedi.

Vefa dört büyüklerden biriyken…

1940'lı ve 1950'li yılların en ünlü futbolcularından biri olan, adı dönemin en sıkı takımlarından Vefa'yla özdeşleşmiş Galip Haktanır'ın anıları, yalnızca futbol dünyasına değil dönemin günlük yaşamına, insan ilişkilerine ve İstanbul'una dair de önemli ipuçları sunuyor.

ONAT S. DOĞAN

Takımının on bir mevkiinin on birinde de görev yapmış bir futbolcu düşünün. Üstüne üstlük bu futbolcu, kendi döneminde Türk futbolunun dört büyükleri kabul edilen Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe ve Vefa'nın dördünde de oynamış olsun. Bu şaşırtıcı başarının sahibi olan Galip Haktanır'ın ya da daha çok bilinen adıyla Kör Galip'in anıları İletişim Yayınları'ndan çıktı.

Fethi Aytuna'nın yayına hazırladığı anılar, 1940'lı ve 1950'li yılların en ünlü futbolcularından birinin spor yaşamının yanı sıra dönemin ekonomisine, günlük yaşamına, insan ilişkilerine ve İstanbul'una dair çok önemli ipuçları içeriyor.

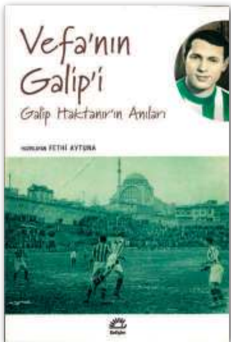
Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü 1921'de Bursa İznik'te doğan Galip Haktanır'ın çocukluğunun ilk yılları İzmir'de geçer. Anne tarafı Yugoslav göçmeni olduğu için, göçmenleri yerleştirme komitesi aileyi Alsancak'ta Rumların boşalttığı bir eve yerleştirmiştir. Daha eve yeni gelmişlerdir ki, annesi mangalı yakar ve birden patlamalar olur. Fırlayan parçalardan biri Galip'in sağ gözüne gelir ve göz kapağının hareket etmesini sağlayan sinirleri harap eder. "Yunanlıların mangala gizlediği patlayıcıların beni daha bebekken öldürmesinden veya gözümü kaybetmekten şans eseri kurtulmuştum" dediği olay görme yetisini etkilemez ama bıraktığı iz ileride "Kör Galip" adını almasına neden olacaktır.



26 Eylül 1948, Vefa 4-Apollon 0. Ayaktakiler: Abdullah, Bülent, Varol, Turhan, Muammer, Mustafa, Şükrü, Galip. Oturanlar: Zeki, İsmet, Recep, Nevruz.

6 yaşındayken, henüz 27'sindeki babasını kaybeder. Ertesi yıl dedesinin yanına, İstanbul'a yollanan Galip ilkokula burada başlar. Dördüncü sınıfta köklü eğitim kurumu Darüşşafaka'nın sınavlarına girer ve kazanır.

Sporcu olacağı daha Darüşşafaka'nın ilk yıllarında



VEFA'NIN GALİP'İ GALİP HAKTANIR'IN ANILARI
Yayına Hazırlayan: Fethi Aytuna
İletişim Yayınları
168 sayfa, 15 TL

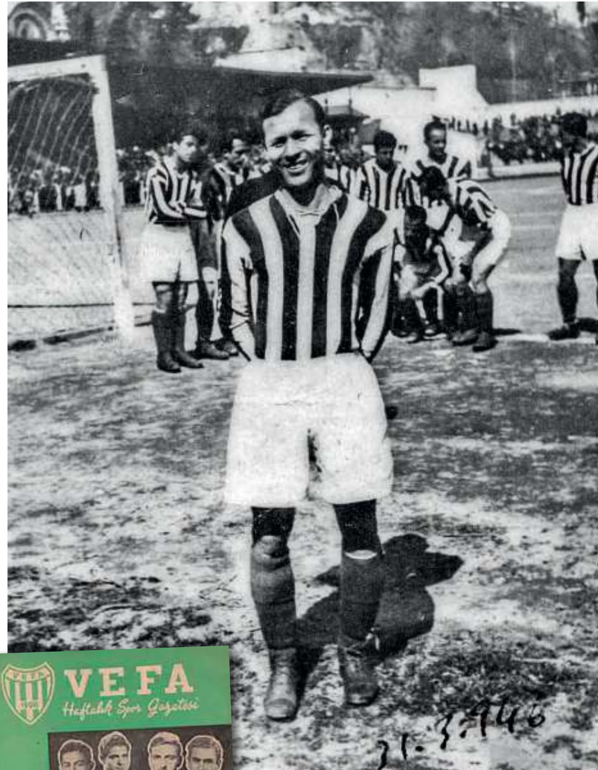


Galip Haktanır, Şeref Stadı'nda oynanan Beşiktaş-Vefa maçında şut çekiyor. Pozisyonu izleyen iki Beşiktaş efsanesi Hakkı Yeten ve Süleyman Seba (solda).

belli olmuştur. Orta kısımdayken futbol ve voleybol takımlarının kaptanıdır. Masa tenisinde okul birincisidir ve kendi ifadesiyle, "Atletizmle de uğraşır". Aynı yıl okul dışındaki ilk futbol takımında, Feneryılmaz kulübünün genç takımında oynamaya başlar.

Dokuzuncu sınıftayken okul maçlarında kendisini izleyip beğenen Beşiktaşlı yöneticiler, Darüşşafakalı bir ağabeyi vasıtasıyla çağırırlar Galip'i. A takımlarının maçlarından önce B takımlarının oynadığı o dönemde, Beşiktaş B takımının santrforu olur. Kulüpten, her maçtan sonra 1 lira cep harçlığı ve öğle yemeği için yemek çeki almaktadır.

Lise son sınıfta Galatasaray'a gider. Okuldan ayda 40 kuruş harçlık alan Galip, Galatasaray'dan ayda 10 lira kazanacaktır. Bir süre oynadığı Galatasaray'la uzun soluklu bir sözleşme imzalamak üzereyken Fenerbahçeli arkadaşlarının ısrarları ve zorlamaları sonucu sarı-lacivertli kulübe transfer olur. Fenerbahçe dönemi de kısa sürer.





Galip Haktanır'ın çıkardığı Vefa dergisinin 14 Eylül 1953 tarihli ilk sayısı.

1942, adının önüne yapışacak "Vefalı" lakâbını aldığı yıldır. 1942 sonunda transfer olduğu Vefa'da ilk resmi maçına 1943'ün Ocak ayında çıkar. 1957'de futbolu bırakana kadar orada oynayacak, üç büyük kulüpten de yeni teklifler almasına rağmen Vefa'yı bırakmayacaktır.

Vefalı Galip'in kuşağındaki futbolcular, kendilerinden sonra gelecek futbolcu nesli gibi yalnızca futbol oynayarak geçinemezler. Hele Galip Haktanır gibi aile kurup çoluk çocuğa karışmışlarsa geçinmeleri imkansızdır. Haktanır da ailesine bakabilmek için futbol dışında bir işle meşgul olmak zorundadır. 1950'de marangoz olan kardeşiyle birlikte bir mobilya atölyesi açar. "Sabahları erkenden atölyeye gidip hesap işlerine bakıyor, maç ve antrenman saatlerinde kulübe gidiyordum" diye anlattığı yorucu dönemden sonra bir de mağaza açacak ve maddi açıdan biraz ferahlayacaktır.

Futbolculuğu bittikten sonra kursa gidip antrenör sertifikası alsa da antrenörlüğü bir meslek olarak görmez. Ama Vefa'nın başı ne zaman sıkışsa yardıma koşar. Kimi zaman antrenör olur, kimi zaman genel kaptan. Artık futbolcu değildir ama hâlâ Vefalı Galip'tir. Öyle olmasa, Vefa takımı üst liglerden, göz önünden uzaklaşalı bu kadar zaman geçtikten sonra hâlâ Vefalı Galip diye anılmazdı belki de.

Yayın dünyamız, futbol kitapları alanında 20 sene öncesine göre çok daha iyi durumda. Özellikle futbol üzerine yazılmış epey sıkı araştırma kitapları var artık. Ancak anı kitaplarında aynı durumda olduğumuzu söyleyemeyiz. Ne yazık ki diğer alanlarda olduğu gibi futbol dünyasında da anılarını yazanlar çok az. Bunun nadide örneklerinden biri olan *Vefa'nın Galip'i*, futbolun gerçekten amatör ruhla oynandığı bir dönemi ve muhteşem bir futbolcunun yaşamını tanımak isteyenlerin kaçırmaması gereken bir kitap.

Nebatat ile beşeriyetin sıradışı ilişkisi


Kabak

Bitkilerle insanların binlerce yıldır süren ilişkisinin tarihinin anlatıldığı *Olağanüstü Bitkiler*, en temel ihtiyaçlarımız için muhtaç olduğumuz bitkilerin insan ırkını nasıl değiştirip dönüştürdüğünü anlatıyor.

SİNAN YÜCEL



DÜNYAMIZI BİÇİMLENDİREN OLAĞANÜSTÜ BİTKİLER
Helen – William Bynum
Çeviren: Begüm Kovulmaz
Oğlak Yayınları
240 sayfa, 100 TL

Binlerce yıldır ilişkide olduğumuz bitkiler yalnızca besin zincirimizin temelini oluşturmuyor. Barınma, giyinme, ulaşım ve hastalıklarımızı tedavi etme için de onlara muhtacız.

Helen ve William Bynum *Dünyamızı Biçimlendiren Olağanüstü Bitkiler* kitabında 69 ayrı bitkiyi sekiz başlıkta değerlendiriyorlar. Hububat, baklagiller, kök ve yumru bitkiler gibi temel tarım ürünleri de var kitapta, endüstride kullanılan bitkiler de. Tarih boyunca girdiği mutfakları kimi zaman radikal biçimde etkilemiş baharatlardan da söz ediliyor, kokain ve esrarın hammaddesi koka ve hint kenevirinden de. Bitkilerin yalnızca “işe yaraması” gerekmiyor elbette. İnsanlık tarafından yalnızca güzelliği nedeniyle yüceltilen bitkiler de kitapta epey yer tutuyor.


Muz

Kitapta çok hoş anekdot ve bilgiler var. 1562’de Amsterdam’a getirilen ilk lale soğanlarınden satın alan bir tüccarın bu soğanları yemeklik soğan gibi yağ ve sirkeyle pişirmesi, 15. yüzyılda Almanya’da safranın içine öğütülmüş zerdeçal kökü ilave eden sahtecilere yakılma ya da diri diri gömülme cezası verilmesi, sarımsak yiyip kokular saçarak tapınağa gidenin rahipler tarafından kovulmaya sebep olduğu eski Mısır’da işçi ücretlerinin soğan ve sarımsakla (ve akrabaları pırasayla) ödenmesi, 1908’de piyasaya sürülen ve bugün çay tiryakileri tarafından haklı olarak yerden yere vurulan sallama çayın bir zamanlar yalnızca seçkinlerin içtiği bu içeceği demokratikleştirmesi bu bilgilerden yalnızca birkaçı.

Dünyanın en ünlü botanik bahçesi olan, İngiltere’deki Kew Kraliyet Botanik Bahçeleri’nin muhteşem koleksiyonundan seçilmiş illüstrasyonlar kitabın aynı zamanda çok hoş bir “seyirlik” olmasını da sağlamış.


Ormangülü


14. yüzyıldan beri bilinen Aleatico üzümü.

Amazon nilüferi


Yunan ordusu Anadolu'da neden yenildi?

1919-1922 yıllarında Anadolu'da savaşan Yunan ordusunu yenilgiye götüren yılgınlığın sebepleri nelerdi? Askerler arasındaki komünist propaganda ne kadar etkiliydi? Benlisoy'un kitabı bu soruların yanıtını arıyor.

AHMET KUYAŞ



KAHRAMANLAR KURBANLAR DİRENİŞÇİLER
Trakya ve Anadolu'daki Yunan Ordusunda Propaganda, Grev ve İsyan (1919-1922)
Foti Benlisoy
İstosYayınları
128 sayfa, 10 TL

Foti Benlisoy'un bu küçük kitabı, modern Yunan tarihçiliğinde çok önemli bir yeri olan "Küçük Asya Harekâtı"na, yani Türkiye tarihçiliğinde de çok önemli bir yer tutan, bakış açılarımıza göre "Mütareke Dönemi", "Millî Mücadele", "Kurtuluş Savaşı" veya "Anadolu Savaşı" dediğimiz döneme ilişkin. Konusu ise çok nazik bir konu: Yunan ordusunun yenilgisinde "asker grevi" de denilen, hem savaş yılgınlığı, hem de savaş karşıtı propaganda sonunda ortaya çıkan disiplinsizliğin ve dağınıklığın rolü.

1912 yılından beri savaşmakta olan Yunanistan'ın, bütün kazanımlarına karşın, daha 1920 sonbaharında savaş istemediğini, Venizelos'a tattırdığı seçim yenilgisinden biliyorduk. Böylece başa geçen kralcı hükümetin de savaşa devam etmesinin, Anadolu'daki Yunan askerlerinin moralini bozduğunu da tahmin edebiliyorduk. Benlisoy'un çalışması, bunu gayet güzel kanıtlıyor. Ayrıca Benlisoy, bu moral bozukluğu ve isteksizlikte komünist propagandanın ne ölçüde bir rolü olduğunu da irdeliyor ve bu etkenin yabana atılmaması, ama çok da abartılmaması gerektiğini gayet ikna edici bir biçimde okurlarına veriyor.

Ancak, General Trikupis ve çevresindekilerin çabalarının boşa çıkmasını, yani Afyonkarahisar-Dumlupınar savaşlarında yenilen Yunan ordusunun yeni bir cephe oluşturamamasını açıklayan nedenleri bir yana bırakacak olursak, yazarın öne sürdüğü "asker grevi" tezi pek ikna edici değil. Anlaşılan o ki, Türk saldırısı başarılı olduktan sonra birçok Yunan askeri, "tamam; bu iş burada bitti, biz artık eve gidiyoruz" demiş ve Trikupis gibi toparlanmayı hedefleyen subaylarını dinlememiş. Bu, başlı başına önemli bir tespit. Yepyeni bir tespit olup olmadığı konusunda, askerî tarihin Yunan tarafını bilmediğim için, bir şey diyemem. Ama Benlisoy'un bu süreci anlatan sayfaları hem ibret verici hem de ikna edici. Ancak, bu askerlerin artık savaşın kaderinin belli olduğu bir dönemde Sakız, Midilli ve Tekirdağ'da yaptıkları serkeşlikler ya da çıkardıkları isyanların, iki-üç hafta önce yaşanan muharebelerdeki tutumlarını açıklama malzemesi olarak kullanılmasını yadırgadığımı itiraf etmeliyim. Bunda, 26 Ağustos'ta başlayan Türk saldırısı sırasında birçok Yunan birliğinin mevzilerini inatla savunduklarını, birkaç noktada da Türkleri hiç ilerletmediklerini biliyor olmamızın birinci derecede rolü var. Dolayısıyla Benlisoy'un kitabının, çok ilginç bir konuya eğilmiş ve en azından Türkiye'de iyi bilinmeyen ayrıntılara dayanmış olmasına karşın, biraz dağınık bir çalışma olduğunu söylemem gerekiyor.





Türkiye'de anti-komünizmin yükselişi



ABD'nin başını çektiği Batı bloku ile Sovyetler Birliği öncülüğündeki Doğu bloku arasında, en yoğun dönemi 1945-1962 yıllarında yaşanan Soğuk Savaş'ın Batı tarafından benimsenen sosyalizm karşıtlığı, Türkiye'de resmi ve sivil çevrelerin yaygın görüşü oldu. Cangül Örnek, Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin "Genç Sosyal Bilimciler" ödülünü kazanan çalışmasında Soğuk Savaş'ın ve özel olarak ABD'yle yakınlaşma sürecinin Türkiye'nin entelektüel hayatında yarattığı değişimleri başarıyla irdeliyor.

Faşizm deneyiminin getirdiği karamsarlığın ve II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımın Avrupa'nın entelektüel gücünü sarsması karşısında, ABD'nin bilim, sanat ve fikir alanında kurduğu hegemonya, Türkiye'deki Soğuk Savaş dönemi antikomünist histerisinin ABD'deki ile benzerlikleri ve bu histerinin her iki ülkenin düşünce hayatı üzerinde kurduğu baskı, 1950'li yıllarda başta Holywood filmleri olmak üzere ABD menşeli kültürel ürünlerin Türkiye'de yaygın olarak tüketilmeye başlanmasının etkileri kitapta tartışılan konulardan bazıları. Yazar, Soğuk Savaş antikomünizminin Türkiye'de sosyalist aydınlar hariç, farklı ideolojilerden beslenen fikir çevrelerinin uzlaşma ve yakınlaşma noktası olmasının nedenleri üzerinde de duruyor.



TÜRKİYE'NİN SOĞUK SAVAŞ DÜŞÜNCE HAYATI
Cangül Örnek
Can Yayınları
400 sayfa, 29.50 TL

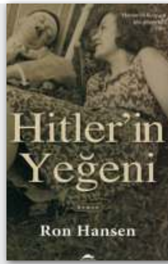
Söyleşi



TÜRKLERİN TARİHİ
İlber Ortaylı
Timaş Yayınları
318 sayfa, 19.50 TL

İlber Ortaylı'nın söyleşi formundaki kitabı, göçebe bir kavimken Ortadoğu'nun güçlü uygarlıklarından birini kuran Türklerin kökeni tartışmalarıyla başlıyor. Ardından Orta Asya'dan Anadolu'ya göç edip bölgeyi Türkleştirmeleri, kazanılan önemli savaşlar ve toprak kayıplarıyla bugünkü halini alan Anadolu'nun hikâyesi, Türk adının nereden geldiği tartışmaları gibi konulara yer veren kitap sadece Türklerin değil bölgedeki diğer halkların tarihine dair de önemli bilgiler içeriyor.

Roman



HİTLER'İN YEĞENİ
Ron Hansen
Çeviren: Ayşegül Pomakoğlu
Maya Kitap
336 sayfa, 18 TL

Ron Hansen'in romanı, Hitler'in hayatını arka plana alarak, üvey ablasının kızı Geli'yle arasındaki gergin ve rahatsız edici ilişkiyi anlatıyor. Geli'nin doğumuyla başlayan hikâye,1932 yılındaki trajik ölümüyle son buluyor. Acımasızlık ve nefretle yoğrulmuş Hitler'in nasıl korkutucu bir güç haline geldiğini, özel hayatının dehşet verici sırlarını tüm dünyadan saklamak için neler yapabileceğini, tarihin karanlık sayfalarında kaybolup gitmiş yeğeninin gözünden okuyoruz.

Araştırma



SULTANIN KULLARI
Nida Nebahat Nalçacı
Verita Yayınları
174 sayfa, 17 TL

Kitabın ana unsuru, Osmanlı Devleti tarafından esir edilen, tam bir hukuka tabi olmayan, şansları yaver giderse "imtiyazlı kul" statüsüne ulaşabilecek ama genellikle işgücü olarak kullanılan insanlar. Yazar, sunuş yazısını Suraiya Faroqhi'nin kaleme aldığı çalışmada, erken modern dönem İstanbul'unda şehir nüfusunun hatırı sayılır bir kısmını oluşturan kölelerden savaş esiri olarak şehre getirilenlerin varlığını, belgeler ve anlatılar yoluyla aktarıyor.



Firar etmek zeka ister

Japonya'dan başlayarak dünyanın birçok yerine yayılan ve içi maceralarla dolu "gerçek kaçış oyunları" Türkiye'de de çok sevildi. Bu oyunlar sanal olanla gerçek hayatın ne kadar iç içe olduğunun ve birbirine ne kadar ilham verdiğinin de kanıtı.

İPEK CENT

Gerçek kaçış oyunları, video oyunlarının aksine tamamen dokunmakla, fiziksel olanla ilgili. Ortalama bir saat boyunca kapalı bir alanda arkadaşlarınızla beraber kafa patlatırken odanın içinde hapsolduğunuz duygusu hiç kaybolmuyor. Eşyaları çekip iterek gizli nesneler keşfediyor, gizemli şekillerin anlatmaya çalıştıklarını, sıradan nesnelerin sakladığı şaşırtıcı sırları kullanarak ortaya çıkarıyor ve size verilen zaman içinde odadan kaçmanızı sağlayacak bulmacaları arkadaşlarınızla hararetle tartışarak çözüyorsunuz. Dakikalarca çözmeye çalıştığınız bir bulmacanın sonunda elde ettiğiniz şifreyle kasayı açarak, odanın sakladığı hikayeden bir parça daha öğrendiğinizde, çocukluğunuzda hayal gücünüzle yaratıp içinde kendinizi kaybettiğiniz maceralı oyunların keyfini tekrar yaşıyorsunuz. İki dünyanın bir araya geldiği bu yeni tür oyunun odalarında, mahallenin sokaklarını savaş alanlarına çeviren, terkedilmiş evlerin çöp dolu odalarını doğaüstü gizemlerle dolduran, iki oyuncak bebekle aile dramları yaratan çocuksu hayal gücünüz ve macera duygunuz tekrar karşınıza çıkabilir.

Türkiye'nin pek çok şehrinde oynanmaya başlayan ve hızla yayınlan gerçek kaçış oyunları 2-5 kişi arasında oynanıyor ve 60 dakika içinde bu odalardan çıkmanız gerekiyor. Odaların içindeki büyük eşyaları yerinden oynatmanız beklenmiyor. İhtiyacınız olan şey iyi bir araştırma, ekip çalışması ve yaratıcı bakış açısı. Kaynağını tarihten alan oyunlardan birkaçını sizler için seçtik:



1550'de Mathio Pagani'nin yaptığı Hurrem gravürü

BRITISH MUSEUM KOLEKSİYONU

PİRÎ REİS'İN KAYIP HAZİNESİ

Maceraya bir denizcinin evinde başlıyorsunuz. Pirî Reis'in gerçek haritasından uyarlanan ve herkesin okuyabileceği şekilde enlem/boylam eklenen haritanın yardımıyla, odadaki antik bilmeceleri çözerek hazineyi ve peşinizdeki katilden kurtulmanın yolunu bulmalısınız. Tüm aksesuarların tek tek özenle bulunup yerleştirildiği odadaki ambiyans kendinizi gerçek bir hazinenin peşindeki bir seyyah gibi hissetmenizi sağlıyor.

1481'de 16 yaşında denize açılan Pirî Reis, 1511'de memleketi Gelibolu'ya çekildi ve çizimlerinden, gözlemlerinden, topladığı belgelerden yola çıkarak ünlü dünya haritasını çizdi. Bu harita-

nın, sadece altıda birini oluşturan ve Orta-Güney Amerika kısımlarını içeren bir parçası bugüne ulaşmıştır.
TescapeR
tescaperevdenkacis.com

OTTOMAN

Kaşıkçı Elması'na dair bir rivayetten yola çıkan oyun, Sultan tarafından öldürülmüş ve mal varlığına el konmuş Tepedelenli Ali Paşa'nın evinde başlıyor. Baştan aşağı Osmanlı tarzında döşenmiş olan evde yapmanız gereken, kıyıda köşede saklı ipuçlarını değerlendirerek, bu oyun için özel olarak üretilmiş mekanizma ve düzenekleri kullanarak yeniçerilerden önce Kaşıkçı Elması'na ulaşmak.

Kaşıkçı Elması'nın gerçeğe en yakın hikayesine göre, 1679'da İstanbul'un Eğrikapı semtinde mezbelelikte saydam bir taş bulunur ve üç kaşık karşılığında takas edilir. Ardından bir kuyumcu taşı kaşıkçıdan 10 akçeye satın alır, ancak elmas olduğu ortaya çıkınca kuyumcubaşı bir kese altın karşılığında taşı ele geçirir, ancak haber etrafa yayılınca taş IV. Mehmed'in hatt-ı hümayunu ile hazineye girer.
MazeUp
mazeup.com

HURREM SULTAN

Osmanlı Sarayı'nın komplolarla çalkalandığı bir dönemde, Kanuni'nin gözbebeği Hurrem Sultan'a bir tuzak kurulur. Onu bu tuzaktan kurtarmak ve Hurrem'in kahraman ekibi olmak için odasını köşe bucak karıştırmanız, gizli şifreleri bularak değerlendirmeniz ve son olarak anahtarı bularak odadan çıkmanız gerekiyor.

Adı Farsça "sevinçli, şen, mutlu" anlamındaki 'hurrem'den gelen Hurrem Sultan'ın odası Beyazıd'daki Eski Saray'daydı. Bu sarayın bir diğer adı da "Gözyaşı Sarayı" idi. Topkapı Sarayı'nın Harem dairesi yapıldığında Hurrem Sultan öleli 20 sene olmuştu.
Escape Planet
escapeplanet.com

DA VİNCİ ATÖLYESİ

Büyüleyici Rönesans atmosferinde, yüzyılın dahisi Leonardo da Vinci'nin atölyesindesiniz. Dolayısıyla zor olduğu kadar yaratıcı bilmecelere de hazırlıklı olmanız ve bol bol analitik zeka kullanmanız gerekiyor. Aksi takdirde bu atölyeden çıkmanız kolay değil.

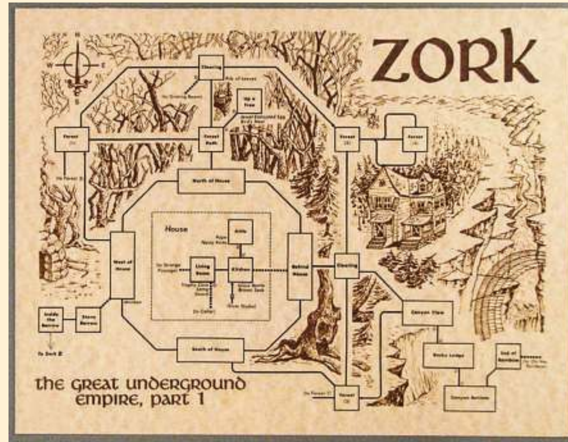
Leonardo da Vinci, kendine ait ilk atölyesini 1478'de Floransa'da kurmuş ve dört sene boyunca çalışmalarını burada sürdürmüştü. 2005'te Floransa'da Santissima Annunziata Bazilikası'nda üstadın 1500'lerin başında uçuş ve diğer bilimsel çalışmalarını yaptığı gizli laboratuvarı bulundu.
Escape34
escape34.com

TEKNOTARİH

Kaçış oyunları: Sanaldı, gerçek oldu

✎ BARAN AKKUŞ

Bilgisayar yazılımcısı William Crowther, komutlar ve bulmacalarla ilerlenen *Colossal Cave Adventure* adlı oyunu yazdığında yıl 1975'ti. Oyun, mantık ve zeka kullanmayı gerektiren, şifre ve ipuçlarıyla dolu 'macera' (adventure) türüne de ismini verdi. *Zork*, *Myst*, *Monkey Island* gibi klasikler, türü mütevazı öncüllerinden çok daha ileriye taşıdı. Toshimitsu Takagi'nin 2004'te oyunu *Crimson Room* (Koyu Kırmızı Oda) ise macera türünün bir alt kategorisi olan 'escape the room' (odadan/evden kaçış) oyunlarının, başta Japonya olmak üzere, internette hızla popülerleşmesinin ilk adımıydı. *Crimson Room*, oyuncunun odada bulduğu nesneleri ve ipuçlarını kullanarak mekandan kaçmaya çalıştığı basit bir bilgisayar oyunuydu ve aynı mantığa sahip binlerce benzer oyunun atası haline geldi.



Hayatını para peşinde koşarak harcayamayacağına karar verip işinden ayrılan maceraperest girişimci Takao Kato ise insanları gerçek hayatta bir araya getirecek bir fikir arıyordu. Genç bir üniversite öğrencisine haftasonu ne yaptığını sordu ve bütün gece bulmacalar çözerek bir odadan kaçmaya çalıştığı popüler bir 'odadan kaçış' oyunu oynadığı cevabını aldı. "Bunun gerçek hayatta oynanmasını ayarlayabilirsem ilginç olabilir" diye düşünen Kato, bundan bir ay sonra Kyoto'da, 2007 yılında, tarihin ilk 'gerçek kaçış oyunu'nu düzenledi. Küçükken tutkunu olduğu dedektif romanlarındaki maceraların neden hiç karşısına çıkmadığından yakınan Takao Kato, kendisini bu girişime iten nedeni şöyle anlatıyor: "Kendi maceramı, kendi hikayemi yaratabileceğimi ve ardından insanları bu hikayenin bir parçaları olmaları için davet edebileceğimi düşündüm."



Görsel tarihin 'iz'leri...

Dünyanın en önemli fotoğraf ajanslarından Magnum Photos'un tarihe geçmiş kareleri arka planlarıyla sergileniyor.

Bir dönemin görsel tarihi sismografik akışı içinde bir arada: 1944 Normandiya Çıkarması'nda Amerikan birliklerinin Omaha kumsalına çıkışı, 1959'da Fidel Castro'yu Havana'da bekleyen dev kalabalık, 1956'da Budapeşte'deki isyancı askerler, 1967'de Vietnam'da dönemin politikasını etkileyen 'sivil kurban', Mayıs 1968'de Paris Ayaklanmaları, 1989'da Pekin, Tiananmen Meydanı'nda tanklara karşı tek başına durup yerini terk etmeyen yalnız protestocu... Dünyanın en prestijli fotoğraf ajanslarından Magnum Photos'un görsel kültürde iz bırakan resimleri, geçtiğimiz yüzyılın unutulmaz anlarını kontak baskılarla bir araya getiriyor.

Dijital teknolojiler geliştikçe giderek geçmişte kalan ve fotoğrafçının eskiz defterine benzetilen kontak baskı tekniğini anma niteliği taşıyan sergi, bir tür kitabe işlevi görüyor. Bu tekniği Henri Cartier-Bresson şöyle özetliyor: "Her şey kaydedilir: bizi şaşırtan her şey, akış içinde yakaladıklarımız, kaçırdıklarımız, gözden yitenler ya da bir olayın memnuniyet verici bir kareye dönüşünceye kadarki gelişimi..."

Robert Capa, Eve Arnold, Henri-Cartier Bresson, René Burri, Josef Koudelka gibi fotoğraf sanatının efsane isimlerini barındıran sergide 58 sanatçı, 133 çalışma yer alıyor ve serginin sponsorluğunu 150. yılını kutlayan BASF Türk üstleniyor.





Magnum-Kontak Baskılar
26 Şubat – 2 Ağustos
İstanbul Modern
istanbulmodern.org



SERGİ

Hayallerle Dolu Küçük Evler

Rahmi M. Koç Müzesi 20. yılını çok özel bir sergiyle kutluyor. 19. Yüzyıldan itibaren üretilmiş İngiliz, Alman, Fransız ve Amerikan yapımı bebek evleri her yaştan ziyaretçiye açık.

16 Haziran'a kadar
Rahmi M. Koç Müzesi, İstanbul
rmk-museum.org.tr





SİNEMA

Festivalde "Türk Klasikleri Yeniden"

Yeşilçam'ın önemli yapıtlarını yenileyerek sinemamıza yeniden kazandıran İKSV'nin bu yılki programında, Metin Erksan'ın 1962 yapımı *Yılanların Öcü* adlı filmi var. Bu yıl, ayrıca Onat Kutlar'ın ölümünün 20. yıldönümü, kurucuları arasında olduğu Türk Sinematek Derneği'nin ise 50. kuruluş yılı. Kutlar, festivaldeen sevdiği yönetmen Luchino Visconti'ye ait, sinema tarihinin mücevherlerinde *Leopar* (Gattopardo - 1963) filmiyle anılacak.

4 – 19 Nisan
İKSV, İstanbul
film.iksv.org

SERGİ

Bir Taşım Keyif Türk Kahvesinin 500 Yıllık Öyküsü

16-20. yüzyıl arasına tarihlenen 800 parça eserden oluşan sergi, kahve bitkisinin dünyadaki yayılımı ve pişirme tekniklerinden ikram kültürüne uzanan geniş bir yelpazede, kahvenin Osmanlı serüvenine ışık tutuyor.

21 Şubat - 15 Haziran
Topkapı Sarayı, İstanbul
topkapisarayi.gov.tr



EĞİTİM

Kütüphane Detektifleri

"Kütüphaneler Haftası" kapsamında 9-12 yaş için düzenlenen bu eğlenceli eğitimde, minikler 10 bin kitap ve 28 dergi aboneliği olan büyük bir kütüphaneyi tanıyacak ve Türk sanatı, müzecilik, sanat koleksiyonları, sanat kuramları, sanat akımları gibi konulara odaklanarak adeta bir sanat laboratuvarının tadını çıkaracak.

31 Mart – 3 Nisan
İstanbul Modern Kütüphanesi
istanbulmodern.org

SERGİ



Bizans'ta Şifa Sanatı

Adını Hippokrates'in ünlü aforizmasından alan sergi, Bizans'ta şifa sanatı ve pratiğini, Roma döneminden geç Bizans dönemine uzanan bir süreçte incelemeyi amaçlıyor.

26 Nisan'a kadar
Pera Müzesi, İstanbul
peramuzesi.org.tr

Urartu Takı Koleksiyonu

Sergi, Urartu toplumunun gizemli düşüncelerini, dinsel inanç ve geleneklerini özel takılar üzerinden nesillere aktarıyor.

31 Temmuz'a kadar
Rezan Has Müzesi, İstanbul
rhm.org.tr

GEZGİN GÖZ

Timur ve anıt mezarı



✎ SERHAN GÜNGÖR

Aşırı kan dökücülüğü ve yıkıcılığı ile nam salan Timur, askeri dehası, bilginleri koruması ve Semerkant şehrini imar etmesi ile bugün Özbekistan'da Batı'da olduğundan farklı anılıyor.

1402 Ankara Savaşı'nda Beyazıd'ı yendikten sonra, Gürcistan, Karabağ ve İran üzerinden geçerek 1404'te Semerkant'a döndü. Semerkant'taki hayat hakkında birinci elden bilgi almamızı sağlayan Kastilya kralının elçisi R. Gonzales de Clavijo, emiri bu seferden sonra ziyaret etmişti.

Timur 1405'te Çin seferine çıkarken 69 yaşında Otrar'da öldü. Sağlığında, Şehr-i Sebz'de kendisi için bir mezar hazırlatmıştı; ancak Semerkant'ta, kendisinden önce ölen çok sevdiği torunu Muhammed Sultan için inşa ettirdiği Gur Emir anıt mezarına gömüldü. Burası daha sonra, torunu ünlü astronom Uluğ Bey'in de defnedildiği bir Timurlu hanedan mozolesi haline geldi.

"Mezarının açılmasının savaş şeytanlarını çağıracağı" söylencesi ve yerel halkın protestosuna rağmen, Sovyet antropologlar Stalin'in emriyle incelemek amacıyla Timur'un cesedini 19 Haziran 1941'de mezarından çıkardılar. Ve üç gün sonra Nazi Almanyası Sovyetler Birliği'ne saldırdı.

Kahvenin harikulade yolculuğu

Yerinde duramayan, baştan çıkaran kahve, tarih boyunca insanların peşi sıra diyar diyar gezdi ve her gittiği yerde o kültüre has yeni pişirme yöntemleriyle farklı lezzetler sundu.



PETEK ÇIRPILI

Türk Kahvesi Kültürü ve Araştırmaları Derneği arşivi



Kahvecibaşı, Fenerci Ahmed albümünden.

Öykümüz çok eski zamanlarda Habeşistan'da (Etiyopya) başlıyor. Yaygın bir söylenceye göre, Kaldi adında bir çoban, keçilerinin bazı yemişleri yedikten sonra neşelenip canlandığını görmüş. Yemişleri alıp yakındaki sufi dergahına götürmüş ve gördüklerini anlatmış. Keşişlerden biri "Günah!" diyerek yemişleri ateşe atmış. Çıkan aroma öyle iştah açıcıymış ki keşişler külleri eşeleyerek kavrulan çekirdekleri geri çıkarmış; bu çekirdekler sadece lezzetiyle değil, uyarıcı etkisiyle de uzun ibadet gecelerinin baştacı olmuş.

9. yüzyılda geçtiği tahmin edilen hikayenin ilk yazılı öyküsüne 1671'de Baneseus'un metinlerinde rastlarız. Uzun yıllar çiğnenerek veya kırılıp yağla karıştırılarak yenen kahve çekirdekleri kaynar suya değince, bildiğimiz kahve, o diyarlardaki adıyla "qahhwat al-bun" (çekirdeğin şarabı) sosyal hayatımıza arz-ı endam etti. Yerinde duramayan kahve Yemen'den Mekke ve Medine'ye, oradan Kahire, Şam, Bağdat ve nihayet 15. yüzyıl civarlarında İstanbul'a doğru yola çıktı. Pahalı ve egzotik bir içecek olduğundan ilk önce zengin evlerine girdi; hatta Saray'da kendine has bir rütbe edindi: Sultanın, kahve ikram edecek kadar güvenini kazanan "kahvecibaşları", seferlerde de kahve dolu mutfak arabalarıyla sancağa eşlik ederlerdi. Kahve ikramı ise bir merasim gibi yaşanırdı. Kahvenin öncesinde tatlı ve şekerlemeler yenir, beraberinde ise menekşe, gelincik, meyan kökü, demirhindi gibi türlü çiçek, kök ve meyvelerden yapılan şerbetler ikram edilirdi. 1777'de lokumun sahneye girmesiyle kahve yeni bir ahbap edindi. "Gülbahar sahan" adı verilen tabaktan gül kokulu lokum veya şekerleme yenir, tadı geçmeden acı kahve içilirdi.

Konaklarda hanımların kahve ikramları ise daha da gösterişliydi. Üç kahveci güzeli ellerinde sırasıyla yuvarlak stil örtüsü, stil takımı taşır, narin zarflarda kahve ibriği ve fincanları ile ikram yapardı. Miss Julia Pardoe'nun anılarında, 1836'da ziyaret ettiği bir Rum tüccarın Fener'deki evinde ağırlanış şeklinden Rum hanımların da kahve yanında farklı tatlılar sunduklarını görüyoruz. Bu tatlılardan biri de "kaşık tatlısı" idi. Misafire tatlıya batırılan bir kaşık uzatılıyor, arkasından da bir bardak soğuk su. Bu-

J. S. Bach ve Kahve Kantatı

Dahi bestecinin 1734'te bestelediği bu kantatta, babasının her türlü cezayı denemesine rağmen kahve tutkusundan vazgeçmeyen bir kızın, Liesgen'in hikayesi anlatılır. Babası en sonunda evlenmesini de yasaklayınca dayanamaz ve kahveyi bırakmaya söz verir. Ancak evleneceği adamla kahve içmesine karışmaması konusunda kontrat yapmayı da ihmal etmez.





Farklı yöntemler ve lezzetler

Yandan çarklı: Şekersiz pişirilir, fincan tabağının yanına kesme şeker ya da akide şekeri konur.

Devebatmaz: Bol köpüklü ve şekerli pişirilir.

Okkalı: Bol kahve ile yapılıp büyük fincanla ikram edilir.

Kül kahvesi: Bilinen bu en eski kahve pişirme yöntemidir; mangalda, hafif ateşli külde hazırlanır.



Yaşlı Halayık 1891, Ressam Halil Paşa

Kum kahvesi: Kahve kuvars kumu içine yerleştirilen fincanlarda ağır ağır pişirilir.

Mırra: Güneydoğuya has bu çok acı ve koyu kahve, güğümden güğüme aktarılarak uzun süre pişirilir.

Süvari kahvesi: Ege bölgesi kahvesinin özelliği, ince belli çay bardağına konularak sade ve az köpüklü ikram edilmesidir.

Cilveli kahve: Manisa'ya özgü bu pişirme yönteminde, gelinlik kızlar kahveye çifte kavrulup öğütülmüş bol badem dökerek görücülerine ikram ederler.

Dibek kahvesi: Kahve çekirdekleri öğütülerek değil, dibekte dövülerek hazırlanır.

Aden'den dünyaya

Kahvenin Aden'den (Yemen) dağılışını gösteren gravür. 16. yüzyılda

nu da kahve ikramı takip ediyordu. Yandan çarklı, cilveli, devebatmaz gibi isimler de dahil, kırkı aşkın pişirme şekliyle kayda geçen kahvenin kimi zaman farklı bir koku vermesi arzulanır ve fincanın dibine bir mahfaza içine kokulu bir madde konurdu. Bunun için en çok yasemin, amber, karanfil ve kakule kullanılırdı.



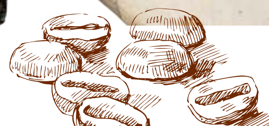
19. yüzyıl başı ahşap el değirmeni

Kahvenin Avrupa'yı keşfi 17. yüzyıl ortalarına rastlar. Doğu'ya gidip gelen Venedikli tacirlerin peşine takılan kahve, ilk olarak 1615'te İtalya'da göründü, 1645'te ise bütün İtalya'ya, ardından tüm Avrupa'ya yayıldı. İngiltere'de ilk kahvehaneyi 1651'de Oxford'da bir Osmanlı Yahudisi olan Yakup'un açtığı da söylenir. O yıllarda krema ve şeker gibi katkı maddeleri kullanılmadığından kahve, tereyağı, baharat (bilhassa kakule) ve şarap ile birlikte ikram edilirdi. Kahvenin Amerika serüveni ise biraz daha gizemli. 1607'de ABD'deki ilk koloniyi, Virginia'yı kuran Kaptan John Smith'in, seyahatleri boyunca Osmanlı topraklarına da sık sık uğradığı ve kahveden haberdar olduğu biliniyor, ancak kolonide kahve içildiğine dair bir bilgi yok. 1620'de Mayflower gemisinin kayıtlarında kahve çekirdeklerini dövmekte kullanılan tahta dibek ve tokmağa rastlanıyor, ancak kahve içildiğine dair hâlâ bir iz yok. 1640'larda Hollandalıların kahve çekirdeği ticareti yaptığından bahsedilse de, ABD'de bilinen ilk 'kahve keyfi' 1668'de New York'ta kavrulmuş kahve, bal ve tarçından oluşan içecekle başlıyor. Bugün enfes kahve çekirdeklerinin yetiştirildiği Güney Amerika'ya ilk kahve ağacını ise 1720'de Fransız denizci Gabriel de Clieu götürüyor.

En güzel sohbetlere, en yaratıcı fikirlere ilham olan kahve, günümüzün zincir markalarının düzeninden geç de olsa sıyrılmaya ve kökenine, saf lezzetine saygı duyulduğu dinginliğe dönmeye başladı. Bakalım biraz oyalanıp dinlendikten sonra bizi nerelere götürecek...



19. yüzyıl sonu ahşap kahve değirmeni



Sonsuz gençlik ve bedeli

#10 Mutsuz Prens

ALPER CANIGÜZ

Önce annesinin ağzından dinledim Antakyalı bir ailenin on yaşındaki oğlu Ömer'in hikayesini. Sağlıklı, normal bir çocuk olarak doğmuş Ömer. Daha üç yaşındayken çocuğun "Ayağında Kundura"yı, üstelik hayli maharetle söylediğini duyunca, türküyü nereden bildiğini sormuşlar. Ufaklık eserin kendisine ait olduğunu söylemiş. Herkes gülüp geçmiş tabii. Pek kısa bir zaman zarfında repertuvarına, ailede kimsenin adını bile duymadığı yeni parçaların eklenmesini de çocuğun muazzam müzik kabiliyetine vermişler. Kadın oğlunun aile meclisinde bağıra bağıra "İndim derelerine / Bilmem nerelerine" diye çığırmasını bile makul görmeye hazırmış, lâkin bir gün Ömer artık kendisine Tahir diye hitap edilmesini istediğini bildirince, fevkalade bir durumla karşı karşıya olduklarını kabullenmiş. Çocuğumuza cinler musallat oldu diye bir sürü hocaya gitmiş ancak bir netice alamamışlar. Nihayet sözüne pek itibar edilen bir hoca acı gerçeği açıklamış; yörede sıkça görülen reenkarnasyon vakalarından biriymiş oğulları. Nitekim anlattıkça anlatıyormuş Ömer; 1900 yılında Urfa'da doğmuş, ailesi son derece nüfuzlu ve varlıklıymış, mutlu bir gençlik yaşamış, sevilen sayılan biriymiş, daha sonra amcasını öldürdüğü gerekçesiyle hapis yatmış, afla çıkmış, çok sevdiği karısını kaybedince memleketinden ayrılıp Zonguldak'a, Ankara'ya, İstanbul'a gitmiş, şöhretli bir müzisyen olmuş, saz heyetleri kurmuş, plaklar yapmış, öte yandan alkolün pençesinde sefih bir hayata savrulmuş, kırk altı yaşında fukaralık içinde, yapayalnız ölmüş. Biraz araştırma yapınca hakikaten de böyle birinin varlığını öğrenmişler; sözü edilen Mukim Tahir adıyla bilinen bir ses sanatkârıymış. Bütün bunları hazmetmek kolay değilmiş onlar için, ama evlat sevgisi işte, bağırlarına basmışlar oğullarını, onu olduğu gibi kabul etmişler.



Maatteessüf çekecekleri bu kadar değilmiş. On yaşındayken yeni bir haller peydahlanmaya başlamış çocukta. Şarkı, türkü söylemeyi kesip odasına kapanır, saatlerce okur ve çekmecesinde sakladığı küçük defterlere bir şeyler yazar olmuş. Sadece annesiyle üst baş alışverişi için evden çıkıyormuş. Üstelik giyim konusunda tuhaf bir zevk geliştirmiş. En lüks mağazalara gidip, kılı kırk yarıyormuş kendisine bir şeyler seçerken. Şu gömleğin düğmesini yarım santim yukarı dikebilir misiniz? Bu pantolonun eflatunu yok muydu? Siz de pelerin bulunmaz mı? Bilhassa bu durum çok kaygılandırıyormuş anneyi. Bir gece gizlice odasına girip çekmeceden çıkardığı defterleri karıştırınca, gördükleri yüreğine inmiş. Tümü İngilizceymiş yazılanların. "Tahir," demiş, "bunlar da ne?" "Öncelikle bir konuda anlaşalım," demiş oğlu. "Bundan sonra bana Oscar diyeceksiniz." İlk sinir krizini o zaman geçirmiş kadın. Benden isteği belliydi. "Oğlumu kurtarın, karşılığında neyi istiyorsanız imzalayayım."



"Anlıyorum hanımefendi," dedim. "Fakat korkarım bu konuda görüşmem gereken kişi siz değilsiniz."

Küçük Oscar Wilde birkaç gün sonra karşımdaki koltukta çayını yudumlamaktaydı. Ona duyduğum hayranlığı belirttikten sonra, kendisi için ne yapabilirim diye sordum. "*Dorian Gray'in Portresi* romanım sonsuz gençlik ve güzellik için tanrıya yakarışımdır, siz de bilirsiniz," dedi fincanını sehpaya bırakıp. "Korkarım Tanrı beni duydu ve duamı kabul etti. 1900 yılında kırk altı yaşında öldüğümde Urfa'da Mukim Tahir doğdu, o da aynı yaşta hayatını kaybetti, o yıl ben doğdum. Sanat ve güzellikle başlayıp, dayanılmaz ıstıraplar içinde nihayetlenen iki hayat... Dersimi aldım. Dünya her seferinde daha korkunç bir hal alıyor. Sadece benim için değil, bütün insanlar için. Artık bitmesini istiyorum."

"Bunu ayarlayabiliriz," dedim. "Peki son hayatınızda ne yapmayı planlıyorsunuz acaba?"

"Sanatla ilgili her şeyi hayatımdan çıkaracağım. Babam gibi oto galericiliği işine girmek ve 1992 yılında ölmekten başka bir planım yok."

Mutsuz Prens

Lanetliler envanteri

İlk sayımızda hikayesini duyurduğumuz ve her ay bu sayfalarda yer alan yazı serisi, Şeytan olduğu iddia edilen Abdülaziz Azer Bey'in, kendisine ruhunu satan insanlarla yaptığı sözleşme metinlerinden oluşmaktadır. Bu kişiler kısa biyografileriyle birlikte, ruhlarına karşılık hayattaki en büyük arzularının bulunduğu metinleri, kendi kanlarıyla imzalamıştır.

Zamanında Sezar'a da diktatör dediler!



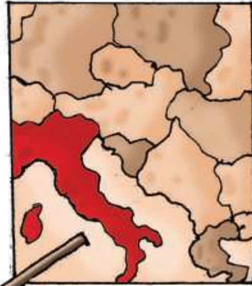
Efendim ben de farkındayım, dünya tarihi, dünya tarihi diyorum ama dönüp dolaşıp dünyanın hep belli bir yerinden, Roma Cumhuriyeti'nden ve İmparatorluğu'ndan bahsedip duruyorum. Yani ne yalan söyleyeyim, ya benim aklımda hep bunlar kalmış ya da nasıl ki Romalıların Avrupa'ya ördüğü bütün yollar eninde sonunda Roma'ya çıkıyorsa, benim Dünya Tarihi bilgim de dön dolaş Roma'ya çıkıyor. Eh, Roma tarihinin de bilinen en ünlü ismi Sezar.

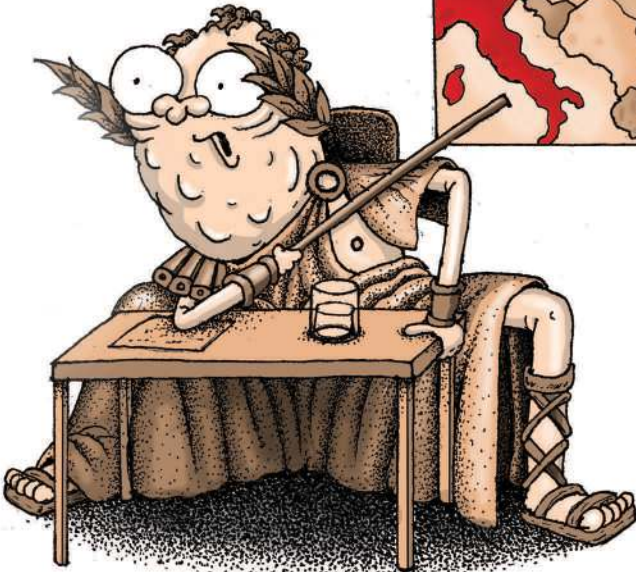
Sezar aklımda yanlış kalmadıysa aslında öyle aman aman bir general, çok da büyük başarılar kazanmış bir asker değil ama kaleminin kuvvetli olması gibi bir avantajı var ve Galya'ya yaptığı seferi öyle bir allaya pullaya anlatıyor ki, sanırsın ki abi sadece bin atlıyla akınlarda çocuklar gibi şenmiş de karşısındaki koskoca bir orduyu yenmiş. Hâlbuki beyefendinin yendiği, Roma'nın üstün askerî teknolojisinin yanında pek bir küçümen kalan, kendi halinde bir takım kabilelerden ibaret, ki o kabilelerin en ağababasını yıllarca Asterix'te neşeyle okuduk. Elbette bu Asterix'in kabilesi türünden Galyalılar Romalılara geçmişte zorluk da çıkartmamış değildi ama aklımda kaldığı kadarıyla Galya cenahında Sezar'ın elindeki lejyonlara denk güçte bir oluşum yoktu.

Ha, peki Sezar bu Galyalılarla niye savaştı? İşte orası biraz karışık. Her ne kadar Sezar Galyalıların, Roma için bir tehdit oluşturduğunu, Galyalılar özünde iyi insanlar olsalar da kuzeyden bastıran Cermen kavimlerinin yarattığı sıkışmanın Galya'da istikrarsızlık yarattığını, yok efendim Galyalıların kitle imha silahları bulunduğunu falan iddia etse de, eğer aklımda yanlış kalmadıysa asıl neden, Sezar'ın gırtlağına kadar borçlu olması ve bu borçları ödemek için ganimet peşinde koşması. Tabii bununla beraber, hele hele Romalılara ballandıra ballandıra anlatılacak bir zaferin, Sezar'ın siyasî hayatında da çok işine yarayacağı bir gerçek.

Galya'da kazandığı zaferlerle dosta güven düşmana korku veren ve muhtemelen borçlarını da kapatan Sezar haliyle Roma'daki siyasi rakiplerinin de canını sıkıyor ve Senato Sezar'ı Roma'ya geri çağırıyor. Ancak Sezar bu çağrıya lejyonlarından birini alıp ünlü Rubikon ırmağını geçerek, yani askeri birliğiyle beraber Roma'ya girerek yanıt veriyor ve Roma Cumhuriyeti'nin üçüncü ve son askerî darbesini gerçekleştirmiş oluyor. Ha, elbette günümüzde durduk yere benzetme yaparken son anda "Ne diyorum lan ben," diyerek Sezar'ın iktidarı ele geçirmesinin askerî darbe olmadığını falan ileri sürenler çıkabilir ama valla benim aklımda Sezar'ın hareketi bir askerî darbe olarak kalmış. Ve yine günümüzde benzetme yapacağım diye "Sezar'a da diktatör dediler," diyenler de olabilir, işte orada durmak lâzım, zira diktatör Roma Cumhuriyeti'nde bir hakaret falan değil. Diktatörlük, Senato tarafından olağanüstü durumlarda bir kişiye verilen yasama ve yürütme erkini (o da sadece altı aylığına) tek başına elinde tutma hakkı ve yasal bir pozisyon. Roma Cumhuriyeti tarihinde de altı ay bittikten sonra "Yok arkadaş ben diktatör olmaya devam edeceğim," diyen olmamış. Ha, Sezar Rubikon'u geçip darbe yaptıktan sonra devasa anayasa değişikliklerine gitmiş; yasama ve yürütmeye ek olarak yargıyı da diktatörlüğe bağlamış ve önce belirsiz bir süre için, iki yıl sonra da on yıllığına kendini diktatör ilan ettirmiş. Hadi on yıl yine iyi, abiyi on yıl da kesmemiş, kendisini ömür boyu diktatör ilan edivermiş ki bu da Roma Cumhuriyeti'nin sonunu getirip cumhuriyeti imparatorluğa çeviren sürecin başlangıcı olmuş.

SEZAR BU GALYALILARLA NİYE SAVAŞTI? İŞTE ORASI BİRAZ KARIŞIK. EĞER AKLIMDA YANLIŞ KALMADIYSA ASIL NEDEN, SEZAR'IN GIRTLAĞINA KADAR BORÇLU OLMASI VE BU BORÇLARI ÖDEMEK İÇİN GANİMET PEŞİNDE KOŞMASI.





“Ben yaşamaya soyundum aslında...

YİĞİT KÖSEOĞLU

Üç sene doğada yaşadıktan, biraz da Hindistan’da dolaştıktan sonra İstanbul’a gelmiştim. Rüya aleminden gerçek dünyaya dönmüş gibiydim. Birikmiştim, potansiyelimi gerçekleştirmeye niyetliydim. Ama burası İstanbul, sıfırdan bir hayat kurmak kolay değil. Üniversitede ekonomi okumuştum ama bunun bana tek faydası sistemi içerden görmemi sağlamak olmuştu . “Hayır, ben almayayım” demiş, kapatmıştım konuyu. Neyse, Antalya’ya dönmeme bir gün kala bir arkadaşım “neden Mimar Sinan’da modellik yapmıyorsun?” dedi. Ertesi gün okuldaydım. Görevli şaşırdı. Meğer 4-5 yılda bir gerçekleşen bir olaymış model alımı, ben bundan habersiz ilk gün başvurmuşum. Sınavlar, mülakatlar derken seçildim. Ve o gün geldi. Genç kadının soyunma anındaki endişesi! Paravanın arkasında derin bir nefes aldım, “ya şimdi ya hiç” dedim. Sonra atölyenin ortasına yürüdüm, omzumdaki şalı yere bıraktım, hiç tanımadığım insanların önünde çırılçıplak kaldım. Bu küçücük cesaret anının hayatımda kocaman bir etkisi oldu. Adeta bir eşik aştım. Hayatın her anında mecazi olarak da tek başına, çıplak ve masum kalabilmeyi o an öğrendim. Güce ihtiyacı olmamanın ne kadar büyük bir güç olduğunu biliyorum artık. İşime bu yüzden aşığım...”

Aras Tin (31)
17 Mart 2015
12:41
Fındıklı, İstanbul

HAZIRLAYAN: **MURAT TOKLUCU**

ESKİ REKLAMLAR

Köylü radyosuz kalmasın!



Televizyon öncesi dönemin en önemli kitle iletişim aracı radyolardı. Türkiye'de 1927'de başlayan radyo yayıncılığı 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren profesyonelleşmeye başladı. 2. Dünya Savaşı'nın başlaması en hızlı haber alma yolu olan radyonun yaygınlaşmasını hızlandırdı.

Ancak ilk yıllarda radyo herkesin alamayacağı kadar pahalı bir üründü. 1930'lu yılların radyo cihazı reklamları bu nedenle belli bir alım gücüne sahip, kentli ve modern aileleri hedefliyordu.

1947'de radyolardaki tüplerin yerine kullanılacak transistörün bulunması, çok daha küçük boyutta ve az enerjiyle (örneğin pille) çalışabilecek, ucuz radyoların üretilebilmesini sağladı.

1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin ekonomik kalkınmada tarıma öncelik vermesi köylüleri de birçok ürünün tüketici adayı haline getirmişti. Köylülere satılmak istenen ürünlerin başında pilli radyo vardı. Çok sayıda yeni firmanın da pazara girdiği bu dönemde gazetelerde hedef kitlesi köylüler olan birbirinden ilginç yüzlerce radyo ilanı dikkat çekiyordu.











1930'lu yıllardan bir çizim



İhap Hulusi'nin çizdiği afiş



1940'lı yıllardan bir Yeşilay broşürü



Yeşilay adına bastırılmış pul ve aidat makbuzu

Cengiz Kahraman arşivi

CEMİYET

İçkinin yeminli düşmanları

1960'lı yıllarda temel motivasyonu antikomünizm olan sağcı grupların eline geçen ve 1980'li yıllarla birlikte siyasal İslâmcı çizgiye iyice oturan Yeşilay, kurulduğu 1920'den itibaren yaklaşık 40 yıl boyunca alkollü içki başta olmak üzere zararlı alışkanlıklarla mücadele eden naif bir cemiyet görünümündeydi. Alkol tüketimini azaltma yolu olarak hükümetlere içki fiyatlarına fahiş zam yapma ve yüksek vergi koyma çağrısı yapan ilk dönemin cemiyet üyeleri bugünleri görse muhtemelen mutluluktan havaya uçarlardı.

Hilâl-i Ahdar olarak kurulan, sonra Yeşil Hilal ve nihayet Yeşilay adını alan cemiyetin üyeleri kendilerine "içki düşmanları" adını takmıştı. İçki düşmanları, içkinin zararlarını anlattıkları konferanslar, kitaplar, dergiler, broşürler, tiyatro oyunları ve propaganda afişleri yoluyla geniş kitlelere ulaşmaya çalışıyorlardı.

Yeşilay'ın propaganda arşivinde grafik ustası İhap Hulusi'nin yaptığı afişlerin yanı sıra yukarıda görülen "Ayaşlığın verdiği fenalıklar" başlıklı bro-



Yeşilay üyesi oyuncuların piyesini seyretmeye gelenler Ses Tiyatrosu'nu doldurmuş. 9 Nisan 1937.



Haziran 1946



Mart 1937

Şubat 1935





Yeni Gün

Yeni Meclis Açılır
Kabinede Tadilât mı Yapılac

Birinci Sene — N. 57 Çarşamba 25 Mart 931 Fiatı 5 K

İçki Düşmanları Dün Bir Müsamere Verdil

İçki aleyhtarı "Yeşil Hilâl Cemiyeti„ Tepebaşı kışlık tiyatrosunda dün bir müsamere vermiştir. Müsamerede Fahrettin K... irat ettiği bir hitabe ile içkinin mazaratlarını sayıp dökmüş, cemiyetin şimdiye kadar neler yaptığını anlatmıştır. Bundan son... neticelerini gösterir bir piyes oynanmış, içki aleyhinde canlı tablolar gösterilmiştir. Resimlerimiz müsamerede hazır bulu... oynanan piyes'en bir sahneyi canlandırıyor.

Yeni Gün, 25 Mart 1931



Yıl: 3 Sayı: 26 Şubat — 1935

DİMAĞA ALKOL KOYMAK, BİR MAKİNENİN YATAKLARINA KUM KOYMAĞA BENZER.

A. Thomas Edison

İÇKİ DÜŞMANI GAZETE

İÇİNDEKİLER:

ve ayyaşlığın fenalıkları

şür ya da bir ejderha olarak resmedilen içkinin başının savaşçı Yeşilay tarafından kılıçla uçurulduğu çizim gibi acayipliklere de rastlanıyor.

Yayın hayatına hâlâ devam eden *Yeşilay* dergisi de cemiyetin önemli propaganda araçlarından biriydi. Dergide, içki içenlerin akıl hastası olduğunu kanıtlamaya çalışan "bilimsel" yazılardan içkinin yol açtığı aile facialarının anlatıldığı acıklı öykülere, "Mikrop denen bir şeyi taşımaz bedenimiz / İçki kullanmayız biz kalplerimiz tertemiz" türü şiirlerden "Kadeh kaldırırken şerefe ve sağlığına denmesi, içkinin şeref ve sağlığı tehlikeye düşürdüğünü gösterir" gibi analizlere kadar çok çeşitli yazılar yayımlanırdı. Tiyatro da cemiyetin faal olduğu alanlardan biriydi. Şubelerin kurduğu tiyatro kolları uzun yıllar dolu salonlara kötü oyunlar oynadı. 1954'te İstanbul'da kurulan Yeşil Sahne'nin hakkını ise teslim etmek gerekir. Şehir Tiyatrosu sanatçılarının yönettiği bu grup hem iyi oyunlar sahneledi hem de sonradan profesyonel olacak birçok oyuncunun yetişmesine katkı sağladı.

Cengiz Kahraman arşivi



MEDENİ HALLER

Bekârlıkta ısrar suçu

Devletin nüfus artışını sağlamak için evliliği teşvik etmeye çalıştığı 1930'lu yıllarda, evlenip çocuk yapanlara para yardımı, memur alımlarında evlilere öncelik ve bekârlardan vergi alınması gibi çeşitli yollar tartışılıyordu. Yoksul çiftlere yapılan toplu nikâh törenleri de maddi durumu yeterli olmayanları teşvik amaçlıydı. Konuyla ilgili birçok kitap da çıkıyordu. 1938 basımı *Niçin? Neden? Nasıl? Evlenmelidir* kitabı da bunlardan biri. 440 sayfalık kitabın yazarı, popüler sağlık kitaplarıyla tanınan Doktor Şükrü Kâmil Talimcioğlu (1870-1946).

Kitapta bekârlıkta ısrar etmenin cemiyete karşı bir suç olduğunu savunan yazar, bu erkeklere "Kadın kaprisleri o kadar yersiz ve ansızdır ki, bunları kavrayıp tahamül edebilecek erkek çok azdır. Ama eğer iş buna kalırsa kimsenin evlenmemesi gerekir" diye seslenirken kadınları da uyarır: "Yaşı gelip bir erkekle birleşmeyen kadının derisinde çıbanlar fışkırır".

Kitapta evlilere tavsiyeler de vardır. "Hangi yaşta ne kadar cîmâ etmeli?" başlıklı bölüme göre 20-30 yaş arasındakiler haftada dört, 30-40 arasındakiler iki, 40-50 arasındakiler bir kez cîmâ etmelidir. 50-60 arasındakiler için en fazla on beş günde bir diyen yazar, 60'tan sonrası için umutsuzdur: "Cîmâdan perhiz mecburidir. Cîmâ esnasında ölenler ekseriyetle bu yaşlardadır".



İki bin yıl önce bugünkü gibi günlük burç yorumları yoktu ama Marcus Manilius, astrolojinin esaslarını kaleme aldığı beş ciltlik *Astronomica* adlı eserinde burçların özelliklerine yer vermişti.

ALP EJDER KANTOĞLU

Getty Images

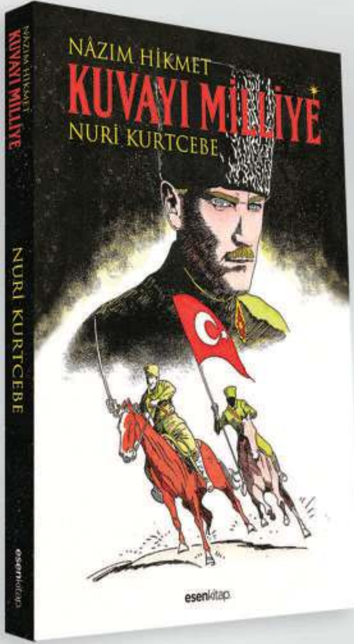
Paylaşımcı Koç burcu



Koçun yoğun yünlerinden dokunmuş bir abanın sıcaklığını hissetmenin insanın ümitlerini bir anda canlandırıvermesi gibi, Koç burcu insanı da hayal kırıklığı yaşadığı ilişkiler sonrası çok çabuk kendini toparlar. Sahip oldukları her şeyi başkalarıyla paylaşmayı seven koçların heyecanlı görünüşlerinin arkasında aslında utangaç bir mizaç saklıdır. Koçtan elde edilen yün mahir ellerde pek çok kılığa bürünür. İplik olur, dokunur, sayısız kıyafet haline gelir. Bu, o kadar önemlidir ki tanrıça Athena bile bu işte kendisine meydan okunmasını kabul edememiştir. Dünya üstünde bu zanaatların sırrına sahip olmayı istemeyen millet yok gibidir. İşte bütün bu işleri en iyi becerenler de koç burcunda doğanlardır.



Yeni Kitaplarımız Raflarda...



Kuvayı Milliye
Nuri Kurtcebe

Nâzım Hikmet'in unutulmaz eseri Kuvayı Milliye, Nuri Kurtcebe'nin çizimleriyle hayat buluyor. Kurtuluş Savaşı'nın en güzel destanı, çizgi roman olarak okurlarla buluşuyor.



Kadran Kadraj
Koray Sarıdoğan

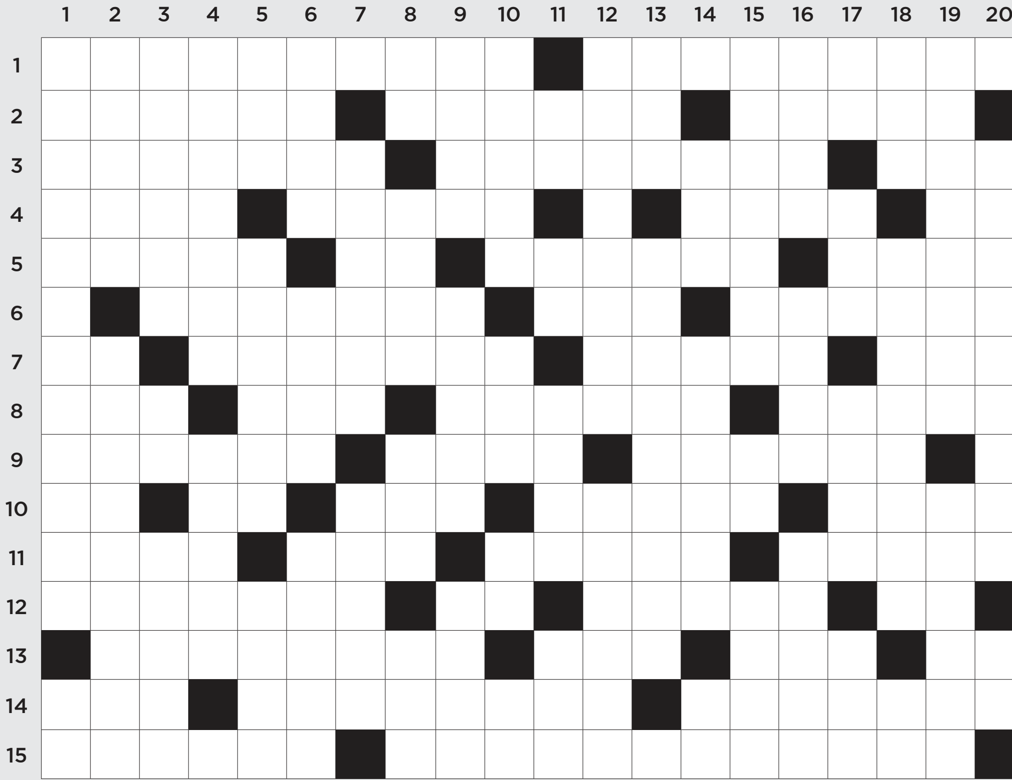
İnanmayı başaramayanlar için zaman da, tanrı da, gerçeklik de varsayımdır.
Fazlaca inanılmış tüm varsayımlar hakikat gömleğini giyer. Belki insanın
zamanında, belki tanrının, belki de adı konulmamış başka bir zamanda.
Ama muhakkak giyerler. Önemli olan, geri dönememe riskini göze almaktır…
Bu yüzden insan, kendine her an şunu sormalıdır:
"Her şeyin buradan sonra başladığına seni ne ikna edebilir?"



Oyun İçinde Oyun
Cenk Çalışır

Sanal gerçeklik ve gerçekliğin karmaşasına farklı bir gönderme Oyun İçinde Oyun.
Roman, farklılığını daha çok kahraman ve yazarın diyaloglarında gösteriyor.
Okurun öykünün içine girmesi olarak ifade edebileceğimiz okumadaki üç boyutlu derinlik, zaman zaman yazarın da öyküye dahil olmasıyla yırtılıveriyor. Bu şekliyle yazarın hayalleme dönemini, yazmak eylemini, bu eylemin zorluklarını da öyküyle birlikte işliyor.
Gerçeküstü öykülemesine karşın, akla yatkın karakterleri ve olabilirlik kurgusuyla yazının sınırlarında geziniyor.
Eğlenceli, düşündürücü, korkutucu.
Bittiğinde iyi ki hepsi sadece bir romandı dedirten bir roman.

HAZIRLAYAN: **SEDAT YAŞAYAN**



SOLDAN SAĞA

1) Yalnız akıl yoluyla yönetilen, ortak mülkiyete dayalı bir kent devletini tanımladığı "Ütopya" adlı yapıtıyla tanınmış İngiliz yazar ve devlet adamı –Suriye'de, Büyük İskender'in Pers ordusunu bozguna uğrattığı savaş yeri. **2)** Osmanlı döneminde kullanılmış bir tür altın para – Tatar Han ve beylerinin kullandığı, daha sonra Osmanlılarda yüksek görevlilerin de giydiği bir tür üstlük – Düdenden daha geniş olan çukurluklara verilen ad. **3)** Japonlara özgü kağıt katlama sanatı – Sınır beyi – Dingil. **4)** Otlak – Sarısabır bitkisine verilen bir başka ad – Çok anlayışlı ve sezgili kimse – Bir nota. **5)** Osmanlılarda yüksek devlet görevlisi Ermenilere verilen ad – Argoda esrar – Batı Anadolu'nun kıyı şeridine antik dönemlerde verilen ad – Bir şeyin erebileceği uzaklık. **6)** Polonya'da, yaklaşık üç yüz bin Yahudi'nin öldürüldüğü Alman Nazi toplama ve imha kampı – Yeniçeri kışlası – Şiirleri şeriata aykırı bulunduğu için Halep'te derisi yüzülerek öldürülen ünlü tasavvuf şairi. **7)** Alan ölçüsü hektarın simgesi – Hindistan'da yaşayan bir halk – Napolyon döneminde Fransa ve Avrupa'da moda olan bir bezeme biçemi – Ensiz. **8)** Düz ve geniş arazi – İyice yanarak ateş durumuna gelmiş kömür ya da odun parçası - Özlem – Akdeniz yöresinde yaşayan bir salyangoz cinsi. **9)** Başrolünü Charlton Heston'un oynadığı, on bir dalda Oscar kazanmış ünlü film – İskoç erkeklerinin giydiği kısa eteklik – Trafalgar Savaşı'nı kazanmasıyla ünlü İngiliz amiral. **10)** Brezilya'nın plaka imi – Akıl – Temeli taklide dayanan sözsüz oyun – Tıpta idrar salgısının azalmasına verilen ad – Şahıs. **11)** Bir işe gönlü olma, isteme – İslamlıktan önce Kabe'de duran üç puttan biri – Roma'yı tekrar görebilmek için içine para atılması adet olan ünlü çeşme – Taze sığır gübresi. **12)** Bir erkeğin karısı sağken ya da öldükten sonra baldızıyla evlenmesi – Çemberin çevresinin çapına oranını gösteren sayı – Roma mitolojisinde avcılar tanrıçası – Rütbesiz asker. **13)** Piyangoda bir kimseye çıkan para ya da nesne – Soyaçekim – Güney Amerika'daki dağ sırası – Bir nota. **14)** İsrail yapımı bir tür tabanca – Hasan Sabbah'ın kurduğu, "Haşhaşiye" de denilen tarikat – Şili'de yaşayan yerli bir kabile. **15)** Hafıza kaybı – Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları.

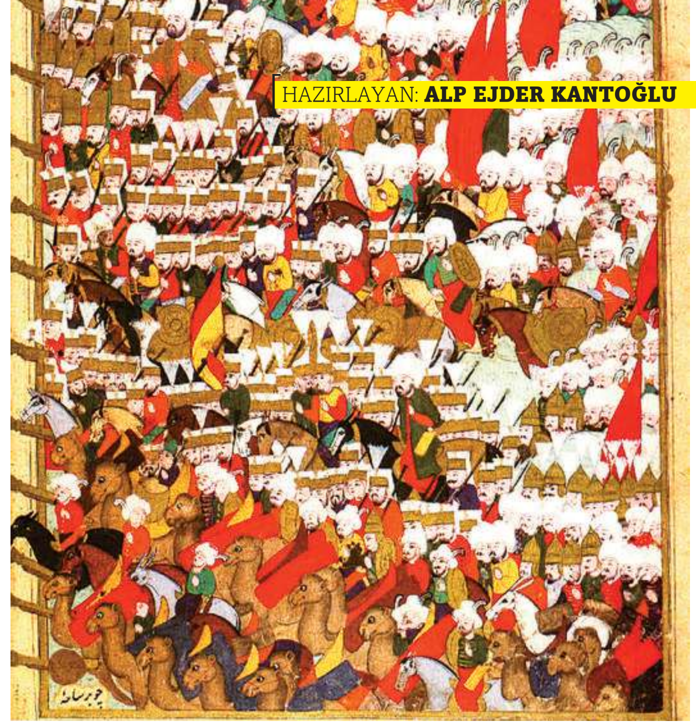
YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) Toplumsal sistemi açıklayan ve "İnsan insanın kurdudur" sözünün de yer aldığı "Leviathan" adlı yapıtıyla tanınmış İngiliz filozof ve siyaset kuramcısı – Ukrayna'nın plaka imi. **2)** Saray ve konaklarda kadınlara ayrılan bölüm – Adını İbni Rüşd'den alan ve "İnsan aklıyla Tanrı aynı şeydir, ruh ölümlüdür" gibi görüşleri savunan öğreti. **3)** Eski Mısır'da ölülerin koruyucusu olan tanrı – Tarla sınırı – Hiçbir koşula bağlı olmayan, istediği gibi davranabilen. **4)** Bütün eski Yunan mimarlığına örnek olan ev biçimi – İnce alay. **5)** Maksim Gorki'nin bir romanı – Antik Çağ mimarlığında sütun başlığının üst bölümü – İsviçreli çobanların türküsü. **6)** Mevlevi dervişlerinin dönerek yaptıkları toplu ayin – Rusların ünlü bir destanı – Çevirileriyle tanınan, 16. yüzyıl Osmanlı divan şairi. **7)** Hava basınçları eşit olan yeryüzü noktaları – Karagöz oyununda sarhoş tiplemesine verilen ad. **8)** Yayla fırlatılan ucu sivri çubuk – Düşey kalkışlı bütün hava taşıtlarını belirten genel terim – Macun – Tibet sığırı. **9)** Avrupa'da bir başkent – Koruyan, acıyan, merhamet eden – İstanbul'daki Beyoğlu semtinin eski adı. **10)** Nazım Hikmet'in bir tiyatro oyunu – Akciğerleri dinlerken hekimin duyduğu patolojik ses – Boru sesi – Kalın bükülmüş sicim. **11)** Türkiye'nin plaka imi – "Hayır" anlamında kullanılan söz – Yelkenli bir yarış teknesi – İstenilen nitelikleri taşıyan. **12)** Osmanlılar döneminde Rumeli'deki büyük toprak sahiplerine verilen ad – Azlık, seyreklik. **13)** Daha iyi ürün elde etmek için bir ağaçtan başka bir ağaca dal nakletme işi – Osmanlı Devleti'nde, padişahın yabancı ülke hükümdarlarına göndereceği mektupları yazan görevli. **14)** Ağrı, acı gibi duyguları anlatan bir ünlem – Yozgat'ın Sorgun ilçesinde antik bir kent – Bir renk. **15)** Paraguay'ın para birimi – Lityum elementinin simgesi – Çanakkale Boğazı'nda, pek çok deniz kazasının meydana geldiği bir burun. **16)** Fatih Sultan Mehmet'in şiirlerinde kullandığı mahlas – Yunan mitolojisinde aşk tanrısı – Kırgızların ünlü destanı. **17)** Anadolu halklarının en eski ana tanrıçası – Silindir biçimli bir tür başlık – El sıkışma – Elektrik ampulünün takıldığı yivli yer. **18)** Bir göz rengi – 1517'de yapılan ve Mısır'ı Osmanlı toprakları arasına katan savaş – Japonya'daki dört çiçek düzenleme okulundan biri. **19)** Gözyaşıyla ilgili olan – Susamyağı. **20)** Dünya'nın Yedi Harikası'ndan biri olan "Babil Asma Bahçeleri"ni kurduran efsanevi Asur kraliçesi – En kısa zaman süresi.



Bulmaca çözümünün orijinali ya da fotokopisini, adres ve telefon bilgileriyle birlikte bize e-posta ya da mektup yoluyla ulaştıranlar arasından belirleyeceğimiz 10 okurumuza Kitap Yayınevi'nden *Osmanlı Tarihöncesi* isimli kitabı armağan ediyoruz.

#tarih
Ömer Avni Mah. İnönü Cad. Mithatpaşa Apt. No:48/11, 34427 Gümüşsuyu, Beyoğlu, İstanbul
info@tarihdergi.com



Şehinşahname, 1597, Nakkaş Osman

HAZIRLAYAN: **ALP EJDER KANTOĞLU**

Yeniçeriler: Osmanlıların savaş makinesi

1 Ocaktaki askeri görevinin yanı sıra başkentin düzenini de sağlayan 28. Orta'nın çorbacısına ne ad verilirdi?

- a Sekbanbaşı
- b Peyk
- c Azapbaşı
- d Asesbaşı
- e Çorbacıbaşı

2 Yeniçeri ocağının 82. Ortası'na da ismini veren çelik ya da pirinçten yapılmış ok hangisidir?

- a Zemberek
- b Puta
- c İbriş
- d Zergerdan
- e Pişrev

3 Bir yeniçerinin ocaktan kovulunca adının silinmesine ne denirdi?

- a Esame okunma
- b Esame kırma
- c Esame çalma
- d Esame vurma
- e Esame tepme

4 Karargâhta cellatların oturması ve savaştan kaçıp yakalanan yeniçerilerin boğulmaları için kurulan çadıra ne ad verilirdi?

- a Leylek Çadırı
- b Gurebahane-i Laklakan
- c Kazancı Çadırı
- d Salma tomruk
- e Miskinler Tekkesi

5 Yeniçeri Ocağı'nın savaşta kullanılmak üzere köpek yetiştirmekle görevli Orta'sının ismi neydi?

- a Kelp Ortası
- b Kurt Ortası
- c Samsuncu Ortası
- d Sivas Ortası
- e Hav Ortası

6 Yeniçeri ocağından emekli olan kimseye verilen ad?

- a Kaltak
- b Yaltak
- c Çatlak
- d Ortak
- e Pırtlak

7 Orta belirtisi taşıdığı için kışlaya bile uğramadan yeniçerilik taslayan kimseye ne denirdi?

- a Kışlakçı
- b Beleşçi
- c Tatlı su frenki
- d Taslakçı
- e Otlakçı

8 Yeniçeriler arasında saygı duyulan kimselere ne ad verilirdi?

- a Kokonos
- b Koçaş
- c Kocabaşı
- d Kocakavuk
- e Koka

9 Yeniçeri ocağı ileri gelenlerinin ocağa yazdırdıkları oğul ve yakınlarına ne denirdi?

- a Veledeş
- b Pencik
- c Gulam
- d Gulamçe
- e Sıbyan

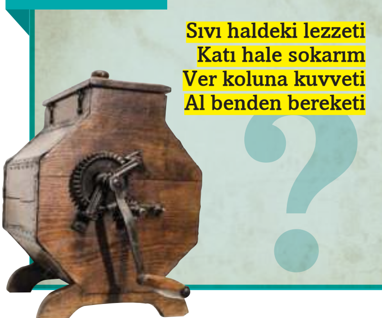
10 Yeniçeri başlığına verilen isim hangisidir?

- a Kavuk
- b Keçekülah
- c Börk
- d Fes
- e Mücevveze

GEÇEN AYIN ÇÖZÜMÜ 1) e 2) d 3) a 4) a 5) d 6) e 7) e 8) d 9) d 10) c

Doğru cevap verenler: Fatih Yüce, Aslı Umut İbikli, Barış Halaç, Avni Aksaycık, Haluk Mısırlı

BU NEDİR?



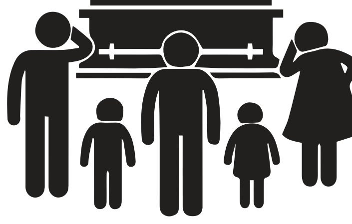
Geçen ayın çözümü: 1. Dünya Savaşı'nda kullanılan bir obüsün tabanı ve içindeki şarapneller



Doğru cevabı veren: Yavuz Okan

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	G	İ	O	R	D	A	N	O	B	R	U	N	O		A	Y	A	N	İ	S
2	E	S	T	E	R	G	O	N		A	S	İ	T	A	N	E		İ	S	A
3	R	A		Y	A	R		T	U	F	A	N		L	A	L	A		S	İ
4	O	B	A		G	A	P	O	N		R	E	V	A	N		K	R	O	N
5	N	E	K	R	O	P	O	L		R	E		E	T	E	K		A	S	T
6	İ	Y	İ		M		T	O	P	A		A	L	İ		L	A	K		B
7	M		T	R	A	K		J	A	K	O	B	E	N	L	E	R		S	A
8	O	T		E	N	A	N	İ	Y	E	T		D	İ	A		İ	M	A	R
9		R	A	M		R	A		A	T	A	Ş	E		L	O	K	A	V	T
10	S	E	M	İ	R	A	M	İ	S		R	A	Ş	A		S	İ	L	A	H
11	Ü	V	E	Z		K	U	L		T	İ	K		G	R	E		A	R	E
12	R	İ	T		M	U	S	E	V	İ		İ	L	O		T	O	B	O	L
13	S		İ	D	İ	L		T	A	T	İ	L		P	E	R	V	A	N	E
14	A	K	S	U		A	L	İ	Z	A	R	İ	N		R		E	D	A	M
15	T	U	T	A	N	K	A	M	O	N		K	O	Ç	G	İ	R	İ		Y

GEÇEN AYIN KAZANANLARI:
Avni Aksaycık, Elif Gürdal, Barış Halaç, Serpil Işıldar, Zerrin Kayam, Nuri Mıdıkhan, Haluk Mısırlı
Yüksel Savaş, M. Boray Tatari, Bünyamin Türk



Kuşaklar arasında orta yol bulmak

20 yıl arayla yazılan bir kitap ve çekilen bir film, ölümden sonrası cenaze âdetlerini genç ve yaşlı kuşakların çatışması-barışması ekseninde ele almış. Aytmatov ile Yimou'nun yapıtları, Türkiye'deki farklılığın da altını çiziyor.



İSENBİKE TOGAN

Konu kuşaklar arası uyuşmazlık idi. Bir yazar, bir rejisör, biri 1979'da diğeri 1999'da konuyu benzer bir biçimde ele almışlardı. Bu eserleri yaratanlar Cengiz Aytmatov (*Gün Olur Asra Bedel*) ve Zhang Yimou (*Eve Dönüş - The Road Home*). Biri Kırgızistan'daki efsaneler diyarı Isıkgöl'den, diğeri Çin'den dünyaya sesleniyorlar. Konu bir cenaze etrafında dönen geleneksellik ve modernite. Her iki eser üç bölümden meydan geliyor. Birinci bölümde bir ölüm olayı karşımıza çıkıyor, ikinci bölümde ölen kişinin ve çevresinin hayatına dair geniş anlatı bulunmakta; derken cenazeye ne olacağı ile ilgili bir bölümle sona eriyor bu eserler.

Zhang Yimou, filminin ortadaki ikinci bölümünü renkli, cenaze ile ilgili 1. ve 3. bölümleri siyah beyaz yapmış. Renkli kısım mutlu günleri, siyah beyaz ise yaslı günleri yansıtıyor. Böylece seyirci bugün ve geçmiş arasında gidip gelmiyor.

Cengiz Aytmatov ise okuyucunun esere kendi konumundan mesafeli bakabilmesi için eserin içine bir de bilimkurgu hikayesi serpiştirmiş. Eserin yazıldığı 1979'da, henüz Gorbaçov'un başlattığı şeffaflık politikalarına 6 yıl, SSCB'in çözülmesine 12 yıl var. Aytmatov'un sunduğu SSCB ve ABD'nin müşterek yürüttüğü uzay seferi, o dönem için gerçekten bir bilimkurgu niteliğinde. Ayrıca dünyamızın savaş severliğine karşın, savaş bilmeyen, müdahaleci ve atak olmayan barışçı uzaylılar, dünya ile görüşme tekliflerini dünyadan gönderilmiş olan astronotlar vasıtasıyla iletiyor. Ancak uzaya gönderdiği astronotların ricasını göz önüne almayan ve onları feda edecek kadar katı olan dünyalılar bu teklifi reddediyor.

Her iki eser, bu tür bir mizansen içinde cenazeyi oracıkta hemencecik gömüp bu işi bitirmek isteyen genç kuşak ile, geleneklere saygı göstererek, ölenin ve yakınlarının arzusu yani bir anlamda vasiyetini gözönüne alan yaşlı kuşak arasındaki dünya görüşü farkları üzerinden kurgulanmış.

Cengiz Aytmatov romanında ölen kişi, o civardaki Ana Beyit adlı büyük kabristana gömülmeyi vasiyet etmiştir. Burada, Naiman Ana adlı efsanevi bir şahıs da gömülüdür; oğlu kaçırılmış ve annesini bile tanımayan kimliğini, benliğini kaybetmiş bir Mankurt olmuştur. Naimanlar, Kazaklar'ın önemli kabilelerinden biridir. Romanda bu kimliğini unutma hikayesi de, bu önemli kabile ile birleştirilmiştir. Arapça "beyt" yani "ev"den gelen beyit ise, Kazak ve Kırgızlarda kutsal kabristan (anıtkabir) anlamındadır. Romanda hem ata kadar önemli olan ananın varlığı irdelenmekte hem de geçmişini unutan yeni nesillere gönderme yapılarak, SSCB'nin çözülmesi öncesindeki durum anlatılmaktadır. Ölen kişi büyük uğraşlarla bu kutsal kabristana ulaştırılmak istenir, ancak orası artık dikenli tellerle çevrilmiştir, yakında da buldozerler dümdüz yapacaktır, zira kutsallığı önemsemeyen ve ileri teknoloji için çalışan devlet, burayı bir uzay üssünün parçası haline getirilecektir. Cemaat ister istemez geri döner ama "bir cenazenin mezarlıktan geri getirilmesi" hiç adetten olmadığı için yolda uygun bir yer bulunur ve Kazangap adındaki kişinin cenazesi oraya gömülür. Bütün bu hadiseye tanık olan ve ölen kişinin en yakın arkadaşı Edige de, kendisinin de oraya gömülmesini vasiyet eder. Böylece her ne kadar gönüller sızlasa da bir orta yol bulunmuş olur.

Zhang Yimou filminde ise 40 yıl aynı köyde öğretmenlik yapmış olan kahramanın babası şehirde bir hastanede ölür. Annesi, cenazenin omuzlarda taşınarak getirilmesini arzu eder. Cenaze gömülmeden önce kendi evini ziyaret etmelidir ve bu iş omuzda taşınarak yapılmalıdır. Yol boyunca cenazenin ruhunun yolu şaşırmaması için "eve, eve" diye bağırılması gerekmektedir. Şehirden gelen oğul ise bunun imkansız olduğunu savunur, zaten muhtar da ona katılmaktadır. Artık bu adetler geçmişte kalmıştır. Cenazeyi omuzda taşıyacak insanlar da yoktur artık köyde, herkes ihtiyardır. Ama anne ısrar eder. Sonunda oğul başka köylerden ücretle adam tutmaya karar verir ve bu işi halletmesi için muhtara para verir. Ama cenaze günü gelince öğretmenlerinin öldüğünü duyan bütün eski öğrenciler cenazeyi omuzlarında taşırlar. Cenaze öncesi tabutun üstüne serilecek örtüyü eliyle kendi tezgahında dokumuş olan anne de memnundur. Bu uzun mücadelenin sonunda orta yol bulunmuştur.

Bu hikayeler Türkiye'de de son 30 yılda değişen kültürel adetleri akla getirmektedir. Bizde gençler ve yaşlılar arasında böyle bir çatışma yaşanmadan, yaşlısı genci cenazelerde eski ve yeni adetleri beraberce üstlenmişlerdir. Orta yol, yeni olanın yanında eskinin ağır basması veya yeninin eskiyi yok etmesi şeklinde değil de, eskinin yanında yeninin de yer alması ile gerçekleşmiştir.

Çanakkale destanı, 100. yılında
Türkiye İş Bankası Müzesi'nde canlanıyor.

DERİNLERDEN SİPERLERE ÇANAKKALE 1915

7 MART - 15 AĞUSTOS 2015

TÜRKİYE İŞ BANKASI
MÜZE

Görsel Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı arşivine aittir.

GİRİŞ ÜCRETSİZDİR.